

TAMPEREEN YLIOPISTO

Susanna Sarimaa

Tie vapauteen

Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan kansalaisoikeustaistelujen vertailu

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2013

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SARIMAA SUSANNA: Tie vapautteen. Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan kansalaisoikeustaistelujen vertailu.

Pro gradu -tutkielma, 77 s.

Historia

Marraskuu 2013

Pro gradu -tutkielmani aiheena on Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan kansalaisoikeustaistelut. 1900-luvun jälkipuoliskolla King taisteli rotuerottelua vastaan Yhdysvalloissa ja Mandela Etelä-Afrikasta. Tarkastelen tutkimuksessani, miten onnistuneet kansalaisoikeustaistelut rakennetaan heidän esimerkkinsä perusteella. Tutkin, millaisia kansalaisoikeustaistelijoita he olivat ja mikä heidän asemansa oli taistelussa sekä millaiset menetelmät ja tavoitteet he valitsivat taisteluilleen. Keskityn erityisesti valintojen perusteluihin ja legitimointiin.

Tutkimusmetodini on vertailu, jonka avulla selvitän, miten Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan taistelut yhtenevät ja eroavat rajaamissani näkökulmissa. Samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien valossa pohdin myös, miten rotuerotteluun yleisesti voidaan puuttua ja miten kansalaisoikeudet on mahdollista saavuttaa.

Aineistoni koostuu pääasiassa Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan omasta tuotannosta. Etsin tutkimuskysymyksiini vastauksia ensisijaisesti heidän puheistaan ja kirjoituksistaan. Merkittäviä teoksia ovat muun muassa Kingiin liittyvä kokoelmateos *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King* ja Mandelan elämäkerta *Long walk to freedom*. Aineistoni tukena hyödynnän tutkimuskirjallisuutta ja aiheeseen liittyviä internet-lähteitä. Kingin ja Mandelan kansalaisoikeustaistelut ovat paljon tutkittuja aiheita, mutta lähtökohtani on, että niitä ei ole aikaisemmin vertailtu toisiinsa.

Martin Luther Kingillä ja Nelson Mandelalla oli paljon yhteistä kansalaisoikeustaistelijoina. He aloittivat taistelun nuorena, nousivat johtoasemaan koulutuksensa, luonteenpiirteidensä ja yhteiskunnallisen asemansa perusteella ja sitoutuivat taisteluun niin, että siitä muodostui heidän elämäntehtävänsä. Taistelumenetelmissä sitä vastoin Kingin ja Mandelan välillä oli selkeitä eroja. Kingin taistelumenetelmän määrittivät periaate ja vakaumus, Mandela vaihtoi menetelmäänsä olosuhteiden mukaan. King nojautui alusta loppuun väkivallattomaan vastarintaan, kun taas Mandela taisteli välillä väkivaltaisain keinoin. Kumpikin kuitenkin ratkaisivat taistelunsa väkivallattomin keinoin, joten rauhanomaiset keinot ovat heidän esimerkkinsä perusteella tie menestyksekkääseen kansalaisoikeustaisteluun.

Tärkeimmät tavoitteet olivat molemmilla samat. Kumpikin heistä tavoitteli erityisesti demokratiaa ja poliittisia oikeuksia, kuten äänioikeutta. King korosti koko taistelunsa ajan vastustajan kunnioittamista ja rakastamista ja unelmoi rotujen välisestä yhteydestä Yhdysvalloissa. Mandela suhtautui alun perin kielteisesti vastustajiin, mutta hänen ajattelunsa muuttui samanlaiseksi Kingin kanssa kansalaisoikeustaistelun edetessä Etelä-Afrikassa. Heidän kaikkia tavoitteitaan yhdisti pyrkimys hyvään ja oikeudenmukaisuuteen, niin etteivät myöskään vastustajat joutuisi kärsimään.

Asiasanat: Martin Luther King, Nelson Mandela, kansalaisoikeustaistelu, väkivallaton/väkivaltainen vastarinta, rotu, rotuerottelu, apartheid.

Sisällysluettelo

SISÄLLYSLUETTELO	3
1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	1
1.3 METODI	4
1.4 VASTARINTA TEORIAA JA KANSALAIKKEUKSIEN KÄSITE	6
1.5 AIKARAJAUS JA RAKENNE	9
2. ROTUEROTTELUN PERUSTEET	11
2.1 ROTUEROTTELU YHDYSVALOISSA ORJUUDEN JÄLKEEN	12
2.2 ROTUEROTTELU ETELÄ-AFRIKASSA	13
2.2.1 <i>Rotuerottelun juuret</i>	13
2.2.2 <i>Apartheid</i>	15
3. ELÄMÄNTEHTÄVÄNÄ KANSALAIKKEUSTAISTELU	17
3.1 MARTIN LUTHER KING	17
3.2 NELSON MANDELA	20
3.3 ESIMERKKINÄ JOHTAJASTA	27
4. KANSALAIKKEUSTAISTELUN MENETELMÄ: VÄKIVALTAINEN VAI VÄKIVALLATON VASTARINTA?	31
4.1 KING – VÄKIVALLATTOMUUS PERIAATTEENA	31
4.1.1 <i>Päämäärä yhtä hyvä kuin keinot</i>	31
4.1.2 <i>Perustelut väkivallattomuuden paremmuudelle</i>	32
4.2 MANDELA – OLOSUHTEET MÄÄRITTÄVÄT MENETELMÄN	40
4.2.1 <i>Tarkoitus pyhittää keinot</i>	40
4.2.2 <i>Väkivallattoman taistelun aika</i>	41
4.2.3 <i>Sortajan keinot käyttöön</i>	43
4.2.5 <i>Miten kristinusko vaikutti?</i>	48
5. KANSALAIKKEUSTAISTELUN TAVOITTEET	51
5.1 KINGIN TAVOITTEET	51
5.1.1 <i>Unelma mustien ja valkoisten yhteydestä</i>	51
5.1.2 <i>Rotuerottelusta demokratiaan</i>	53
5.2 MANDELAN TAVOITTEET	55
5.2.1 <i>Äärinationalismista yhteyden tavoitteluun</i>	55
5.2.2 <i>Demokratia ja roduton yhteiskunta</i>	59
5.3 MITEN KINGIN JA MANDELAN TAVOITTEET TÄYTTIVÄT?	61
5.3.1 <i>Yhdysvallat</i>	62
5.3.2 <i>Etelä-Afrikka</i>	65
6. PÄÄTELMÄT	68
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	73

1. JOHDANTO

1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

1900-luvun jälkipuolisko oli vahvasti kansalaisyhteiskuntaisteluun aikaa. Eri puolilla maailmaa noustiin taistelemaan kansalaisyhteisöjen puolesta onnistuneesti. Seurauksena oli yhteiskunnallisia muutoksia useissa maissa.¹ Kansalaisyhteiskuntaistelu ei kuitenkaan loppunut, kun sen niin sanottu kulta-aika päättyi. Se on koko ajan ajankohtainen teema, jonka muun muassa vuoden 2012 arabikevät² ja sitä seuranneet kansannousut arabivaltioissa ovat osoittaneet. On valtioita ja alueita, joissa tietyillä ihmisryhmillä kansalaisyhteisöt toteutuvat puutteellisesti tai eivät lainkaan. Kansalaisyhteiskuntaistelulle on jatkuvasti tarvetta.

Nykyihmisen ja yhteiskunnan on mahdollista oppia historiallisia tapahtumista ja esimerkeistä.³ Menestyksellisiä kansalaisyhteiskuntaisteluista voidaan ottaa mallia. Näin tapahtui jo 1900-luvun jälkipuoliskolla. Esimerkiksi Yhdysvaltojen kansalaisyhteiskuntaistelussa pyrittiin ottamaan mallia Intiasta.⁴ Arabikeväässäkään pyörää ei keksitty uudestaan, vaan arabivaltioiden kansannousuissa on nähtävissä paljon yhtäläisyyksiä.⁵

Kansalaisyhteisöjä voidaan rajoittaa hyvin erilaisilta ihmisryhmiltä. 1900-luvun loppupuolella musta väestö⁶ taisteli kansalaisyhteisönsä puolesta erityisesti kahdessa maassa, Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa. Nämä kansalaisyhteiskuntaistelut ovat esimerkki siitä, miten voi puuttua kansalaisyhteisöjen rodulliseen epätasa-arvoon ja miten on mahdollista saavuttaa rodullinen yhdenvertaisuus. Tässä tutkimuksessa perehdyn Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan kansalaisyhteiskuntaistelujen samankaltaisuuteen. Tavoitteena on tuoda esiin jotakin, mikä edesauttaisi rotuerottelun vastaista taistelua nykypäivänä. Viime vuosina muun muassa Pohjois-Korean,

¹ Roberts, Introduction, 1.

² Arabikevät oli mielenosoitusten ja kansannousujen sarja Pohjois-Afrikassa ja Lähi-idässä. Se sai alkunsa Tunisian vallankumouksesta vuodenvaihteessa 2010–2011. Arabikevään puhkeamisen merkittävin syy oli tyytymättömyys itsevaltaisiin hallintoihin, jotka eivät palvelleet tavallisen kansan etuja. Roberts & Carton Ash, Foreword.

³ Kts. esim. Hyrkkänen, Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä, 12–17.

⁴ Roberts, Introduction, 13.

⁵ Roberts & Carton Ash, Foreword, vi.

⁶ Käytän tutkimuksessani termejä ”musta väestö” ja ”mustat”, kun viitataan Yhdysvaltojen afroamerikkalaisiin ja Etelä-Afrikan alkuperäisväestöön sekä termiä ”valkoiset”, kun viitataan alkuperältään eurooppalaisiin. Etelä-Afrikan alkuperäisväestöä kutsun ajoittain myös ”afrikkalaisiksi”. Termien käyttö on tässä tutkimuksessa perusteltua, koska ne esiintyvät sekä tutkimuskirjallisuudessani että aikalaislähteissäni.

Malesian, Burman, Sierra Leonen ja Mauritanian rotuerotteluongelmat ovat olleet kansainvälisen huomion kohteena.⁷

Kansalaisyhteiskuntaistelu usein henkilöityy yhteen tai muutamiin taistelijoihin, jotka ovat taistelun johtohahmoja. Yhdysvaltojen kansalaisyhteiskuntaistelussa tärkein henkilö oli Martin Luther King ja Etelä-Afrikassa Nelson Mandela. Heidän ajattelullaan ja toiminnallaan oli merkittävä vaikutus oman maansa kansalaisyhteiskuntaistelun toteutumiseen. King ja Mandela vaikuttivat esimerkiksi taistelumenetelmän valintaan ja taistelun päämäärien muotoautumiseen. Siksi on myös perusteltua puhua Martin Luther Kingin ja Nelson Mandelan kansalaisyhteiskuntaisteluista, kun viitataan Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan kansalaisyhteiskuntaisteluihin, vaikka kansalaisyhteiskuntaisteliiliike ei kummassakaan maassa ollut yhtenäinen ja muitakin taistelijoita oli tärkeässä asemassa. Kingin ja Mandelan toteuttamat kansalaisyhteiskuntaistelut ovat tämän tutkimuksen tarkasteltavat tapaukset, joille Yhdysvallat ja Etelä-Afrikka valtioina luovat laajemman kontekstin.

Nostan esiin tutkimuksessani tiettyjä näkökulmia Kingin ja Mandelan taisteluista, enkä pyri analysoimaan taisteluja kokonaisuuksina. Näkökulmia ei ole tarkoitus jättää erillisiksi, vaan verrata toisiinsa. Vertailevan metodin avulla tarkastelen, miten Kingin ja Mandelan taistelut eroavat ja yhtenevät. Samanlaisuuksien ja erilaisuuksien valossa teen päätelmiä yleisesti kansalaisyhteiskuntaistelusta, jossa pyritään rodulliseen tasa-arvoon ja rotuerottelusta luopumiseen. Näkökulmat, joita tutkin Kingin ja Mandelan taistelusta, ovat taistelumenetelmä ja taistelun tavoitteet. Lisäksi selvitän, millaisia taistelijoita King ja Mandela olivat ja millainen asema heillä oli taistelussa.

Keskeisin tutkimuskysymykseni on, miten rakennettiin onnistuneet kansalaisyhteiskuntaistelut rotuerottelua vastaan 1900-luvun loppupuoliskolla. Sen alakysymyksiä ovat: Mitä samaa ja mitä erilaista Martin Luther Kingissä ja Nelson Mandelassa oli kansalaisyhteiskuntaistelijoina? Mitkä olivat Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaisteluiden menetelmät ja tavoitteet sekä miten he perustelivat ja legitimoivat ne? Mitkä menetelmistä ja tavoitteista olivat samanlaisia, mitkä taas erilaisia? Miten tavoitteet täyttyivät? Miten rotuerottelusta voidaan vapautua Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaisteluiden valossa?

⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights [<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/>].

1.2 AIEMPI TUTKIMUS JA AINEISTO

Valitsin vertailtaviksi tapauksiksi Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaaistelu, koska käsitykseni mukaan niitä ei ole aiemmin verrattu toisiinsa tieteellisessä tutkimuksessa. En törmännyt myöskään tutkimukseen, jossa heidät olisi henkilöinä asetettu vertailuasemaan. Aluksi tämä tuntui jopa hieman yllättävältä. Vertailun puutetta selittää mahdollisesti se, että monet tutkijat ovat paneutuneet Kingin ja Mahatma Gandhin vertailuun. Kingiä ja Malcolm X:ää on myös tutkimuksissa vertailtu, mutta Kingin vertaaminen Mandelaan tuo uutta perspektiiviä kansalaisyhteiskuntaaistelututkimukseen. Mielestäni he kaksi sopivat vertailupariksi siksi, että he molemmat olivat mustia ja ajoivat nimenomaan mustien oikeuksia, vain eri maissa. Kumpikin heistä oli myös kristitty, ja uskonto vaikutti heidän taisteluihinsa. King ja Mandela toimivat lisäksi osittain samoihin aikoihin. Etelä-Afrikan kansalaisyhteiskuntaaistelua on aiemmin verrattu muihin Afrikan maiden kansalaisyhteiskunta- ja itsenäistymistäisteluihin, mutta taisteluiden johtohahmot eivät ole olleet vertailun kohteena. Myös Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan valkoisen ylivoimallisuuden historiaa on vertailtu toisiinsa.

Kingistä ja Mandelasta löytyy erikseen paljon tutkimusta. Haasteena on ollut valita oman tutkimukseni kannalta otollisimmat tutkimukset. Olen pyrkinyt hyödyntämään teoksia, jotka antavat tukea nimenomaan tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksille. Mikään tutkimus, ei Kingin eikä Mandelan kohdalla, ole keskittynyt vain menetelmiin tai tavoitteisiin eikä niiden perusteluihin ja legitimoimisiin. Luonnollisesti menetelmiä ja tavoitteita on sivuttu Kingiä ja Mandelaa koskeissa tutkimuksissa, mutta ensisijaisesti niihin pureutuminen on uutta aiempiin tutkimuksiin verrattuna. Henkilö- ja johtajanäkökulmat ovat tutkimuksissa tulleet useammin esiin, mutta niitäkin käsitellen tässä tutkimuksessa oman tutkimusongelmani perspektiivistä.

Martin Luther Kingin osuuksissa käytän erityisesti apuna teoksia *Martin Luther King Jr.* (Marshall Frady) sekä *Martin & Malcolm & America* (James H. Cone). Mandelan kohdalla tärkeä teos on *Mandela: a critical Life* (Tom Lodge). Pääasiallinen aineistoni on Kingin ja Mandelan oma tuotanto. Etsin vastauksia kysymyksiini ennen kaikkea niistä. Kingin teoksia ovat *Strength to love*, *Where do we go from here: chaos or community?*, *Emme voi odottaa* (eng. *Why we can't wait*) ja kokoelmateos *A testament of hope*, johon on koottu Kingin tärkein tuotanto. Mandelan merkittävin teos on hänen elämäkertansa *Long walk to freedom*. King ei kirjoittanut elämäkertaa elinaikanaan, vaikka muuten kirjoittikin paljon. Mandelan tuotantoa on saatavilla lisäksi teoksissa *Conversations with myself* ja *The struggle is my life*. Näissä kaikissa aikalaislähteissä on otettava huomioon, että ne ovat ajan värittämiä, ja siksi pyrin käyttämään tutkimuskirjallisuutta niiden tukena, kun se on mahdollista.

1.3 METODI

Tutkimusmetodikseni olen valinnut vertailun. Monet tutkimukset perustuvat vertailuun, mutta läheskään aina vertailua ei määritellä tutkimuksen metodiksi.⁸ Huomasin tämän selatessani läpi tutkimuksia, joissa vertailua oli hyödynnetty ilman, että oli selitetty, mihin sillä pyritään. Jos vertailua käyttää tutkimuksessa, on relevanttia osoittaa syyt siihen. Vertailevassa historiantutkimuksessa pyritään saamaan tietoa tai ymmärtämään jotakin ilmiötä vertailemalla kahta tai useampaa siihen liittyvää tekijää (ihminen, tapaus, tilanne ja niin edelleen). Onnistunutta vertailu on silloin, kun tutkimuskohteesta tulee esiin sellaista tietoa vertailun kautta, jota siitä ei olisi tullut esiin ilman vertailua.⁹ Tähän päämäärään pyritään erityisesti tarkastelemalla samanlaisuuksia ja eroavaisuuksia.¹⁰ Vertailun kautta on tarkoitus tehdä yleistyksiä ja jopa muodostaa teorioita.¹¹ Vertailu takaa sen, ettei yleistyksiä tehdä vain yhdestä tapauksesta, joka voi sisältää sattumanvaraisuuksia.¹² Samalla se on keino kyseenalaistaa ennakkoon muodostuneita oletuksia tutkittavista kohteista.¹³

Historiallinen vertailu toimii hyvin tapaustutkimuksissa. Heinz-Gerhard Haupt puhuu artikkelissaan *Comparative history – a Contested Method* tapausvertailun yhteydessä erityisesti liikkeistä (movements) ja siitä, miten ne toimivat erilaisissa olosuhteissa. Tämä vahvistaa vertailun sopivuutta omaan tutkimukseeni, koska keskiössä ovat kaksi kansalaisyhteiskuntaa.¹⁴ Vertailevaa metodologiaa hyödyntävällä tutkijalla ei välttämättä ole tarkoituksena saada mullistavaa uutta tietoa jo aiemmin tutkitusta aiheesta, mutta vertailu asettaa aiheen uuteen valaisevaan kontekstiin ja tuo siitä uusia näkökulmia esiin. Aiemmin näkymättömäksi jääneestä tulee näkyvää.¹⁵

Vertaileva tutkimus, joka ei ole kvantitatiivista tutkimusta, ei toimi tehokkaasti, jos vertailu tapahtuu liian monen tapauksen välillä. Kaksi tai kolme tapausta takaa, että jokaisen tapauksen käsittelyssä päästään riittävän syvälle, ja vertailu avaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä.¹⁶

⁸ Azarian & Petrusenko, *Historical Comparison Re-considered*, 35.

⁹ Baldwin, *Comparing and Generalizing*, 11.

¹⁰ Cohen & O'Connor, *Introduction*, xi; Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 3; Azarian & Petrusenko, *Historical Comparison Re-considered*, 38.

¹¹ Kekkonen, *Vertailevan tutkimuksen haasteita*, 33.

¹² Baldwin, *Comparing and Generalizing*, 11.

¹³ Green, *Forms of Comparison*, 42.

¹⁴ Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 7.

¹⁵ Cohen, *Comparative history*, 64; Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 11.

¹⁶ Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 6; Azarian & Petrusenko, *Historical Comparison Re-considered*, 38.

Suunnitellessani tutkimustani harkitsin myös jonkin muun kansalaisyhteiskuntaistielun vertailua Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaisteluihin. Epäilin kuitenkin analyysin silloin jäävän pinnalliseksi.

Vertailevassa tutkimuksessa on tärkeää, että lähdeaineistoissa on alkuperäislähteitä. Hauptin mukaan tutkimuksilla, joissa vertailu perustuu toisen käden lähteisiin ja tutkimuksilla, joissa on käytetty alkuperäislähteitä, on huomattava ero. Tutkimuksessani vertailu perustuu tätä näkemystä myötäillen ensisijaisesti alkuperäislähteisiin, kun analysoin Kingin ja Mandelan puheita ja kirjoituksia.¹⁷

Vertailu on tutkimuksissa tyypillisimmillään, kun vertaillaan maita toisiinsa. Tutkimuksessani maiden vertailu, Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan, on laajempi konteksti Mandelan ja Kingin kansalaisyhteiskuntaistielujen vertailulle. Deborah Cohen painottaa artikkelissaan *Comparative history*, että maiden vertailussa tutkijan täytyy muistaa kansallinen konteksti. Näennäisesti samanlaiset ilmiöt eri maissa voivat olla todellisuudessa hyvin erilaisia.¹⁸ Maiden vertailussa ei yleensä ole kyse makrotason vertailusta, vaan vertailun kohteena ovat tarkemmat asiat maiden sisällä, niin kuin tässäkin tutkimuksessa.¹⁹ Vertailu on hyödyllisintä, kun huomiota kiinnitetään tarkkoihin yksityiskohtiin tutkimuskohteissa.²⁰

Vertailu tutkimuksessa voi tapahtua erilaisilla menetelmillä, jotka usein saattavat jopa sekoittaa toisiinsa tutkimuksen edessä.²¹ Olen valinnut tähän tutkimukseen aiheittain vertailun. Vertailevan tutkielman yksi vaaroista on toisto, joka on helpommin vältettävissä temaattisella lähestymistavalla.²² Vertailevassa tutkimuksessa on mahdollista tulla eteen ongelmia samalla tavalla kuin mitä tahansa metodia käyttäessä. Esimerkiksi vertailtavia asioita käsittelevän tutkimusaiheiston määrässä ja laadussa voi olla sellaisia eroja, ettei vertailusta tule tasapainoista.²³ Aineistojen erilaisuutta ei tule kuitenkaan peitellä vertailevassa tutkimuksessa. On yleisempää, että samantyyppisiä aineistoja ei ole mahdollista saada vertailun kohteista, kuin että sellaiset olisi saatavilla.²⁴

Tässä tutkimuksessani olen pyrkinyt käyttämään suunnilleen yhtä paljon sekä Kingiä että Mandelaa käsittelevää aineistoa. Heidän vertailussaan on kuitenkin se haaste, että Kingin mielipiteet ja niiden

¹⁷ Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 5.

¹⁸ Cohen & O'Connor, *Introduction*, xi, xx.

¹⁹ Haupt, *Comparative history – a Contested Method*, 9.

²⁰ Cohen, *Comparative history*, 65.

²¹ Azarian & Petrusenko, *Historical Comparison Re-considered*, 42.

²² Green, *Forms of Comparison*, 52.

²³ Cohen & O'Connor, *Introduction*, xvii.

²⁴ Green, *Forms of Comparison*, 50.

perustelut ovat selkeämmin aineistoissa esillä kuin Mandelan. Mandelan ajattelusta selvyyteen pääseminen vaatii enemmän tulkintaa. Samalla tämä havainto tuo jo mielenkiintoisen eron heidän välilleen. Ennen tutkimustani pidin mahdollisena sitä, että Mandela viittaisi Kingiin ja Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaisteluun, joka päättyi vuosia ennen Etelä-Afrikan taistelua, mutta löysin vain yhden aineiston, jossa Mandela mainitsee Kingin. Omassa elämäkerrassaan hän kertoo toimittajasta, joka haastatteli häntä vankilassa ja pyrki osoittamaan, että hänen olisi pitänyt toimia samalla menetelmällä kuin Kingin. Jos Mandela olisi nostanut Kingin ajattelua ja toimintaa laajemmin esille, vertailuni olisi saanut toisenlaisen luonteen. Reza Azarian ja Nadezda Petrusenko esittelevät tutkimuksessaan *Historical Comparison Re-considered* erikseen vertailumallin, jossa vertailtavat asiat ovat vuorovaikutuksessa keskenään.²⁵ Nyt vertailen molempien kansalaisoikeustaistelua erillisinä, toisistaan riippumattomina kokonaisuuksina.

1.4 VASTARINTA TEORIAA JA KANSALAIKSEUKSIEN KÄSITE

Adam Roberts selittää teoksessa *Civil Resistance & Power Politics: the experience of non-violent action from Gandhi to the present*, että vastarinta on toimintaa, jossa tietyillä menetelmillä tähdätään johonkin poliittiseen tavoitteeseen. Vastarinnalla on usein nimi ja selkeä johtajuus, joiden kautta se eroaa sattumanvaraisista mellakoista ja spontaanista joukkotoiminnasta. Tavallisesti sillä on myös tunnistettava alku ja loppu sekä merkkitapaukset sen aikana. Vastarinta voi kestää päivistä vuosiin.²⁶

April Carter toteaa tutkimuksessaan *Direct action and democracy today*, että vastarintaa ovat hyödyntäneet usein ryhmät, joilla on heikompi yhteiskunnallinen asema kuin valtaväestöllä. Kuitenkin vastarinnan keinot ovat käytettävissä kaikilla, jotka kokevat heidän oikeutensa ja tavoitteensa täyttymättömiksi. Carterin mukaan lisääntyvässä määrin eri sosiaaliset luokat, eivätkä vain vähemmistöryhmät, turvautuvat vastarintaan tällaisissa tilanteissa.²⁷ Tässä tutkimuksessa tarkastelunkohteena ovat yhteiskunnan altavastajat, kun tutkin Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan mustan väestön kansalaisoikeustaistelua.

Vastarinnan yksi muoto on siviilivastarinta, jolla tarkoitetaan vastarintaa, joka nojautuu väkivallattomiin menetelmiin. Siitä käytetään usein myös esimerkiksi nimityksiä väkivallaton

²⁵ Azarian & Petrusenko, *Historical Comparison Re-considered*, 39.

²⁶ Roberts, *Introduction*, 2–3.

²⁷ Carter, *Direct action and democracy today*, 30–31.

toiminta ja väkivallaton vastarinta. Käytän itse tässä tutkimuksessa pääasiassa jälkimmäistä nimitystä. Väkivallattomassa vastarinnassa haastetaan laajasti jokin tietty valta, politiikka tai hallinto. Termi 'siviili' viittaa kansalaisten tai yhteisön vastarintaan, eli toiminta ei ole sotilaallista. Historian aikana siviilivastarintaa on hyödynnetty muun muassa taistelussa kolonialismia, diktaattorista hallintoa, vallankaappausta, vaalivilppiä, korruptiota ja rodullista, uskonnollista tai sukupuoleen perustuvaa syrjintää vastaan.²⁸ Nykypäivänä vastarinta on tavallisesti vastaus demokratiavajeeseen. ”Joukkoprotesti on merkki epätäydellisestä demokratiasta”, Carter kirjoittaa. Vastarinnan kautta puolustetaan myös demokratian arvoja ja instituutioita, kun ne ovat uhattuina.²⁹

Väkivallaton vastarinta voi toimia useilla eri keinoilla. Joidenkin tutkijoiden mukaan niitä on satoja. Jotkut keinoista ovat laillisia, toiset laittomia, ja laillisuuteen vaikuttavat olosuhteet, joissa taistelua käydään. On alueita, joissa edes mielenosoitukset eivät ole sallittuja. Vastarinnan keinot voivat olla vastustajaan vetoavia tai vastustajaa pelottelevia ja painostavia. Kustannukset sille, että vastustaja toteuttaa tietynlaista politiikkaa, voidaan nostaa korkealle. Vastustajan kykyä toteuttaa politiikkaansa voidaan heikentää tai jopa sabotoida vastustajan vallan lähteitä. Yleisiä keinoja ovat kampanjat, boikotit, lakot ja mielenosoitukset.³⁰ Osa keinoista on symbolisia, joiden tarkoitus on herättää huomiota ja saada aikaan julkista keskustelua, mutta joiden avulla ei voi suoraan saavuttaa tavoitteita.³¹ Myös syyt väkivallattomuuteen voivat vaihdella eettisestä periaatteesta ainoaan mahdolliseen vaihtoehtoon tietyssä tilanteessa.³²

Roberts esittää näkemyksen, että usein pelkäävät väkivallaton vastarinta ei saa aikaan toivottuja muutoksia. Viimeistelyssä tarvitaan monesti jotakin toista voimaa, esimerkiksi ulkomaalaista apua tai valtion armeijaa. Ulkomaiden tuki on lähes jokaisen onnistuneen siviilivastarinnan taustalla. Väkivallattomalla vastarinnalla on myös taipumus saada aikaan ei toivottuja tuloksia, kuten väkivaltaa, levottomuuksia ja mellakoita. Vaikka näin ei kävisikään, hallitukset saattavat konfliktien pelossa olla valmiita neuvottelemaan vastarintajoukkojen kanssa. Muutokset eivät välttämättä saa kestäväää pohjaa, kun niiden motiivina on pelko eikä halu suostua muutoksiin.³³

Väkivallaton vastarinta syntyy usein esimerkin innoittamana. Jossakin toisessa maassa onnistunut vastarinta kannustaa sen toteuttamiseen omassa maassa. Tehokas vastarinnasta tulee kuitenkin vasta, kun se saa paikalliset juuret. Vastarinnan toimivuus riippuu tietyn alueen intresseistä,

²⁸ Roberts, Introduction, 2–3.

²⁹ Carter, Direct action and democracy today, xi, 21, 22.

³⁰ Roberts, Introduction, 2–3; Carter, Direct action and democracy today, ix.

³¹ Carter, Direct action and democracy today, 3.

³² Roberts, Introduction, 2–3.

³³ Ibid., 18–23.

uskomuksista ja sen asukkaiden poliittisesta kulttuurista.³⁴ Vastarinnalle, sekä väkivaltaiselle että väkivallattomalle, on tyypillistä riskinotto. Voittoa ei pidetä selkeänä, vaan häviöön varaudutaan. Tärkeää on kuitenkin saada vastarinnan alkuun voittoja, jotta sen potentiaali kasvaa ja usko menestykseen vahvistuu.³⁵

Mahatma Gandhi oli ensimmäinen, joka virallisesti käytti siviilivastarintaa. Hän toi väkivallattoman taistelun maailmankartalle. Monet, jotka eivät ole ottaneet Gandhista mallia kansalaisoikeustaistelussa, ovat perustelleet sitä olosuhteilla, joissa Gandhi taisteli. Intiassa hallitsivat demokratian periaatteet jo taistelun alussa, niihin ei tarvinnut pyrkiä. Tällä argumentilla sivuutetaan kuitenkin brittiläisen imperialismin pimeä puoli: siirtomaiden väestöillä oli alisteinen asema suhteessa emämaahan eikä yhtäläisiä poliittisia oikeuksia ja vaikutusmahdollisuuksia.³⁶

Erica Chenowethin ja Maria J. Stephanin tutkimuksen *Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict* mukaan väkivallaton vastarinta on tehokkaampi kuin väkivaltainen vastarinta. Väkivallattoman vastarinnan paremmuutta siinä perustellaan monilla syillä. Pelkästään vastarintatilastot kertovat, että massiivisista väkivallattomista vastarinnoista on onnistunut 53 prosenttia, kun taas väkivaltaisista vain 26 prosenttia.³⁷ Ensinnäkin siviilien tuki on helpompaa saada, kun väkivallan ja konfliktin uhkaa ei ole olemassa. Myös vastustajat joutuvat tarkemmin harkitsemaan väkivallan käyttöä vastarinnan tukahduttamiseksi. Moraalinen kynnyks väkivallan käytölle nousee korkealle. Toiseksi, väkivallattomiin menetelmiin sitoutunut vastarinta parantaa legitimitettiään niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Kynnyks vastarintaan liittymiseen madaltuu. Mitä enemmän vastarintaan liittyy jäseniä, sitä enemmän saadaan painetta vastustajalle.³⁸

Kolmanneksi, väkivallattoman vastarinnan tukahduttaminen on alttiimpi epäonnistumaan kuin väkivaltaisen vastarinnan. Aseellinen konflikti, joka saa vastaansa hallituksen armeijan, ei todennäköisesti tule onnistumaan. Se voi hetkellisesti saada aikaan painetta ja muutoksia, mutta tilastojen valossa väkivallaton vastarinta saa paremmin aikaan pitkäkestoisia muutoksia.³⁹ Neljänneksi, väkivallattoman vastarinnan on helpompi saada ulkomaiden apua. Ulkomaiden asettamat sanktiot tulevat kalliiksi vastustajalle. Varsinkin silloin, kun media pääsee näyttämään, miten hallitus yrittää tukahduttaa – jopa aseellisesti – rauhanomaisen vastustuksen, sanktiot usein

³⁴ Roberts & Carton Ash, Foreword, vi.

³⁵ Chong, Collective action and the Civil Rights Movement, 89, 176.

³⁶ Carter, The Literature on Civil Resistance, 26–27.

³⁷ Tilastoissa 323 taistelua vuodesta 1900 vuoteen 2006. Chenoweth & Stephan, Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict, 15.

³⁸ Chenoweth & Stephan, Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict, 8–9.

³⁹ Ibid., 14.

kovenevat. Viidenneksi, väkivallattoman vastarinnan jäsenien kanssa on helpompi neuvotella kuin väkivaltaisen vastarinnan. Molemmat puolet saattavat olla avoimia neuvotteluille, kun kenenkään ei tarvitse pelätä henkensä puolesta. Esimerkiksi terroristijärjestöt menettävät helposti neuvottelumahdollisuudet surmaamalla siviilejä.⁴⁰

Vastarinnan avulla voidaan tavoitella *kansalaisyhteisöjä*. Niillä tarkoitetaan oikeuksia, jotka takaavat vapaan ja tasa-arvoisen kansalaisuuden. Kun Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa musta väestö tavoitteli kansalaisyhteisöjään, kyse oli erityisesti poliittisten oikeuksien tavoittelusta, sillä niitä rajoitettiin tiukimmin. Esimerkiksi uskonnonvapaus toteutui, mutta ei oikeus äänestää. Nykykäsityksen valossa kansalaisyhteisötoimivat demokraattisen valtion olemassaolon ehtona.⁴¹ YK:n kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (1966) mukaan niitä ovat muun muassa poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen itsemääräämisoikeus, tasavertaisuus lain edessä, äänioikeus, oikeus elämään ja koskemattomuuteen, sananvapaus, mielipiteen vapaus, kokoontumisvapaus, yksityisyydensuoja sekä uskonnonvapaus.⁴²

1.5 AIKARAJAUS JA RAKENNE

Tutkimukseni on luontevaa rajata ajallisesti Kingin ja Mandelan kansalaisyhteisötoimien alusta niiden päättymiseen. Kingin kohdalla merkittäviä ovat vuodet 1955–1968. Vuonna 1955 King valittiin johtamaan Montgomeryn bussiboikottia⁴³ ja 1968 hän menehtyi salamurhaajan laukaukseen. Tällä aikavälillä, boikotista kuolemaansa, King oli käytännön tasolla mukana kansalaisyhteisötoimissa. Mandelan taistelun voi katsoa alkaneen 1944, kun hän liittyi *African National Congressiin* (ANC)⁴⁴. Hänen taistelunsa jatkui vuoteen 1994 saakka, jolloin apartheid-politiikka lopetettiin ja Mandela valittiin Etelä-Afrikan presidentiksi. Tärkeimpiä vuosia Mandelan kansalaisyhteisötoimissa ovat vuodet 1944–1964 sekä vuodet 1985–1994. Vuodesta 1964 vuoteen 1989 hän oli taistelun takia vangittuna ja vaikutti vain epäsuorasti kansalaisyhteisötoimien kulkuun,

⁴⁰ Ibid., 12–13.

⁴¹ Altman, Civil Rights [ei sivunumeroita].

⁴² The United Nations International Covenant on Civil and Political Rights [<http://www.hrweb.org/legal/cpr.html>].

⁴³ Montgomeryn bussiboikotti sai alkunsa, kun Rosa Parks ei suostunut luovuttamaan bussissa paikkaansa valkoiselle, mikä oli mustien velvollisuus. Tämän seurauksena mustat aloittivat kaupungissa bussiliikenteen boikotoinnin. Garrow, Bearing the cross, 11; King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 423–424.

⁴⁴ ANC perustettiin vuonna 1912 puolustamaan afrikkalaisten oikeuksia. Se tuomitsi rotujattelun, sillä oli johtajia eri heimoista ja se vaati mustalle väestölle kaikkia Etelä-Afrikan kansalaisyhteisöjä. Logde, Mandela: a critical life, 30–31.

lukuun ottamatta vankeuden viimeisiä vuosia, jolloin hän aloitti salaiset neuvottelut hallituksen kanssa.⁴⁵

Tutkimukseni etenee niin, että ensin toisessa luvussa taustoitan Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan tilanteita ennen kansalaisyhteiskuntaistielun alkamista. Selvitän, miten rotuerottelu kehittyi näissä maissa ja miten se ilmeni. Samalla tuon lyhyesti esiin rotuerottelun perusteet. Kolmannessa luvussa esittelen Kingiä ja Mandelaa ja heidän elämiään. Keskeisiä kysymyksiä ovat, miten he ryhtyivät kansalaisyhteiskuntaistielijoiiksi, millaisia taistelijoiita he olivat ja mikä heidän asemansa oli taistelussa. Pohdin myös, millainen on tyypillinen kansalaisyhteiskuntaistielun johtaja Kingin ja Mandelan esimerkkien valossa. Neljännessä luvussa otan käsittelyyn Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaistielun menetelmän tai menetelmät. Vertailen heidän näkemyksiään menetelmästä, erityisesti sitä, miksi he tietyn menetelmän valitsevat ja miten he menetelmää perustelevat ja legitimoivat. Viidennessä luvussa keskityn kansalaisyhteiskuntaistielun tavoitteisiin. Jälleen vertaan Kingiä ja Mandelaa toisiinsa etsimällä eroja ja yhtäläisyyksiä heidän päämäärästään. Luvun lopussa tarkastelen, kuinka hyvin heidän asettamansa tavoitteet täyttyivät. Vaikka molempia taisteluita on pidetty onnistuneita, on todennäköistä, ettei kaikkia tavoitteita saavutettu. Tavoitteiden käsittelyä menetelmien jälkeen perustelen sillä, että menetelmät vaikuttivat tavoitteisiin ja niiden muotoutumiseen. Alusta asti kummankin taistelussa oli selvää se, että tavoiteltiin kansalaisyhteisyyksiä ja rotuerottelusta vapautumista, mutta tarkemmin monet päämääristä kehittyivät taistelun aikana. Lopuksi teen tutkimustuloksistani yhteenvedon ja pohdin, miten Kingin ja Mandela rakensivat onnistuneet taistelut ja miten niiden mukaan rotuerottelu voidaan poistaa ja kansalaisyhteisyydet saavuttaa.

⁴⁵ Frady, Martin Luther King Jr., 36, 187; Lodge, Mandela: a critical life, 35, 176, 200.

2. ROTUEROTTELUN PERUSTEET

Rotuerottelulla tarkoitetaan rasismiin pohjautuvaa ajattelua ja toimintaa, jossa ihmisiä kohdellaan eriarvoisesti heidän rotunsa perusteella. Siinä keskeistä on näkemys rodullisesta ylivallassa, eli paremmalla rodulla on oikeus hallita ja erotella heikompaa rotua. Rotuerottelulla määritellään syrjityn rodun toimintaa yhteiskunnassa. Erottelu voi ilmetä esimerkiksi kansalaisoikeuksien puuttumisena tai rajoittamisena, koulutuksessa, asumisessa, työpaikoissa, terveydenhuollossa, yleisillä paikoilla ja julkisissa kulkuneuvoissa. Rotuerottelu voi olla joko virallista eli lainsäädäntöön perustuvaa tai epävirallista eli sosiaalisissa suhteissa ja tilanteissa tapahtuvaa erottelua.⁴⁶

Virallisesti rodun käsitettä käytti ensi kerran tutkija Francois Bernier teoksessaan *A New Division of the Earth*, joka julkaistiin 1684. Hän luokitteli ihmiset neljään rotuun, mutta ei asettanut niitä hierarkkiseen järjestykseen. Hierarkkiset järjestykset perustuivat 1700-luvun puolivälin rotuteorioihin. Käsite *rotu* pitää sisällään enemmän kuin vain fyysisen erilaisuuden. Ihmiset antavat henkisiä ja sosiaalisia merkityksiä fyysisille ominaisuuksille, kuten ihonvärille.⁴⁷ Fyysisillä ominaisuuksilla pääteltiin ihmisen älykkyystaso.⁴⁸ Rotuteoriat kuvastivat valistuksen aikaa, jossa maailmaa lähestyttiin luonnontieteiden kautta. Ilmiöitä vertailtiin ja luokiteltiin tieteellisesti. Modernin tieteellisen rasismien syntymisen mahdollisti ennen kaikkea valistusaatteen luoma tieteellinen ajattelu. Tieteellisessä rasismissa ihmisiä tutkittiin osana eläinkuntaa.⁴⁹

Tieteellinen rasismi vietiin äärimilleen, kun argumentoitiin, että ihmiset ovat eri lajeja. Afrikkalaiset olivat vähiten ihmisiä, ja heidät luokiteltiin lähimmäksi apinoita. Valkoisen rodun kuului luonnostaan olla paremmassa asemassa kuin muiden rotujen. Valkoiseen rotuun liitettiin ihmisen parhaat ominaisuudet ja mustaan ala-arvoisimmat ominaisuudet. Valkoisten ja muiden

⁴⁶ Encyclopedia Britannica. Hakusanat racial segregation, segregation [http://global.britannica.com].

⁴⁷ James, Race [ei sivunumeroita].

⁴⁸ Taksonomian luoja Carl von Linné jaotteli ihmiset teoksessaan *Systema naturae* seuraavasti: *Homo sapiens americanus*: punertava, temperamentikas ja alistuva, *Homo sapiens europaeus*: valkoinen, vakava ja vahva, *Homo sapiens asiaticus*: keltainen, melankolinen ja ahne sekä *Homo sapiens afer*: musta, passiivinen ja laiska. Fredrickson, Racism: A Short History, 56–60.

⁴⁹ Francis Caltonia pidetään ensimmäisenä tieteellisen rasismien kehittäjänä. Hän asetti rodut älykkyysasteikolle. Fredrickson, Racism: A Short History, 56–60.

rotujen sosiaalista kuilua vahvistivat monenlaiset fiktiiviset uskomukset, joilla ei ollut tieteellistä pohjaa.⁵⁰

Rodun käsite alkoi 1700-luvulla kuvastaa Amerikan eri etnisiä ryhmiä eli valkoisia eurooppalaisia uudisasukkaita, valloitettuja intiaaneja ja Afrikasta hankittuja mustia orjia. Afrikkalaisten orjuuttaminen vaati perusteluja, ja perusteluksi sopi rotujen eriarvoisuus. Orjakauppa vaikuttikin ihmisten asenteisiin eri rotuja kohtaan ja synnytti rasismia.⁵¹ Perusteluita mustien orjuuttamiselle haettiin varsinkin orjakaupan alkupuolella Raamatun tulkinnoista. Orjuuteen kannustavaksi kohdaksi tulkittiin se, kun Nooa kiroaa Haamin pojan Kanaanin ja sanoo: "Kirottu olkoon Kanaan, olkoon hän veljiensä orjain orja." (1. Moos. 9).⁵² Myöhemmin orjuuden lopettamiselle etsittiin myös perusteluita Raamatusta. 1800-luvun alkupuolella kristittyjä oli paljon orjuutta vastustavien abolitionistien joukossa. Kristityt osoittivat, että Raamatun mukaan kaikki ihmiset ovat tasa-arvoisia, koska heillä on sama luoja, Jumala.⁵³

Amerikasta rotuerottelun ideologia levisi myös muihin maihin. Siitä tuli erityisesti kolonisaation väline kontrolloida, rajoittaa ja arvottaa ihmisiä. Ideologia ei levinnyt kuitenkaan vain siirtomaihin. Euroopassakin rotusyrjintä alkoi saada erilaisia muotoja. Toisen maailman sodan aikainen holokausti oli seurausta ajattelusta, jossa rodut ovat eriarvoisia. Etelä-Afrikan apartheid-politiikassa ihannoitiin juuri natsi-Saksan rotusortoa.⁵⁴

2.1 ROTUEROTTELU YHDYSVALOISSA ORJUUDEN JÄLKEEN

Sisällissodan seurauksena (1861–1865) orjuus lakkautettiin Yhdysvalloissa, mustat saivat Yhdysvaltojen kansalaisuuden ja mustille miehille annettiin äänioikeus. Yhdysvaltojen etelävaltioissa näitä lakimuutoksia vastustettiin vahvasti. Muun muassa Ku klux klan⁵⁵ kohdisti terroria mustia sekä pohjoisen sotilaita kohtaan, jotka olivat turvaamassa mustien oikeuksia etelässä. Vuonna 1876 kiisteltyjen ja väkivaltaisten vaalien tuloksena etelän rotuerottelua kannattavat valkoiset saivat alueen poliittisesti takaisin hallintaansa. Vähitellen seuraavien vuosien aikana mustilta riistettiin järjestelmällisesti äänioikeus, rotuerottelusta tehtiin lakiin perustuvaa ja mustiin kohdistettiin jatkuvasti väkivaltaa. Rotuerottelusta muodostui erityisesti etelän mustien

⁵⁰ American Anthropological Association Statement on "Race" [<http://www.aaanet.org/stmts/racepp.htm>].

⁵¹ Ibid.

⁵² James, Race [ei sivunumeroita].

⁵³ Coffey, The abolition of the slave trade: Christian conscience and political action [ei sivunumeroita].

⁵⁴ American Anthropological Association Statement on "Race" [<http://www.aaanet.org/stmts/racepp.htm>].

⁵⁵ Ku Klux Klanin perustivat vuonna 1865 kuusi Konfederaation armeijan veteraaniupseeria. Tavoitteena oli jatkaa sotaa Unionia ja näiden liittolaisia vastaan terrorin ja sissisodan keinoin sekä kontrolloida vapautettujen orjien sosiaalista ja poliittista asemaa. West's Encyclopedia of American Law: Ku klux klan [<http://www.encyclopedia.com>].

ongelma, mutta lopulta se ulottui koko Yhdysvaltojen alueelle. Pohjoisessa monet mustat joutuivat elämään ghetoissa ja köyhydessä. Etelän olosuhteet kuitenkin saivat aikaan mustien muuttoliikkeen, ja noin 7 miljoonaa mustaa muutti pois alueelta.⁵⁶

Yhdysvaltain korkein oikeus teki 1896 päätöksen Plessy vastaan Ferguson, joka muodosti osavaltioiden ja paikallishallintojen rotuerottelun juridisen perustan vuoteen 1954 saakka. Päätöksen perusteella Louisianan osavaltion laki, jonka mukaan mustilla ja valkoisilla tuli olla erilliset mutta yhdenvertaiset tilat rautatieliikenteessä, ei ollut perustuslain vastainen.⁵⁷ Etelävaltioissa rotuerottelua määrittivät Jim Crow -lait⁵⁸. Jim Crow -lait antoivat mustalle väestölle erilliset mutta yhtäläiset oikeudet (separate but equal). Käytännössä nämä lait ylläpitivät systemaattista rotuerottelua. Rotuerottelu ilmeni muun muassa mustien taloudellisena epäoikeudenmukaisuutena sekä mustien ja valkoisten erillisinä kouluina, koulutusmahdollisuuksina ja asuinalueina. Myös useimmissa julkisissa paikoissa, erityisesti junissa ja busseissa, mustat oli erotettu valkoisista.⁵⁹

Ennen vuoden 1955 Montgomeryn bussiboikottia, josta mustien kansalaisoikeustaistelu sai alkunsa, rotuerotteluun ei puututtu Yhdysvalloissa radikaalilla tasolla. Mustat perustivat erilaisia organisaatioita ajamaan oikeuksiaan, mutta saavutukset olivat vähäisiä. Esimerkiksi *The National Association for the Advancement of Colored People* (NAACP) -järjestö, johon Martin Luther Kingin isä kuului, oli pyrkinyt poistamaan rotuerottelua vain oikeusteitse.⁶⁰ Montgomeryn bussiboikotti avasi tien joukkotoimintaan perustuvalla kansalaisoikeustaistelulle.

2.2 ROTUEROTTELU ETELÄ-AFRIKASSA

2.2.1 Rotuerottelun juuret

Juha Vakkuri esittää teoksessaan *Mustavalkoinen Afrikka* tiivistetysti Etelä-Afrikan rotuerottelun historian. Etelä-Afrikan valkoisen väestön alkuperä on 1650-luvulla, jolloin hollantilaiset perustivat siirtokunnan Kapin niemelle. Valkoisten yhteydenpito mustiin oli alusta asti häpeällistä, sillä mustia pidettiin barbaareina. Etelä-Afrikan väestöstä muodostui vähitellen kirjava. Se käsitti neljä eri rotua:

⁵⁶ Bloom, *Class, Race and Civil Rights Movement*, 19–20.

⁵⁷ Justia US Supreme Court Center: *Plessy v. Ferguson* – 163 U.S. 537 (1896) [Supreme.justia.com].

⁵⁸ Jim Crow oli nimitys rotuerottelujärjestelmälle, joka oli voimassa vuodesta 1877 1960-luvun puoliväliin. Järjestelmä teki mustista toisen luokan kansalaisia. Pilgrim, David, *What Was Jim Crow?* [http://www.ferris.edu/jimcrow/what.htm].

⁵⁹ Pilgrim, *What was Jim Crow?* [http://www.ferris.edu/jimcrow/what.htm].

⁶⁰ Garrow, *Bearing the cross*, 12.

valkoiset, ristiroituiset (coloured), aasialaiset ja mustat. Valkoiset jaettiin vielä kahteen eri ryhmään eli englanninkielisiin valkoisiin ja hollantilaisperäisiin valkoisiin eli afrikaanereihin.⁶¹

Afrikaanerit: Vuonna 1836 hollantilaisperäiset uudisasukkaat siirtyivät Kapilta sisämaahan pois englantilaisen siirtokunnan tieltä. He perustivat kaksi buuritasavaltaa ja muita siirtokuntia, joissa kansalaisoikeudet annettiin vain valkoisille. Heidän jälkeensä tulleet uudisasukkaat omaksuivat afrikaanereiden suhtautumisen mustiin, vaikka muuten afrikaanerit kohtasivatkin vastustusta. Tästä esimerkkinä buurisodat, jotka muovasivat vain valkoihoisten suhteita. Afrikaanerit, jotka olivat suurin valkoisten ryhmä Etelä-Afrikassa, erosivat muista siirtolaisista merkittävästi. He hylkäsivät eurooppalaisen elämäntyylin ja keskittyivät viljelemään maata. Maaseudulla asuva alkuperäisväestö nähtiin kilpailijoina, ja siksi alun perin afrikaanerit sortivat heitä eniten. Afrikaanerit siirtyivät kaupunkeihin vasta pakon edessä, kun maaseutu ei kyennyt elättämään heitä kaikkia. Köyhtyneinä he aloittivat yhteiskunnallisen asemansa parantamisen koulutuksen avulla. Koulutus ei tuonut muutosta afrikaanereiden suhtautumiseen mustia kohtaan, vaan pikemminkin se lisäsi tietoisuutta valkoisten ylivallasta. Afrikaanerit tavoittelivat myös valtaa suhteessa muihin valkoisiin.⁶²

Englanninkieliset valkoiset: Englanninkielisistä valkoisista monetkaan eivät olleet englantilaisia, vaikka puhuivatkin englantia. Heistä tuli vähitellen maan liike-elämän hallitsijoita. Englantilaiset eivät keskittyneet yhtä järjestelmällisesti rotuerotteluun, esimerkiksi taloudellisissa ja sosiaalisissa kysymyksissä, kuin afrikaanerit, mutta poliittisten oikeuksien suhteen he olivat käytännössä yhtä konservatiivisia afrikaanereiden kanssa.⁶³

Ristiroituiset: Pääasiallisesti he olivat tulos valkoisten ja mustien kanssakäymisestä. Tämä kiellettiin lailla 1949. Ristiroituiset pitivät itseään mustia parempina, mutta heitä ei kelpuutettu samanarvoisiksi valkoisten kanssa. He pyrkivät samaistumaan valkoisiin, joita he ulkonäöltään muistuttivat enemmän. Apartheid-politiikka ei koskenut heitä niin jyrkästi kuin mustia.⁶⁴

Aasialaiset: Suurin osa aasialaisista oli intialaisia, pieni osa japanilaisia ja kiinalaisia. Siksi aikalaislähteissä aasialaisista puhutaan yleisesti intialaisina. Intialaisia pidettiin alusta alkaen muukalaisina Afrikassa, ja he olivat alkuperäisväestön (ja ristiroituisten) tapaan sorretti ryhmä. Intialaisten taloudellinen tilanne oli kuitenkin useimmiten parempi kuin mustien.⁶⁵

⁶¹ Vakkuri, Mustavalkoinen Afrika, 10–18.

⁶² Ibid., 10–18.

⁶³ Ibid., 10–18.

⁶⁴ Ibid., 10–18.

⁶⁵ Ibid., 10–18.

Afrikkalaiset: Kansalaisyhteistyön aikana noin kolme neljästä ihmisestä Etelä-Afrikassa oli mustia, joita kutsutaan aikalaislähteissä afrikkalaisiksi. Afrikkalaiset koostuivat eri heimoista, joita oli yli sata. Kaupungeissa asuvat afrikkalaiset rakensivat heimoista riippumattomia yhdyskuntia. Afrikkalaisten poliittinen valta nujerrettiin useissa sodissa 1700-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkuun. Heimojen välisten ristiriitaisuuksien vuoksi afrikkalaiset eivät kyenneet yhdistämään voimiaan valkoisia uudisasukkaita vastaan.⁶⁶

2.2.2 Apartheid

Etelä-Afrikka itsenäistyi vuonna 1910, jolloin myös tasavallat ja siirtokunnat yhdistyivät. Unionilaki vahvisti virallisiksi kieliksi afrikaansin ja englannin. Mustien heimokielille ei annettu arvoa. Samalla annettiin äänioikeus valkoisille, ristirituisille ja harvalle afrikkalaiselle. Äänioikeus riistettiin afrikkalaisilta kuitenkin 1936 ja ristirituisilta 1955. Vuonna 1961 Etelä-Afrikasta tehtiin tasavalta, ja se erosi Brittiläisestä kansanyhteisöstä, koska halusi säilyttää rotuerottelupolitiikkansa, jota monet muut kansanyhteisön maat eivät hyväksyneet.⁶⁷

Afrikanereiden Kansallispuolueesta tuli hallitseva puolue 1948. Puolueen tärkeimmät tavoitteet olivat valkoisen ylivoimien säilyttäminen sekä afrikanereiden ylivoimien säilyttäminen muihin valkoisiin. Afrikkalaiset pitivät Kansallispuoluetta fasisena puolueena. Myöhemmin tutkijoilla on ollut eri mielipiteitä siitä, perustuiko puolue fasisiselle aatteelle. Toisen maailman sodan aikana heillä oli kytköksiä natsi-Saksaan. Hallinnosta pyrittiin luomaan yhtä vahva kuin Saksassa, ja rotuerottelussa pyrittiin olemaan yhtä järjestelmällisiä kuin natsit olivat. Etelä-Afrikassa syntyi myös monia natsimyönteisiä järjestöjä.⁶⁸

Apartheid-käsite oli ensi kerran käytössä vuoden 1948 vaaleissa kuvaamaan politiikkaa, jonka avulla Kansallispuolue vakuutti ratkaisevansa rotuongelmat.⁶⁹ Apartheid tarkoittaa kirjaimellisesti erillään olemista. Kaikki lait ja määräykset, joilla muita rotuja oli sorjettu vuosisatoja, koottiin yhdeksi sortojärjestelmäksi.⁷⁰ Apartheidin päämäärä oli Kansallispuolueen mukaan valkoisen identiteetin säilyttäminen Etelä-Afrikassa. Se aiottiin säilyttää erottamalla afrikkalaiset omaksi ryhmäkseen, jolle annettaisiin enenevässä määrin itsemääräämisoikeutta, valkoisten kontrollissa. Afrikkalaisista haluttiin tehdä taloudellisesti omavaraisia. Vaaliohjelmassa tuotiin esiin myös

⁶⁶ Ibid., 10–18.

⁶⁷ Ibid., 23–24.

⁶⁸ Ibid., 23–24.

⁶⁹ Ibid., 23–24.

⁷⁰ Mandela, Long walk to freedom, 71.

afrikkalaisten alueellinen erottaminen valkoisista. Kansallispuolue ei varsinaisesti voittanut vaaleja, mutta sai enemmistön edustajia parlamenttiin. Tästä eteenpäin se vain kasvatti enemmistöään.⁷¹

Kansallispuolueen valtaannousua seurasi apartheidin käytäntöön pano Etelä-Afrikassa. Luotiin apartheid-lait, jotka kattoivat kaikki yhteiskunnan sektorit: asumisen, koulutuksen, kielet, työvoiman, liikenteen, maanomistuksen, avioliiton, vapaa-ajan, muutto-oikeuden ja niin edelleen.⁷² Esimerkiksi asumisessa apartheid tarkoitti sitä, että maa-alueet jaoteltiin rodun mukaan. Hallituksella oli mahdollisuus lain mukaan määrätä jokin alue kuuluvaksi valkoisille ja poistaa muihin rotuihin kuuluvat asukkaat alueelta. Tarvittaessa poistaminen oli lupa toteuttaa väkivalloin. Lain seurauksena syntyi maalaislummeja, taloudellisia periferioita, jotka ajoivat tuhansia mustia köyhyyteen.⁷³ Koulutuksessa erottelu näkyi muun muassa siirtymisenä syrjivään bantuoopetukseen, josta säädettiin laki vuonna 1953. Lähetyskoulut suljettiin, jotka olivat siihen asti hoitaneet 90 prosenttisesti afrikkalaisten opetuksen.⁷⁴

Mustat eivät olleet valkoisten kanssa tasa-arvoisia millään osa-alueella. Heidät haluttiin erottaa valkoisista myös sosiaalisella tasolla. Nämä kaksi rotua eivät esimerkiksi käyneet samassa kirkossa.⁷⁵ Valkoisten alistamisen ideologia ei kuitenkaan ainoastaan selitä järjestelmälliseen rotusortoon siirtymistä. Apartheid oli taloudellisesti erittäin kannattavaa Etelä-Afrikalle. Mustista tehtiin halpaa työvoimaa.⁷⁶

Apartheid-politiikan aloittaminen vei Etelä-Afrikkaa täysin päinvastaiseen suuntaan siitä, mihin muut valtiot olivat pyrkimässä. Demokratisoitumisen ja dekolonisaation aikakaudella apartheid oli poikkeuksellista. Etelä-Afrikasta tulikin pian hyljeksitty valtio monien valtioiden silmissä.⁷⁷ Kuten Yhdysvalloissa, myös Etelä-Afrikassa perustettiin organisaatioita ajamaan eri rotujen oikeuksia. *African National Congress* eli ANC perustettiin 1912 puolustamaan afrikkalaisten oikeuksia.⁷⁸

⁷¹ Vakkuri, *Mustavalkoinen Afrikka*, 24–25.

⁷² Beinart & Dubow, *Introduction*, 3–4.

⁷³ Murray, *Displaced urbanization: rural slums*, 232–234.

⁷⁴ South African History Online, *Bantu education policy* [<http://www.sahistory.org.za/topic/bantu-education-policy>].

⁷⁵ Beinart & Dubow, *Introduction*, 3–4.

⁷⁶ Beinart & Dubow, *Introduction*, 7–8.

⁷⁷ *Ibid.*, 12–13.

⁷⁸ Mandela, *Long walk to freedom*, 57.

3. ELÄMÄNTEHTÄVÄNÄ KANSALAIKSEUSTAISTELU

3.1 MARTIN LUTHER KING

Martin Luther King syntyi vuonna 1929 Atlantassa kristittyyn perheeseen, jonka isä oli baptistikirkon pastori. Tästä johtuen oletan, että King eli koko lapsuutensa ja nuoruutensa ajan kristinuskon arvojen ja kirkon vaikutuspiirissä. Martin Luther King Sr. oli valveutunut puolustamaan mustan väestön asemaa, ja häneltä nuorempi King oppi, ettei rotuerotteluun tarvinnut tyytyä, vaan että mustien oikeuksien puolesta tuli taistella.⁷⁹ Vaikka King eli pappisperheensä vuoksi keskiluokkaista elämää, joutui hän jo nuorena kohtaamaan rotuvääryydet. King oppi esimerkiksi, että valkoiset pääsivät eri kouluihin kuin mustat ja saivat viettää aikaa tietyissä mustilta kielletyissä ravintoloissa.⁸⁰ Kingin nuoruuden kokemuksista voi päätellä, että myöhemmin kansalaisoikeustaistelun johtajana hän ei ollut tekemisissä asian kanssa, joka ei olisi häntä itseään koskettanut. Martin Luther Kingin perhe korosti myös koulutuksen arvoa, sillä sen avulla musta pystyi nostamaan omanarvontuntoaan Yhdysvaltojen kansalaisena ja paremmin puuttumaan erotteluun. King valmistuikin pastoriksi 1954 Bostonin yliopistosta ja aloitti pappisuransa baptistikirkossa Montgomeryssä, Alabamassa, jonne hän muutti vaimonsa Coretta Scott-Kingin kanssa.⁸¹ He saivat myöhemmin neljä lasta.⁸²

Vuotta myöhemmin, vuonna 1955, kun Montgomeryssä alkoi mustien järjestämä bussiboikotti, King lähti toden teolla mukaan kansalaisoikeustaisteluun. Hänen piti olla alun perin vain tukemassa boikottia, mutta päätyi vastaamaan siitä. Kun Montgomeryn mustat johtohenkilöt perustivat boikotille organisaation *Montgomery Improvement Association* (MIA), oli King ainoa ehdokas sen johtajaksi. Näin ollen Kingin tie kansalaisoikeustaistelun merkkihenkilöksi ei ollut suunniteltu. Tätä tulkintaa vahvistavat Kingin omat kirjoitukset. Muun muassa teoksessaan *Strength to love* King sanoo: ”[...] ei minulla ollut pienintäkään aavistusta, että joutuisin sekaantumaan tilanteeseen”.

⁷⁹ Cone, Martin & Malcolm & America, 20–22.

⁸⁰ Rotuerotteluun liittyen yksi Kingiä suuresti järkyttänyt tapaus oli hänen valkoishoisen leikkikaverinsa menettäminen lapsena, kun leikkikaverin isä kielsi poikaansa olemasta tekemisissä tummaihoisen Kingin kanssa. Garrow, *Bearing the cross*, 33–35.

⁸¹ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 31.

⁸² Scott-King, *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*, 78.

Emme voi odottaa -kirjassaan hän käyttää tässä yhteydessä sanaa ”äkkiarvaamatta”.⁸³ King alkoi taistella Montgomeryn tapahtumien innoittamana mustien kansalaisoikeuksien puolesta kaikissa etelävaltioissa ja sitä varten perusti oman järjestön *Southern Christian Leadership Conference* (SCLC) vuonna 1957.⁸⁴

Miksi King valittiin bussiboikotin johtoon, joka siivitti hänet koko kansalaisoikeustaistelun johtajaksi? Marshall Frady antaa tutkimuksessaan *Martin Luther King Jr.* selitykseksi sen, että hän oli tuore kasvo Montgomeryssä eikä ollut osallistunut mustien valtataisteluun.⁸⁵ Nähdäkseni muita selityksiä ovat se, että Kingillä oli hyvä koulutus, mikä ei ollut mustalle silloin itsestäänselvyys ja hänen kykynsä johtaa, vaikka hän oli nuori. Hänen vaimonsa kuvaa teoksessaan *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*, että King oli puheissaan todella vakuuttava ja hänen viisautensa sai unohtamaan hänen ikänsä.⁸⁶ On kuitenkin otettava huomioon, että tuskin kukaan – musta tai valkoinen – osasi kuvitella, millaisen kansalaisoikeustaistelun bussiboikotti aloittaisi Yhdysvalloissa. Kingillä olisi saattanut olla enemmän kilpailijoita, jos olisi ymmärretty, kuinka kuuluisa hänestä vielä tulisi.

Toisaalta kaikki tuskin olisivat olleet valmiita antamaan koko elämänsä taistelulle niin kuin King teki. Boikotista eteenpäin King uhrasi loppuelämänsä rotuerottelusta vapautumisen hyväksi. Kingiä on kuvattu kansalaisoikeustaistelunsa vuoksi marttyyriksi, profeetaksi ja jopa Moosekseksi, koska hän johdatti mustan väestön pois rotuerottelusta samoin kuin Mooses Israelin kansan Egyptin orjuudesta. James M. Washingtonin mukaan, joka on toimittanut Kingin kokoelmateoksen *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, hän oli johtajana ja persoonana ainutlaatuinen, mutta toisaalta hän edusti hyvin yksittäistä mustaa aikansa Yhdysvalloissa.⁸⁷ Washington ei tarkemmin selitä näkemystään, mutta tulkintani mukaan hän on siinä oikeassa, koska King kykeni toiminnassaan asettumaan tavallisten mustien asemaan ja samaistumaan heidän tilanteisiinsa.

Mielestäni Kingiä voisi kutsua nykypäivänä mediapolitiikoksi, sillä hän käytti vahvasti hyväkseen mediaa kansalaisoikeustaistelussa. Median avulla hän pyrki vaikuttamaan eri ihmisryhmiin: mustiin, valkoisiin, nuoriin, väkivallan kannattajiin, ulkomaalaisiin tukijoihin ja niin edelleen. Journalismin kautta hän levitti arvojaan ja taisteluideologiaansa. Käytännössä mediasta oli myös

⁸³ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 34–36; King, *Emme voi odottaa*, 105; King, *Strength to love*, 138.

⁸⁴ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 55.

⁸⁵ *Ibid.*, 36.

⁸⁶ Scott-King, *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*, 72.

⁸⁷ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 12; Washington, Editor's introduction, x.

paljon hyötyä taistelun eri vaiheissa, kun se välitti ympäri maailmaa kuvaa boikoteista ja marsseista ja mustiin kohdistuvasta rotuerottelusta. Esimerkiksi uutiset mustien pidätyksistä ja heihin kohdistuneesta väkivallasta protestien aikana vetosivat valkoisten omaantuntoon sekä herättivät sympatiaa.⁸⁸

Näkemykseni on, että median kokoaikainen läsnäolo taistelussa vahvisti Kingin pitämien puheiden merkitystä. Hänen oli tärkeää onnistua puheillaan vakuuttamaan laaja yleisönsä. Ilman uskottavaa retoriikkaa monet tuskin olisivat hyväksyneet väkivallatonta vastarintaa, koska se oli niin poikkeava taistelumuoto siitä, mihin oli totuttu. Kingin puheissa oli tyypillistä totuuden kertominen suoraan, mutta kuitenkin rakkaudellisessa hengessä. Hän ei nostanut mustia valkoisten yläpuolelle, vaan asetti heidät tasavertaisiksi valkoisten kanssa. King myös vaihteli puhetyyliään sen mukaan, ketä oli yleisönä. Valkoisille hän yleensä puhui sivistyneesti ja mustille käytännönläheisesti.⁸⁹ Birminghamin kampanjan⁹⁰ yhteydessä King toteaa itsestään: “Puhuin sydämeni äänellä ja [...] tuloksena oli, että kuulijakuntani lupautui juhllallisesti tukemaan liikettämme”.⁹¹

Lisäksi Brian Rosen ja Charles Wolf Jr. tutkimuksessaan *Public Diplomacy: Lessons from King and Mandela* ovat kiinnittäneet huomiota erääseen tärkeään seikkaan Kingin puheissa. Hän ei juuri koskaan käyttänyt sanoja vihollinen tai vastustaja, vaan puhui passiivissa, ja näin vältti ongelmien henkilöitymisen, vaikka siihen olisi ollut usein aihettakin.⁹² Tällä hän epäilemättä pyrki siihen, että hänen ajatuksensa menisivät paremmin perille eivätkä saisi osakseen kritiikkiä ja luontaista vastareaktiota, joka syntyy, kun ihminen kokee, että häntä syytetään tai hänet tuomitaan.

Vaikka King oli johtoasemassa, hän osallistui käytännöntaisteluun. Hänen itsensä mielestä häntä ei voitu kritisoida suurista sanoista ja pienistä teoista, toisin kuin joitakin muita merkittäviä kansalaisoikeustaistelijoita.⁹³ King ei kuitenkaan tuo esiin, keihin taistelijoihin hän viittaa. King oli sitä mieltä, että johtajien tuli olla valmiita kärsimään samoin kuin muiden taistelijoiden. Jos hän pyysi muita kärsimään, hänen täytyi itse alistua samaan. Siksi King oli valmis menemään vankilaan, vaikka ei halunnut ja pelkäsi niiden kauheita oloja.⁹⁴ King osoitti monella tapaa, ettei

⁸⁸ Miettinen, *The ballot or the bullet?*, 85.

⁸⁹ King, Coretta Scott, *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*, 39.

⁹⁰ Garrow, *Bearing the cross*, 231–263.

⁹¹ King, *Emme voi odottaa*, 77.

⁹² Rosen & Wolf Jr., *Public Diplomacy: Lessons from King and Mandela* [ei sivunumeroita].

⁹³ King, *Emme voi odottaa*, 41.

⁹⁴ Garrow, *Bearing the cross*, 246.

hän tahtonut olla muiden yläpuolella. Coretta Scott-Kingin mielestä monille se ei kuitenkaan ollut selvää. Hän kirjoittaa: ”Harva tiesi, miten nöyrä tämä jättiläinen oli.”⁹⁵

Taistelu vaati Kingiltä kaiken. Se tulee selvästi ilmi näistä Kingin sanoista:

En minä halunnut viettää tällaista elämää. Mutta vähitellen sitä ottaa hieman vastuuta, sitten vähän enemmän, ja kohta huomaakin, ettei pysty enää pitämään ohjaksia käsissään. Täytyy antautua kokonaan.⁹⁶

King luopui kansalisoikeustaistelun takia jo aikaisessa vaiheessa, 1959, papin työstään. Hän joutui myös olemaan paljon erossa perheestään. Coretta kertoo Kingin sanoneen, että mies, joka omistautuu jollekin asialle, ei tarvitse perhettä. Corretta tiesi, ettei Kingin rakkaus häntä ja lapsia kohtaan ollut vähentynyt, mutta hän ei katsonut voivansa tehdä perheensä hyväksi niin paljon kuin toisissa olosuhteissa.⁹⁷ King ja hänen perheensä olivat usein myös vaarassa taistelun aikana. Kuvaavana esimerkkinä tästä toimii tapaus, jossa heidän taloonsa heitettiin pommi.⁹⁸

Vaikka taistelu toi Kingin elämään paljon kielteisiä asioita, voi olettaa, että hän ei silti olisi halunnut luopua asemastaan taistelun johtajana. Missään vaiheessa Kingin tuotanto ei anna ymmärtää, että hän olisi toivonut jotakuta toista tilalleen johtamaan tai että hän olisi tahtonut perääntyä tehtävästään. Kingin elämä puhuu sen puolesta, että hänelle tärkein syy toimia kansalisoikeustaistelun johtohahmona oli yhteinen päämäärä ja toive mustien vapaudesta, mutta varmasti hän myös arvotti korkealle sen vallan, jonka hänen asemansa toi hänelle Yhdysvalloissa. Hän oli aikansa tunnetuin tummaihoisen amerikkalainen.

Kingille myönnettiin väkivallattoman kansalisoikeustaistelun vuoksi Nobelin rauhanpalkinto 1964.⁹⁹ Neljä vuotta sen jälkeen hänet murhattiin. Vuodesta 1983 alkaen hänen muistokseen on vietetty kansallista vapaapäivää Yhdysvalloissa.¹⁰⁰

3.2 NELSON MANDELA

Rolihlahla Mandela syntyi 1918 Umtatassa Etelä-Afrikassa. Hänen perheensä kuului thembuheimoon, joka on osa xhosa-kansaa. Perheen isä toimi heimokuninkaiden neuvonantajana ja

⁹⁵ Scott-King, *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*, 263.

⁹⁶ *Ibid.*, 126.

⁹⁷ *Ibid.*, 105, 140, 137.

⁹⁸ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 51.

⁹⁹ Garrow, *Bearing the cross*, 354.

¹⁰⁰ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 189.

päällikkönä Transkein alueella, eli Mandela oli mustan väestön näkökulmasta ylhäistä sukua. Mandela joutui kuitenkin jo lapsena köyhyyteen, kun hänen isänsä erotettiin tehtävästään. Perhe muutti Qunun kylään, jossa he asuivat majoissa.¹⁰¹

Mandela aloitti koulun seitsemänvuotiaana. Koulussa hänen identiteettiään mustana afrikkalaisena ei vahvistettu, pikemminkin päinvastoin. Tämä tulee ilmi siitä, miten Mandela kuvailee koulutustaan elämäkerrassaan *Long walk to freedom*:

Koulutus oli brittiläistä koulutusta, jossa brittiläisiä aatteita, brittiläistä kulttuuria ja brittiläisiä instituutioita pidettiin itsestään selvästi muita parempina. Afrikkalaista kulttuuria ei ollut olemassakaan.

Ensimmäisenä koulupäivänään Rolihlahla sai uuden nimen, Nelson. Samoihin aikoihin hänet kastettiin metodistikirkon jäseneksi.¹⁰² Aineistoni valossa kristinuskoon kääntymistä ei selitä muu kuin se, että uskonto levisi siihen aikaan xhosien parissa, ja Mandelan perhe omaksui sen muiden esimerkkiä seuraten. Mandelan koulutus varmasti perustui kristinuskon arvoille, ja uskonto tuotiin siinä esiin, mutta en usko sen kuitenkaan ehtineen ratkaisevasti vaikuttaa siihen, että Mandelasta tuli kristitty. Toisaalta koulussa saatettiin arvostaa sitä, että oppilaat kääntyivät kristityiksi, koska koulutus nojautui niin vahvasti brittiläisille aatteille. Afrikkalaisille alkuperäisuskonnoille, jotka vaikuttivat todennäköisesti myös xhosa-kansan keskuudessa, tuskin annettiin arvoa.

Mandela siirtyi isänsä kuoltua päällikkö Jongintaban holhoukseen ja muutti parempiin oloihin Mphekezweniin 1926. Hän jatkoi koulutustaan, kunnes 21-vuotiaana pääsi sisään arvostettuun Fort Haren yliopistoon opiskelemaan virkamieheksi. Vuonna 1940 hänet kuitenkin erotettiin yliopistosta opiskelijoiden oikeuksia koskevan lakon takia.¹⁰³ Näkemykseni mukaan tässä kohtaa Mandela ensimmäisen kerran osoitti, että hän kykeni vastustamaan auktoriteetteja ja taistelemaan oikeudenmukaisuuden puolesta, vaikka se johti hänet vaikeuksiin.

Mandela palasi erotuksen jälkeen Jongintaban luokse. Kun päällikkö yritti saada hänet järjestettyyn avioliittoon, hän pakeni Johannesburgiin. Tämän katson toiseksi kerraksi, kun Mandela ennen kansalaisyhteiskuntaisteluun näytti kykynsä vastustaa vaatimuksia, joita hän ei hyväksynyt ja kokenut oikeaksi. Johannesburgissa Mandela pääsi ystävänsä kautta töihin lakitoimistoon ja samalla opiskeli University of South Africaa, sillä hän halusi suorittaa Fort Haressa aloittamansa tutkinnon loppuun.¹⁰⁴ Mandelan elämäkerran mukaan hänen työnsä lakitoimistossa oli ennenkuulumatonta,

¹⁰¹ Lodge, Mandela: a critical life, 1–3; Mandela, Long walk to freedom, 19, 23.

¹⁰² Mandela, Long walk to freedom, 24.

¹⁰³ Lodge, Mandela: a critical life, 3.

¹⁰⁴ Lodge, Mandela: a critical life, 3, 9–11.

koska mustat eivät yleensä päässeet sellaisiin tehtäviin. Mandela valmistui 1942 ja lähti seuraavana vuonna lukemaan lakia Witwatersrandin yliopistoon. Oikeustieteellisessäkin Mandela oli ainut musta opiskelija.¹⁰⁵ Työnsä ja opiskelunsa perusteella Mandela ei siis edustanut tyypillisintä mustaa aikansa Etelä-Afrikassa, vaan onnistui saavuttamaan aseman, joka oli mahdollinen vain harvalle mustalle.

Mandela avioitui 1945 Evelyn Masen kanssa. He kuitenkin erosivat 1957. Jo seuraavana vuonna Mandela avioitui uudelleen. Winnie Mandelan kanssa hän oli naimisissa vuoteen 1992.¹⁰⁶ Kolmannen kerran Mandela avioitui 1998 Mosambikin presidentin lesken Graca Machelin kanssa. Mandela sai yhteensä neljä lasta.¹⁰⁷

Johannesburgissa Mandela törmäsi päivittäin rotusortoon.¹⁰⁸ Ennen sinne muuttoa hän ei omien sanojensa mukaan kohdannut syrjintää. Rotusorron näkökulmasta Mandelan lapsuus poikkesi Kingin lapsuudesta. Mandela eli paljon pidempään epätietoisena valkoisten ja mustien välisistä eroista yhteiskunnassa, sillä hän ei ollut käytännössä tekemisissä valkoisten kanssa kasvaessaan heimohallitsijan hovissa.¹⁰⁹ Lapsena Mandela ajatteli rotuteorioiden mukaisesti, että valkoiset olivat suuria kuin jumalat ja heihin piti suhtautua pelolla ja kunnioituksella. Vasta teini-iässä Mandela oppi ensimmäisen kerran esimerkkitapauksen kautta, ettei mustan tarvinnut ilman muuta taipua valkoisen edessä, olipa tämä kuinka korkea-arvoinen tahansa.¹¹⁰ King taas oli oppinut tämän jo varhain, koska hänen isänsä ajoi mustien oikeuksia.

Mandela tuli elämäkertansa mukaan vedetyksi politiikkaan, kun hän alkoi ymmärtää, mikä hänen asemansa mustana oli yhteiskunnassa.¹¹¹ Kingin kohdalla tapahtui sama: hän vain ikään kuin ajautui kansalaisyhteiskuntaisteluun. Kansalaisyhteiskuntaistelijä Mandela ei syntynyt hetkessä, vaan kapinahenki syttyi hänessä pikku hiljaa lukemattomien loukkausten ja nöyryytysten jälkeen. Hän kertoo:

Ei ole mitään tiettyä päivää, jolloin olisin sanonut: Tästä lähtien omistaudun kansani vapauttamiseen. Huomasin vain tekeväni niin, enkä voinut tehdä toisin.¹¹²

¹⁰⁵ Mandela, *Long walk to freedom*, 52, 58–59.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 65, 118, 124, 370.

¹⁰⁷ Lodge, *Mandela: a critical life*, 222.

¹⁰⁸ Mandela, *Long walk to freedom*, 58.

¹⁰⁹ Stengel, *Mandelan tie*, 92–93.

¹¹⁰ Mandela, *Long walk to freedom*, 24, 37.

¹¹¹ *Ibid.*, 58.

¹¹² *Ibid.*, 64.

Mandela liittyi 1944 ANC:n jäseneksi. Mandela kirjoittaa, että joukkotoiminta vapautti hänet alemmuuden tunteesta lopullisesti. Valkoinen mies oli tuntenut hänen iskujensa voiman, ja hänen edessään saattoi kulkea pää pystyssä niin kuin ihminen. Hän kuvailee muutosta:

Saatoin katsoa suoraan silmiin, tuntea oman arvoni, kun en ollut alistunut sortoon ja pelkoon. Olin kasvanut kansalaisoikeustaistelijaksi.¹¹³

Mandela ajatteli myös, että hänen kasvatuksensa ja elämänsä heimoyhteisössä tekivät hänelle helpoksi sitoutumisen kurinalaisuuteen, jota kansalaisoikeustaistelu vaati.¹¹⁴

Mandela otti paljon vaikutteita ystävistään kansalaisoikeustaisteluun ryhtyessään. Walter Sisulu kenties vahvimmin ohjasi häntä kohti kansalaisoikeustaistelua. Myös esimerkiksi Anton Lembede, joka oli Mandelan lisäksi ainoita mustia lakimiehiä, vaikutti häneen. Lembede kannatti mustien nationalismia, joka alkuvaiheissa sytytti Mandelaa. Myöhemmin Mandela nousi kuuluisammaksi heitä. Mikä tähän oli syynä? Miksi Mandela nousi johtohahmoksi muiden taistelutovereidensa keskeltä? Tom Lodge selittää tutkimuksessaan *Mandela: a critical life* sitä hänen taustallaan heimopäällikön poikana, vaikka hän toisaalta toteaa, että Mandelaa korkea-arvoisimmilla oli melko vaatimattomat odotukset Mandelan suhteen. 1940-luvun poliitikkojen keskuudessa hänen asemallaan kuitenkin oli merkitystä. Muita selityksiä Mandelan nousulle on hänen fyysinen olemuksensa, jolla hän sai auktoriteettia, sekä luontainen charminsa. Mandela oli itsevarma ja hyvä sosiaalisten suhteiden muodostuksessa sekä mustien että muidenkin rotujen kanssa. Hänellä oli auktoriteetin lisäksi tiettyä empatiaa.¹¹⁵ Kingilläkin varmasti oli karismaa ja tehtävänsä sopivia luonteenpiirteitä, mutta aineistossani niitä ei juuri tuoda esiin selitykseksi hänen nousulleen johtajaksi. Mandela tuli myös johtoasemaan juuri, kun ANC oli murrosvaiheessa, eli olosuhteet olivat hänen puolellaan.¹¹⁶ Kingin tapauksessakin olosuhteilla oli merkitystä, sillä taistelu alkoi käytännössä vasta Montgomeryn bussiboikotista.

Mandela oli taistelussa mukana jo ennen kuin hänestä tuli sen keulakuva. King oli alusta asti johtavassa asemassa, joten tässä suhteessa heidän tiensä kansalaisoikeustaistelun johtoon eroavat. Mandelasta saa enemmän kuin Kingistä sellaisen kuvan, että hän halusi johtajan paikalle ja pyrki saamaan jalansijaa niin ANC:ssä kuin ylipäätään mustana ihmisenä Etelä-Afrikassa, niin pitkälle kuin se oli mahdollista. Hänen poikkeuksellinen työnsä ja opitonsakin jo pelkästään puhuvat tämän puolesta.

¹¹³ Ibid., 81.

¹¹⁴ Mandela, *Conversations with myself*, 10.

¹¹⁵ Lodge, *Mandela: a critical life*, 21, 33–34, 39–40.

¹¹⁶ Mandela, *Long walk to freedom*, 71.

Mandela oli myös tietoinen auktoriteetistaan ja halusi valtaa. Tätä kuvastaa eräs ANC:n silmäätekevien yhteinen kokoontuminen 1952, jolloin hän sanoi puheensa päätteeksi, että hän odotti innolla sitä hetkeä, kun hänestä tulisi demokraattisen Etelä-Afrikan ensimmäinen presidentti. Mandelan tavoitteet olivat näin ollen radikaalin korkealla ottaen huomion maassa vallitsevan tilanteen. Hänen taistelutoverinsa olivat paikoin jopa huolissaan tästä radikaalisuudesta ja hänen dominoivuudestaan, vaikka toisaalta se nähtiin myös taistelua eteenpäin vievänä voimana.¹¹⁷

Mandela oli, kuten King, koko kansalaisoikeustaistelun ajan taistelemassa etulinjassa, lukuun ottamatta aikaansa vankilassa. Mandela ei kirjoitustensa perusteella hyväksynyt erityisetuja johtajan asemansa takia. Hän ei missään vaiheessa pessyt käsiään kansalaisoikeustaistelusta, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Richard Stengel puhuu myös tämän näkemyksen puolesta teoksessaan *Mandelan tie*. Hän selittää, miten Mandela otti jatkuvasti riskejä muun muassa uhitellessaan Rivonian oikeudenkäynnissä 1963, jonka seurauksena hänet tuomittiin elinkautiseen vankeuteen. Hän tunnusti syyllisyytensä taisteluun ihmisoikeuksien ja vapauden puolesta sekä taisteluun epäoikeudenmukaisia lakeja vastaan, vaikka tiesi, että se voisi johtaa kuolemantuomioon.¹¹⁸ Mandela halusi omien sanojensa mukaan pysyä vaatimattomana. Hän ei halunnut, että häntä korotettaisiin siksi, mitä hän teki tai oli saanut aikaan.¹¹⁹ On kuitenkin tässä yhteydessä otettava huomioon, että Mandelan omat kirjoitukset ja puheet saattoivat jonkin verran kaunistella hänen todellisia motiivejaan ja ajatuksiaan. Sama on mahdollista Kingin kohdalla. Molempien teot kuitenkin monissa tilanteissa vakuuttavat heidän sanojansa todeksi.

Myös taisteluun sitoutuminen yhtenee Mandelalla ja Kingillä täysin. Mandelan tuo esiin oman antautumisensa taisteluun toteamuksessaan, ettei kukaan vapaaehtoisesti valitse lainsuojattoman elämää, kun toinen vaihtoehto on elämä perheen kanssa. Mandela ei ”voinut muuta nähdessään, mitä apartheid teki hänelle ja hänen kansalleen”.¹²⁰ Hänen toteamuksensa ei kuitenkaan ole nähdäkseni täysin loppuun mietitty, sillä historian saatossa, ja yhä edelleen, monet ovat jättäneet perheensä ja lähteneet taisteluun täysin vapaaehtoisesti. Myös sellaiseen taisteluun, joka on verrattavissa Etelä-Afrikan silloiseen aseelliseen taisteluun. Taistelu erilaisten asioiden puolesta tai vastaan vetoaa tietynlaisiin ihmisiin. Mandelaankin se vetosi, mutta mitä ilmeisimmin hän näki alusta asti, millaisia uhrauksia lainsuojattomaksi ryhtyminen tuli vaatimaan. Mandela piti taistelua vaarallisena, ja lisäksi hän joutui elämään usein köyhyudessa, johon hän ei ollut tottunut enää siinä

¹¹⁷ Lodge, *Mandela: a critical life*, 57.

¹¹⁸ Stengel, *Mandelan tie*, 55–57.

¹¹⁹ Mandela, *Conversations with myself*, 7.

¹²⁰ Mandela, *The struggle is my life*, 157.

vaiheessa elämäänsä. Lapsena hän oli joutunut kohtaamaan köyhyyttä, vaikka tuskin yhtä pahaa kuin lainsuojattomana, sekä nuorena johannesburgilaisena. Hän oli myös jo kerran menettänyt vaimonsa ja perheensä, joten varmasti hän halusi erityisellä tavalla pitää kiinni perheestään: uudesta mahdollisuudesta, jonka hän oli saanut.

Taistelu kuitenkin oli Mandelan elämä. Hän aikoi jatkaa sitä elämänsä loppuun asti.¹²¹ Hän piti maansa vapautta kalliimpana kuin omaa vapauttaan. Mandela kirjoittaa elämäkerrassaan:

Vapaus on jakamaton. Jos yhdelläkään kansastani oli kahleet, ne olivat koko kansan kahleet, koko kansan kahleet olivat minun kahleeni.¹²²

Mandela ei horjunut taistelussa edes järkyttävimmissä tilanteissa, kun Winnie oli vangittuna ja häntä kidutettiin, vaan oli päättänyt olla luovuttamatta.¹²³ Mandelan johtaman taistelun mottona olisivat voineet olla sanat emme luovuta.

Kuten King, myös Mandela johti taistelua paljon mediaa hyödyntäen. Lodge selittää, että Etelä-Afrikassa apartheidin alkupuolella Mandela oli ensimmäisiä poliitikkoja, jotka antoivat painoarvoa median huomiolle. Hänen taistelutoverinsa kutsuivat häntä jopa lempinimellä ”showboy”, jolla viitattiin hänen tapaansa ottaa yleisönsä niin paikanpäällä kuin mediankin välityksellä. Lodge painottaa, että Mandela teki visuaaliseksi taistelun vapaan ja modernin Etelä-Afrikan puolesta.¹²⁴

Etelä-Afrikan kansalaisoikeustaistelu sai kansainvälisen mediahuomion, ja hallituksen apartheid-politiikka tuomittiin laajasti ulkomailla. Kun Mandela oli saanut elinkautisen tuomion 1963, muun muassa *Times*-lehti kirjoitti: ”Historian tuomio tulee todistamaan hallituksen syylliseksi, mikä jo tänään on kansainvälinen mielipide.”¹²⁵ *New York Times* taas kirjoitti näin: ”Suurin osa maailmaa pitää näitä miehiä sankareina ja vapaustaistelijoina”.¹²⁶ Viimeistään 1980-luvun alussa apartheidin vastainen taistelu oli saavuttanut koko maailman tietoisuuden. Talouspakotteet lisääntyivät silloin entisestään ja pysyivät apartheidin lakkauttamiseen saakka.¹²⁷ Toisaalta lehdistö oli osin myös valkoisten puolella, niin kuin luonnollisesti myös Yhdysvalloissa, ja afrikkalaisista saatettiin uutisoida tai kirjoittaa asioita, jotka eivät pitäneet paikkaansa. Radiostakin afrikkalaiset joutuivat kuuntelemaan usein täysin paikkaansa pitämättömiä juttuja.¹²⁸

¹²¹ Mandela, *Long walk to freedom*, 167.

¹²² *Ibid.*, 385.

¹²³ Mandela, *The struggle is my life*, 40, 215.

¹²⁴ Lodge, *Mandela: a critical life*, ix.

¹²⁵ Mandela, *Sydämeni on hänen kanssaan*, 74.

¹²⁶ Mandela, *The struggle is my life*, 1.

¹²⁷ Mandela, *Long walk to freedom*, 314.

¹²⁸ Mandela, *The struggle is my life*, 108–109.

Mandelan pitämät puheet eivät olleet vain käytännöllisiä, vaan niissä korostuivat tunteet ja päämäärät, samoin kuin Kingin retoriikassa.¹²⁹ Hän halusi puhua suoraan sydämeen, ei vain järkeen. Mandela teki näin puhuessaan sekä omille kannattajilleen että afrikaanereille. Hänen täytyi saada läpi ajatus demokratiasta ja valkoisten yhteydestä, ei vain järjellisesti, vaan myös emotionaalisesti. Mandela kertoi esimerkiksi tarinoita yksittäisten mustien kohtaloista rotusorron alla.¹³⁰

Rosen ja Wolf Jr. korostivat tutkimuksessaan Kingin puhettavan toimivuutta, jossa hän pyrki olemaan nimeämättä vastustajiaan. Mandela teki heidän mukaansa toisin kansalaisyhteiskuntaistelunsa ensimmäisinä vuosikymmeninä. Hän saattoi hyvinkin suoraan hyökätä vastustajiansa vastaan puheissaan. Rosen ja Wolf Jr. toteavat, että Mandelan kieli saattoi vaikeuttaa tuen saamista joiltakin hänen tarvitsemiltaan ryhmiltä. Mandela kuitenkin muutti myöhemmin taistelussaan retorisia keinojaan. Vapauduttuaan vankilasta hän pyrki olemaan mahdollisimman diplomaattinen puheissaan eikä osoitellut sormella niitäkään, jotka vastustivat hänen tavoitteitaan.¹³¹ Mandelan puhetyylin muutos Kingin kanssa samanlaiseksi osoittaa, että laajemman yleisön tuen saaminen on helpommin saavutettavissa puheilla, joissa ei syytetä ja kritisoida vastapuolta.

Mandela kuitenkin yleisesti koki, että puheet ja hienot filosofiset ajatukset eivät olleet missään vaiheessa riittävä keino taistella hallitusta vastaan. Hän totesi muun muassa vuonna 1952 erään kampanjan yhteydessä: ”Vaarat ja vaikeudet eivät ole haitanneet meitä ennen, joten ne eivät saa pelottaa meitä nytkään. Mutta meidän ei tule tuhllata energiaa turhiin puheisiin ja toimettomuuteen.”¹³²

Kingin ja Mandelan taisteluissa selkeästi erilaista on, että Mandela oli lähes kolmekymmentä vuotta poissa käytännön toiminnasta. Hän vietti vankilassa kaksikymmentäseitsemän vuotta aseellisen taistelun vuoksi. Tulkintani mukaan Mandela kuitenkin koko ajan vaikutti taisteluun ja palasi vankilasta ei vain kansalaisyhteiskuntaistelun johtajana, vaan Etelä-Afrikan merkittävimpänä mustana ihmisenä. Mandela sai taistelun etenemisestä arvokasta tietoa muun muassa vankilaan tulevilta taistelijoilta. Monet heistä joutuivat olemaan vankilassa vain lyhyen aikaa, joten Mandela saattoi jakaa heille ohjeita taistelun jatkamiseen heidän vapauduttuaan. Tästä huolimatta katson Kingin aseman ja johtajuuden olleen vielä vankempaa kansalaisyhteiskuntaistelussa, sillä hän oli siinä koko ajan läsnä. Tätä ajatusta tukee esimerkkitapaus. Kun Mandelan vapautusta ensimmäisen kerran

¹²⁹ Stengel, Mandelan tie, 92.

¹³⁰ Mandela, *The struggle is my life*, 59.

¹³¹ Rosen & Wolf Jr., *Public Diplomacy: Lessons from King and Mandela* [ei sivunumeroita].

¹³² Mandela, *The struggle is my life*, 36, 42.

vaadittiin 1980 hänen ANC tovereidensa julkisuustempuna, jolla haluttiin henkilöidä vapautumistoiveet yhteen ihmiseen, moni nuorista taistelijoista ei edes tiennyt Mandelaa.¹³³

Mandelan uskollisuus taistelulle palkittiin. Hänet valittiin vuonna 1994 ensimmäisenä mustana Etelä-Afrikan presidentiksi ensimmäisissä vaaleissa, joissa kaikilla roduilla oli äänioikeus. Hän toimi presidenttinä vuoteen 1999. Samoin kuin King, Mandela sai Nobelin rauhan palkinnon 1993.¹³⁴ Tutkimukseni tekohetkellä Mandela elää yhä. Hän ei kuollut taistelunsa vuoksi, mikä oli Kingin kohtalo. King saavutti sen seurauksena kiistattoman marttyyrin aseman, mutta myös Mandelaa voi pitää marttyyrina. Vaikka häneltä ei riistetty elämää, häneltä riistettiin elämä vankilan ulkopuolella moneksi vuodeksi. Hänen vankeusaikansa oli pidempi kuin monet elinkautiset tuomiot. Vaikka Mandelaa ei määriteltäisi marttyyriksi, hänet voi määritellä mieheksi, joka on antanut vapaudelle kasvot Etelä-Afrikassa.

3.3 ESIMERKKINÄ JOHTAJASTA

Sen valossa, mitä samanlaista Kingissä ja Mandelassa oli kansalaisoikeustaistelun johtajina, voi tehdä johtopäätöksiä tyypillisestä kansalaisoikeustaistelun johtajasta. Ensinnäkin huomio kiinnittyy siihen yhtäläisyyteen, että sekä King että Mandela olivat mustia. Molemmat kuuluivat itse ryhmään, jonka oikeuksien puolesta taistelivat. Kingin ja Mandelan taisteluihin kuitenkin osallistui jäseniä muistakin ryhmistä. Läpi historian löytyy myös esimerkkejä ihmisoikeustaistelijoista, jotka eivät ole edustaneet ryhmää, jonka asiaa ajavat.¹³⁵ Tästä huolimatta on vaikea kuvitella, että kansalaisoikeustaistelun johtaja voisi olla joku muu kuin taistelun kohderyhmään kuuluva henkilö, koska silloin johtaja ei olisi tarpeeksi samaistuttava ja rivitaistelijoita lähelle tuleva ihminen.

Toiseksi molemmat olivat oppineita ja hyvän yleissivistyksen saaneita. Sekä King että Mandela suorittivat yliopistolliset tutkinnot, ja King sai jopa tohtorin arvon.¹³⁶ Kuten aiemmin on tullut ilmi, yliopistolliset tutkinnot eivät olleet mahdollisia suurimmalle osalle mustasta väestöstä kummassakaan maassa tai ainakaan helposti saavutettavissa. Käytännössä tarvittiin perhe- tai sukutausta, joka kykeni rahoittamaan opinnot tai suhteillaan hankkimaan opiskelupaikan.

¹³³ Mandela, *Long walk to freedom*, 274, 302.

¹³⁴ Lodge, *Mandela: a critical life*, 205.

¹³⁵ Esim. abolitionistit. Coffey, *The abolition of the slave trade: Christian conscience and political action* [ei sivunumeroita].

¹³⁶ Mandela, *Long walk to freedom*, 58–59; Frady, *Martin Luther King Jr.*, 31.

Nähdäkseni tämä mustien kouluttautumisen vaikeus korostaa sitä, että koulutuksella on merkitystä kansalaistaistelun johtamisessa, koska King ja Mandela olivat sen onnistuneet hankkimaan.

Millaista etua koulutus saattoi heille taistelun johtamisessa suoda? He esimerkiksi sitä kautta tunsivat paremmin historiaa, mikä näkyy myös molempien tuotannoissa. He ymmärsivät historian avulla rotusorron juuria ja miten nykyiseen tilanteeseen oli päädytty. Molemmat olivat tietoisia siitä, miten kansalaisoikeustaistelua oli aikaisemmin käyty ja millaisilla tuloksilla. Tulkintani mukaan koulutus antoi heille laajempaa käsitystä, globaalia näkökykyä, siitä, millainen asema mustalla rodulla oli, oli ollut aiemmin sekä miten rotuerotteluun oli mahdollista puuttua. Lisäksi varsinkin Mandelalle oli hyötyä eri kielten hallinnasta, jotta hän pystyi suuntaamaan puheensa afrikaanereille ja neuvottelemaan afrikaansia puhuvien kanssa.

Kolmanneksi kummatkin kansalaisoikeustaistelijat olivat hyvin toimeentulevia. Kingin perhe oli keskiluokkainen, joten hänen ei tarvinnut kärsiä puutetta. Hän ei ollut yksi niistä monista mustista, jotka joutuivat asumaan ghetossa, joita vastaan hänen kansalaisoikeustaistelussaan noustiin. Pastorin ammatti takasi hänelle myös varttuneena miehenä vaurautta. Mandelakin oli lähtöisin rikkaasta ja ylhäisestä perheestä, vaikka hän joutui köyhyyteen hänen isänsä menetettyä asemansa. Rikkaasta elämästä hän pääsi kuitenkin nauttimaan uudelleen Jognitapan holhouksessa. Lähtiessään sieltä hän joutui jälleen tyytymään vähävaraiseen elämään, mutta nousi taas vaurauteen lakimiestöidensä vuoksi.¹³⁷ Näin ollen Mandela ei ollut koko ajan toimeentuleva samoin kuin King, mutta noustessaan kansalaisoikeustaistelun johtoon hän oli Kingin tapaan varakas. King ja Mandela osoittavat, että yhteiskunnallisella asemalla, sivistyksellä ja koulutuksella yhdistettynä varallisuuteen, on vaikutusta siihen, kenestä tulee kansalaisoikeustaistelun johtava henkilö.

Neljäs yhdistävä tekijä on nuoruus. Kummatkaan eivät olleet teinipoikia ryhtyessään kansalaisoikeustaisteluun, mutta kuitenkin alle 30-vuotiaita. He aloittivat täsmälleen samanikäisenä taistelun eli 26-vuotiaina.¹³⁸ Mandelasta tuli kuitenkin johtaja vasta myöhemmin. Heillä ei siis ollut laajaa elämäkokemusta eikä sen myötä tulevaa tietotaitoa puolellaan, mutta he eivät myöskään tehneet asioita vain totutulla tavalla, vaan etsivät tuoreita ja uusia, radikaalejakin tapoja haastaa yhteiskunnan vallitsevat käsityksen, arvot ja lait. Usein puhutaan nuoruuden innosta, ja Kingissä ja Mandelassa on nähtävissä sellaista tavassa, jolla he kansalaisoikeustaisteluun rakensivat ja ohjasivat eteenpäin.

¹³⁷ Lodge, *Mandela: a critical life*, 1–3; Mandela, *Long walk to freedom*, 19, 23; Cone, *Martin & Malcolm & America*, 20–22.

¹³⁸ King syntyi 1929 ja aloitti taistelun 1955. Mandela syntyi 1918 ja aloitti taistelun 1944.

Kummassakaan maassa, ei Yhdysvalloissa eikä Etelä-Afrikassa, taistelu kuitenkaan ollut lyhyt. Yhdysvalloissa se kesti useita vuosia ja Etelä-Afrikassa vuosikymmeniä. Kingistä voi sanoa, että hän oli nuori kuollessaan ja taistelun päättyessä, mutta Mandela oli jo iäkäs, kun lopulta kansalaisoikeustaistelu saatiin päätökseen ja rauha Etelä-Afrikkaan.¹³⁹ Mandelan kansalaisoikeustaistelun tärkeimpinä vaiheina voidaan jopa pitää aikaa, jolloin hän oli tuomionsa kärsinyt ja vapautunut vankilasta. Tämä huomio murentaa sitä näkökulmaa, että kansalaisoikeustaistelun johtaja olisi tyypillisesti vain nuori henkilö. Mandelalle oli hyötyä siitä, että hän oli vapautuessaan jo historiallinen eteläafrikkalainen ja kokenut taistelija. King ja Mandela antavat joka tapauksessa esimerkin siitä, että kansalaisoikeustaisteluun ryhdytään nuorena. Molemmat heistä myös vetosivat taistelussa useasti nuoriin ja kutsuivat heitä liittymään taisteluun.

Viides samankaltaisuus Kingissä ja Mandelassa on se, että he olivat miehiä. Historian kaikkien merkittävimpien kansalaisoikeustaistelujen johtajat ovat olleet miespuolisia henkilöitä, joten Kingin ja Mandelan tapaukset vahvistavat tätä linjaa.¹⁴⁰ Naisillakin on ollut tärkeitä tehtäviä kansalaisoikeustaisteluissa, kuten Yhdysvalloissa Rosa Parksilla. Hänen yksittäisestä teostaan tuli ”Sarajevon laukaukset”, joka sai aikaan kansalaisoikeustaistelun alkamisen. Etelä-Afrikassa taas esimerkiksi Mandelan oma vaimo Winnie Mandela jatkoi miehensä jalanjäljissä ja taisteli ahkerasti Nelsonin ollessa vangittuna.¹⁴¹

Varsinaisiksi johtajiksi ovat silti päätyneet vain miehet. Tätä selittävät miesten luontaiset johtajamaiset ominaisuudet, joita käsittelemme myös Kingin ja Mandelan kohdalla: voimakkuus, auktoriteetti, karisma. Uskon, että tähän on myös vaikuttanut se, milloin kansalaisoikeustaistelut on käyty. Kun Etelä-Afrikassa ja Yhdysvalloissa aloitettiin taistelu rotuerottelua vastaan, naisten aseman parantumisesta ja heidän käymästään taistelusta oikeuksiensa puolesta ei ollut kulunut vielä montaa vuosikymmentä.¹⁴² Naiset yhteiskunnallisina vaikuttajina oli verrattain uusi ilmiö 1900-luvun puolivälissä, jolloin eri puolilla maailmaa erilaisten oikeuksien puolesta taisteltiin.

Kuudenneksi sekä King että Mandela olivat kristittyjä ja kristitystä taustasta. King kuului useamman polven kristittyyn sukuun. Mandelan kristillinen tausta ei ollut näin vahva, mutta hänenkin perheenjäseniään edusti tätä uskontoa.¹⁴³ Molemmilla kristinuskoko myös vaikutti taisteluun (ks. luku 4). Esimerkiksi Mahatma Gandhi vastaavasti ei ollut kristitty, mutta antoi uskonnon eli

¹³⁹ King oli kuollessaan 39-vuotias, ja Mandela ensimmäisten vapaiden vaalien aikaan 76-vuotias.

¹⁴⁰ Kts. esim. Roberts & Carton Ash (toim.), *Civil resistance and power politics : the experience of non-violent action from Gandhi to the present*.

¹⁴¹ Mandela, *The struggle is my life*, 40; Garrow, *Bearing the cross*, 11.

¹⁴² Kts. esim. DuBois, *Woman Suffrage and Women's Rights*.

¹⁴³ Lodge, *Mandela: a critical life*, 1–3; Cone, *Martin & Malcolm & America*, 20–22.

hindulaisuuden vaikuttaa taisteluunsa.¹⁴⁴ Tässä valossa todettakoon, että uskonnollisella taustalla voi olla merkitystä kansalaisyhteiskunnan johtajalle ja siitä voi saada hyötyä taistelun etenemiseen.

Näiden lisäksi King ja Mandela olivat perheellisiä. Perheellisyyden voi katsoa yhdeksi tyypilliseksi kansalaisyhteiskunnan johtajan piirteeksi ottaen huomioon, kuinka usein poliittiset johtajat, kuten länsimaiden presidentit, ovat naimisissa tai vähintäänkin parisuhteessa.¹⁴⁵ Tuskin monettaakaan kyseenalaistaisivat sitä, etteikö ilman puolisoa joku henkilö voisi olla kyvykäs johtaja. Nähdäkseni kysymys on ennen kaikkea mielikuvasta, jonka perheellinen johtaja synnyttää. Se antaa viitettä vakaudesta ja kyvystä sitoutua, vaikka todellisuudessa esimerkiksi avioliitto ei olisikaan onnistunut ja hyvinvoiva. Mandelakin erosi kahdesti – molemmilla kerroilla hänen taistelunsa oli vieläpä merkittävin syy eroamiseen.¹⁴⁶ Näin ollen voi pohtia, pitäisikö kansalaisyhteiskunnan johtajan jopa olla perheetön henkilö, jotta taisteluun antautuminen olisi helpompaa eikä olisi muunlaista vastuuta kannettavana. Toisaalta taas juuri tämä piirre, että henkilö on valmis kantamaan vastuuta toisesta ihmisestä, luo uskottavuutta sille, että hän myös pystyy vastaamaan taistelusta ja taistelemaan toisten oikeuksien puolesta.

¹⁴⁴ Brown, Gandhi and Civil resistance in India, 47–48.

¹⁴⁵ Kts. esim. DeGregorio, The Complete book of U.S presidents.

¹⁴⁶ Mandela, Long walk to freedom, 118, 124, 370.

4. KANSALAIKIOKEUSTAISTELUN MENETELMÄ: VÄKIVALTAINEN VAI VÄKIVALLATON VASTARINTA?

4.1 KING – VÄKIVALLATTOMUUS PERIAATTEENA

Vaikka Yhdysvaltain jokainen musta alkaisi ajatella, että meidän pitää mellakoida, vaikka Yhdysvaltain jokainen musta alkaisi kannattaa väkivaltaa, minä pysyn sinä huutavana äänenä, joka sanoo, että se on väärin.¹⁴⁷

Tämä lainaus kuvastaa osuvasti Kingin johtamaa kansalaisoikeustaistelua. Se perustui väkivallattomaan vastarintaan alusta loppuun. Väkivallattomasta vastarinnasta tuli menetelmä heti Montgomeryn bussiboikotin yhteydessä, ja se pysyi samana hänen kuolemaansa saakka. Kingin tuotanto osoittaa, ettei hän lakannut uskomasta väkivallattomuuden voimaan, vaikka se sai osakseen kritiikkiä ja olosuhteet ja tilanteet muuttuivat taistelun aikana.

4.1.1 Päämäärä yhtä hyvä kuin keinot

Ennen kansalaisoikeustaisteluun ryhtymistä, kun King opiskeli teologiaa, hän otti paljon vaikutteita erilaisilta filosofeilta ja politiikan henkilöiltä. Hän tietoisesti pyrki löytämään menetelmän yhteiskunnallisten vääryyksien hävittämiseksi. King uskoi ensin, että väkivallaton vastarinta toimisi yksilöiden välisissä suhteissa, muttei kansojen kesken. Hänen ajattelunsa kuitenkin muuttui, kun hän oppi tuntemaan intialaisen kansalaisoikeustaistelija Mahatma Gandhin opetukset väkivallattomasta kansalaisoikeustaistelusta ja Intian tilanteen, jossa väkivallaton vastarinta oli tuottanut tulosta.¹⁴⁸ King kirjoittaa teoksessaan *Strength to love*: ”Minuun tehosivat syvästi hänen taistelunsa, hänen vastarintansa väkivaltaa käyttämättä.”¹⁴⁹ King siis päätyi valitsemaan väkivallattoman menetelmän alun perin Gandhin ajattelun ja toiminnan perusteella. Hän toimi niin kuin siviilivastarinnossa tyypillisesti toimitaan ja otti esimerkkiä onnistuneesta vastarinnasta.¹⁵⁰ Gandhin taistelu toimi mallina, joka kannusti häntä yrittämään väkivallatonta taistelua Yhdysvalloissa. King ei kuitenkaan pohdi Intian ja Yhdysvaltojen eroja, eli miten Intiassa toiminut

¹⁴⁷ Frady, Martin Luther King Jr., 169.

¹⁴⁸ Garrow, Bearing the cross, 75.

¹⁴⁹ King, Strength to love, 138.

¹⁵⁰ Roberts & Carton Ash, Foreword, vi.

menetelmä istuisi Yhdysvaltoihin. Siellä oli eri intressit kansalaisoikeustaistelussa ja poliittinen tilanne kuin Intiassa.

Kingin kansalaisoikeustaistelussa väkivalta ei ollut sallittua missään olosuhteissa, koska hänen mukaansa taistelun keinojen tuli olla yhtä hyviä kuin päämäärän. Väkivallan sijaan vastarinnassa nojaututtiin tavallisesta poikkeavaan kansalaistottelemattomuuden harjoittamiseen.¹⁵¹ Kingin mielestä sellaisia lakeja ei tarvinnut noudattaa, jotka olivat epäoikeudenmukaisia moraalisesti, mutta lain rikkominen oli tehtävä avoimesti, jotta lain pystyi todistamaan epäoikeudenmukaiseksi. Teoksessaan *Emme voi odottaa* hän selittää asiaa näin:

Jokainen laki, joka ylentää ihmisen persoonallisuutta, on oikeudenmukainen. Jokainen laki, joka likaa ihmisen persoonallisuutta, on epäoikeudenmukainen. Kaikki rotuerotteluasetukset ovat epäoikeudenmukaisia, koska rotuerottelu vääristää sielun ja vahingoittaa persoonallisuutta.¹⁵²

Nähdäkseni King vei väkivallattomuuden lähes äärimilleen, sillä hän ei hyväksynyt edes itsepuolustusta, koska hänen mielestään raja oli häilyvä itsepuolustuksen ja aggressiivisuuden välillä.¹⁵³ Yksilönä musta sai puolustaa itseään, mutta esimerkiksi mielenosoitusmarssien aikana se ei hänestä ollut taktisesti järkevää.¹⁵⁴ King ajatteli, että väkivalta tuhosi tien siihen, mihin mustat pyrkivät. Väkivalta sulki ovia eikä päästänyt heitä kiinni niihin etuihin, joista valkoiset nauttivat, kuten kouluihin, työpaikkoihin ja politiikkaan.¹⁵⁵ Kingin mukaan turmiota ei voinut estää turmiollisin keinoin, koska väkivalta lisäsi sitä, mitä yritti poistaa eli rotuerottelua.¹⁵⁶ Väkivallalla saatiin aikaan tilapäisiä voittoja, mutta ei koskaan pysyvää rauhaa. Ongelmat olivat kuitenkin edesspäin seuraavilla sukupolvilla.¹⁵⁷

4.1.2 Perustelut väkivallattomuuden paremmuudelle

Kingin tuotannosta selviää, kuinka syvällisesti hän pohti väkivallattoman menetelmän kannattavuutta. Hän esittää lukuisia eri perusteita tälle menetelmälle. Jaan ne kolmeen kategoriaan: käytännöllisiin perusteluihin, psykologisiin ja moraalsiin perusteluihin ja kristinuskoon

¹⁵¹ Pettersson, Martin Luther King ja vuorisarna: vuorisarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 44; Frady, Martin Luther King Jr., 25–26.

¹⁵² King, *Emme voi odottaa*, 96; King, *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, 48.

¹⁵³ Miettinen, *The ballot or the bullet?*, 84; Cone, *Martin & Malcolm & America*, 265.

¹⁵⁴ King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 27.

¹⁵⁵ Pettersson, Martin Luther King ja vuorisarna: vuorisarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 43.

¹⁵⁶ King, *Emme voi odottaa*, 44.

¹⁵⁷ King, *Strength to love*, 6, 132.

pohjautuviin perusteluihin.

Käytännöllisiin perusteluihin moni musta todennäköisesti helpoiten yhtyi kansalaisyhteiskuntaististelun aikana, koska ne eivät vaatineet uskonnollista sitoutumista eivätkä filosofista pohdintaa. Kingin mukaan mustilla ei ollut muita järkeviä tapoja taistella oikeuksiensa puolesta kuin väkivallaton vastarinta. Mustat olivat Yhdysvalloissa selkeä vähemmistö¹⁵⁸, joten valkoiselle väestölle ei tuottanut vaikeuksia kukistaa mustien väkivaltaisista iskuista. Orjakapinoiden synkkä historia todisti väkivaltaisuuden epäkäytännöllisyydestä.¹⁵⁹ Sitä vastoin väkivallattomuuden tuloksellisuudesta oli näyttöä läpi historian. King antaa *Emme voi odottaa* -teoksessaan esimerkkeiksi varhaiskristittyjen passiivisen vastarinnan, amerikkalaisten väkivallattoman taistelun ja tietenkin Gandhin Intian. Varhaiskristityt olivat onnistuneet järkyttämään Rooman valtakuntaa muun muassa kieltäytymällä palvelemasta armeijassa ja vastustamalla hallintoa saadakseen harjoittaa ja ylläpitää omaa uskontoansa.¹⁶⁰ Amerikkalaiset taas olivat onnistuneet vapautumaan brittiläisten monarkiasta ja hankkimaan itsenäisyyden vuonna 1776. Intiassa väkivallaton vastarinta oli saanut aikaan kolonialismin purkautumisen.¹⁶¹ On merkillepantavaa, ettei King puhu mitään menestyneistä aseellisista taisteluista, joista myös olisi ollut esimerkkejä. Niistä kertominen ei ollut kannattavaa, kun hän halusi ajaa läpi väkivallattonta menetelmää.

Kingin mukaan väkivallaton vastarinta mahdollisti jokaisen mustan osallistumisen kansalaisyhteiskuntaisteluun. Väkivaltaisesta vastarinnasta jotkut ikäryhmät ja ihmisryhmät joutuivat jäämään pois, koska he eivät pystyneet fyysiseen taisteluun. Väkivallattomassa vastarinnassa saattoi olla mukana niin lapsia ja vanhuksia kuin raajarikkoja ja sairaitakin. King painottaa myös väkivallattoman taistelun demokratiaa, jossa ei ollut merkitystä yhteiskunnallisella asemalla eikä ihonvärillä. Lääkärit marssivat ikkunanpesijöiden rinnalla ja lakimiehet siivoojien. Mustat olivat samalla rivillä valkoisten kanssa. Kaikki olivat taistelijoita samanarvoisia, lukuun ottamatta harvoja pakollisia johtajia.¹⁶² Tulkiten, että King puhuu väkivallattoman taistelun demokratiasta ikään kuin se ei olisi mahdollinen väkivaltaisessa taistelussa. Hän ei kuitenkaan osoita, miten väkivaltainen taistelu estäisi taistelijoiden demokratian.

Väkivaltaisesta vastarinnasta seurasi tuhansia kuolemia, joihin Kingin mukaan piti olla valmis, jos

¹⁵⁸ Mustia oli yksi kymmentä valkoista kohden.

¹⁵⁹ Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 43.

¹⁶⁰ Carter, Direct action and democracy today, 9.

¹⁶¹ King, *Emme voi odottaa*, 38.

¹⁶² King, *Emme voi odottaa*, 41; Miettinen, *The ballot or the bullet?*, 84.

kannatti väkivaltaa.¹⁶³ Hän perustelee näkemystään vertaamalla Yhdysvaltojen sisäistä tilannetta Vietnamin sotaan, joka käynnistyi samaan aikaan kansalaisoikeustaistelun kuumimman vaiheen kanssa. Kingin mielestä täytyi varautua samanlaisiin uhrimääriin kuin Vietnamissa väkivaltaisessa kansalaisoikeustaistelussa.¹⁶⁴ Mustat olivat yleensä niitä, jotka kärsivät erilaisista mellakoista, mitkä eivät kuitenkaan tuottaneet merkittäviä tuloksia. Sen sijaan protestimarssit ja muut kansalaistottelemattomuuden keinot paransivat mustien asemaa, vaikka niidenkin seurauksena jotkut mustat menettivät henkensä.¹⁶⁵ Kinginkin väkivallattomassa vastarinnassa toteutui siis väkivallattomien vastarintojen yleinen ongelma. Ne johtavat ihmismenetyksiin ja väkivaltaisuuksiin, vaikka olisivatkin onnistuneita.¹⁶⁶ King kuitenkin korostaa menetysten eroa suhteessa väkivaltaiseen taisteluun.

James H. Cone selittää teoksessaan *Martin & Malcom & America*, että mustalla väestöllä ei ollut aseellista voimaa, jolla se olisi voinut vastustaa valkoista väestöä, jolla oli Yhdysvaltojen aseteknologia puolellaan. Heillä ei ollut edes teknistä taitoa taistella väkivaltaisesti. Valkoisten oli helppo tuhota pieni huonosti varusteltu joukko aseistettuja kansalaisoikeustaistelijoita, mutta ei suurta aseistamatonta ryhmää.¹⁶⁷ Tästä johtuen King painottaa, että mustien ei ollut mahdollista saada väkivallalla valkoista enemmistöhallitusta kaadettua. Milloinkaan historiassa se ei ollut onnistunut ilman alamaisten uskollisuuden tai asevoimien valvonnan menettämistä. Tämä sama näkemys oli yksi *Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict* - tutkimuksessa esitetyistä syistä väkivallattomuuden paremmuudelle. Hallituksen armeija ja aseellinen joukko eivät ole samalla viivalla.¹⁶⁸ Lisäksi Kingin mukaan väkivallalla ei voitu saada aikaan mitään parannuksia, jos vastarinnasta kieltäytyvät eivät olleet sitä tukemassa. Yhdysvalloissa tämän tuen saaminen ei ollut mahdollista.¹⁶⁹ Väkivallaton vastarinta näin ollen avasi tien siviilien tuelle, jonka tärkeyttä edellä mainitussa tutkimuksessa myös korostetaan.

Käytännöllisten perustelujen ohella King etsi monia *psykologisia ja moraalisia perusteluja* väkivallattomalle vastarinnalle. Näissä moraalisisissa perusteluissa ei ole otettu vielä huomioon kristinuskoon liittyviä moraalisia perusteluja, joita käsittelen seuraavaksi.

Väkivallattoman vastarinnan keinoilla pakotettiin vastustaja näyttämään moraalittomuutensa

¹⁶³ King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 56.

¹⁶⁴ Miettinen, *The ballot or the bullet?*, 87.

¹⁶⁵ Petterson, *Martin Luther King ja vuorisäärna: vuorisäärnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta*, 43.

¹⁶⁶ Roberts, *Introduction*, 18–23.

¹⁶⁷ Cone, *Martin & Malcolm & America*, 128.

¹⁶⁸ Chenoweth & Stephan, *Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict*, 14.

¹⁶⁹ King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 59.

julkisesti. King kirjoittaa *Emme voi odottaa* -teoksessaan:

Sen sijaan, että hän [musta] olisi alistunut salakavalaan julmuuteen tuhansissa synkissä vankikopeissa ja lukemattomilla pimeillä syrjäkaduilla, hän pakottaisi sortajansa harjoittamaan julmuuksiaan avoimesti – täydessä päivänvalossa – ja muun maailman silmien edessä.¹⁷⁰

Jos mustat olisivat turvautuneet väkivaltaan, vastustajat olisivat vapautuneet syyllisyydestä ja koventaneet vastustusta.¹⁷¹ King ajatteli, että vastapuoli vain iloitsisi, jos saisi väkivallasta syyn tuhota marssijat.¹⁷² Näin King yhtyy Stephanin ja Chenowethin käsitykseen siitä, että väkivallattomuus nostaa vastustajien moraalisen kynnyksen väkivallan käyttöön korkealle.¹⁷³ Väkivalta kasvatti pelon tunteita valkoisessa väestössä, eikä se silloin joutunut häpeämään ennakkoluulojaan. Puolustautumattomuus sen sijaan vetosi valkoisten omaantuntoon ja herätti heidän syyllisyytensä mustien sortajina.

Monien valkoisten paineletkut jäivät purkautumatta ja aseet nostamatta, kun mustat mielenosoittajat katsoivat heitä silmästä silmään. Vastustajat myös turhautuivat, kun mustat eivät suostuneet väkivaltaan eivätkä taistelleet takaisin. King painotti aina taistelijoille: ”Jos hän lyö sinua, kehität voiman olla vastaamatta siihen lyömällä”.¹⁷⁴ Tämä Kingin ajatus osoittaa, miten hänen kansalaisoikeustaistelussaan valmistauduttiin siihen, että väkivallattomuuteen vastattaisiin väkivallalla. Robertsinkin mukaan väkivallattomassa vastarinnassa ei pidäkään olettaa, että vastustaja ei käyttäisi väkivaltaa. Monissa historian tapauksissa väkivallatonta vastarintaa on toteutettu, vaikka on etukäteen tiedetty, että vastustaja tulee käyttämään väkivaltaa.¹⁷⁵

Sidney G. Tarrow selittää tutkimuksessaan *Power in movement: social movements and contentious politics*, että vastustajien haastaminen on tehokkaampaa, kun vastarintajoukolla on mahdollisimman vahva yhteinen identiteetti. Hän ottaa esimerkiksi Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaistelun, ”jossa tehtiin työtä sen eteen, että luotiin uusi ja myönteinen kuva ’uudesta neekeristä’ (new negro)”. Tarrowin näkemys pitää paikkansa, sillä King panosti siihen, että mustat näkisivät itsensä uudessa valossa. Hän tiedosti, että taistelun motivaattoriksi ei riittänyt yhteinen ihonväri, vaan tarvittiin yhteinen merkitys sille. Väkivallaton kansalaisoikeustaistelu oli nimenomaan Kingin tapa muodostaa erilaista kuvaa mustista, ja varmasti väkivallattomuudella oli mustille valtava psykologinen merkitys. Sen kautta mustat osoittivat valkoisille, etteivät he olleet alistuneita eivätkä

¹⁷⁰ King, *Emme voi odottaa*, 38–39; Frady, *Martin Luther King Jr.*, 43.

¹⁷¹ Miettinen, *The ballot or the bullet?*, 84.

¹⁷² King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 27.

¹⁷³ Chenoweth & Stephan, *Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict*, 8–9.

¹⁷⁴ Cone, *Martin & Malcolm & America*, 77.

¹⁷⁵ Roberts, *Introduction*, 2–3.

vastuuttomia. Väkivallaton taistelu nosti mustien ihmisarvoa ja itsekunnioitusta. Vuosisadan kestänyt rotuerottelu oli saanut aikaan sen, että mustat eivät arvostaneet itseään ja ajattelivat, etteivät he kuuluneet Amerikkaan. Conen mukaan monet eivät osanneet enää edes välittää kurjuudestaan, vaan olivat alkaneet hiljalleen hyväksyä sen. King halusi murtaa tämän ajattelutavan.¹⁷⁶

King näki väkivallattomuuden rohkeutena, koska vain mieleltään rohkeat pystyivät aseettomasti kohtaamaan vihan ja osoittamaan voimansa alentumatta väkivaltaan.¹⁷⁷ Hän oli Gandhin kanssa samaa mieltä siitä, että jos pelkuruus oli vaihtoehto väkivallalle, oli parempi taistella. Väkivallasta pidättäytymisen ja väkivallattoman vastarinnan välillä oli ero, eikä näitä kahta saanut sekoittaa toisiinsa.¹⁷⁸ Väkivallaton vastarinta toi myös esiin mustien sivistyneisyyttä, jota King selittää seuraavasti:

Väkivallattoman vastarinnan hyväksyminen oli todiste tietynlaisesta sivistyneisyydestä neekerimassojen osalta; sillä se osoitti, että he rohkenivat kaataa yhteiskuntamme vanhat, syvään juurtuneet kunniakäsitteet. Silmä silmästä -oppi, vaistomainen pyrkimys puolustautua hyökkäystä vastaan, on aina ollut amerikkalaisen miehuuden korkeimpana mittana.¹⁷⁹

Lainauksen perusteella Kingin mukaan vaati paljon enemmän tahdonvoimaa olla sortumatta kostamiseen ja itsepuolustuksen automaattisiin refleksiin. Kingin mielestä väkivallasta pidättäytyminen oli luonteeltaan sellaista, että se kumosi alemmuuden myytin. Alempiarvoinen kansanosa ei olisi pystynyt valitsemaan ja noudattamaan niin itsekuria ja urheutta vaativaa taistelumuotoa kuin väkivallaton vastarinta. Väkivallattomuus oli sankaruutta moraalisessa taistelussa.¹⁸⁰

Cone puhuu teoksessaan väkivallan noidankehästä, jonka hän tulkitsee Kingin pyrkineen kumoamaan. Kingin mukaan sortajien raakuus ja sorretun katkeruus lisääntyivät väkivallalla. Väkivalta sai aikaan sekasortoa ihmisten mielissä. Hänestä väkivallaton vastarinta oli mielelle turvallisempi ase, koska se ei haavoittanut vastustajaa eikä itse taistelijaa, vaan jalosti taistelijan. Väkivallalla vihollisesta ei voinut tehdä ystävää, mutta ilman sitä se oli jopa mahdollista.¹⁸¹ King oli kuitenkin kapeakatseinen ajatellessaan, että väkivallaton vastarinta ei jättänyt haavoja. Varmasti valkoisten väkivalta, johon taistelijat eivät saaneet vastata samalla mitalla, jätti taistelijoihin arvet.

¹⁷⁶ Cone, Martin & Malcolm & America, 71.

¹⁷⁷ Ibid., 76.

¹⁷⁸ King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 7–9.

¹⁷⁹ King, Emme voi odottaa, 39.

¹⁸⁰ Ibid., 40, 143.

¹⁸¹ Cone, Martin & Malcolm & America, 78; Miettinen, The ballot or the bullet?, 58.

Erityisesti psykologisilla perusteilla, King pyrki mielestäni tekemään kansalaisoikeustaistelusta jokaiselle henkilökohtaisesti tärkeän. Dennis Chong esittää *Collective action and the civil rights movement* -teoksessaan, että vastarintaan osallistumiseen tarvitaan aina jokin syy, joka vaihtelee yksilöittäin. Jokainen vastarinnan jäsen arvioi sen mahdollisia voittoja ja kustannuksia.¹⁸²

Vaikka henkilökohtainen merkitys on tärkeää, on myös niitä, jotka osallistuvat vastarintaan ilman, että tavoittelevat sillä vain omaa etuaan. Vastarinnoille on tyypillistä, etteivät sen jäsenet välttämättä pääse edes nauttimaan tuloksista, ainakaan pitkäksi aikaa, vaan muutokset koskettavat tulevia sukupolvia. Tuloksista saavat nauttia myös ne, jotka eivät vastarintaan osallistuneet, mikä voidaan nähdä joidenkin vastarintojen ongelmaksi. Houkutus poisjäämisestä kasvaa tämän tietoisuuden kautta. Todennäköisesti Kingin johtamaan taisteluun monet osallistuivat, koska halusivat todistaa Kingin ajatukset todeksi omalla kohdallaan. Mutta vastarintaan ryhtymisen taustalla saattoi olla myös sosiaalinen paine ja velvollisuuden tunne. Chongin mukaan pelko maineen menettämisestä ajaa ihmisiä taistelemaan, samoin kuin halu saada tietynlainen maine. Tätä voisi verrata sotiin, joihin historian aikana miehet ovat lähteneet tavoittelemaan sankaruutta ja toisaalta osoittamaan, etteivät ole pelkureita. Osallistumalla vastarintaan voi tuoda esiin, millaisia arvoja edustaa ihmisenä, esimerkiksi vapautta, oikeudenmukaisuutta ja demokratiaa. Sosiaalinen paine saattaa myös estää osallistumisen. Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaisteluun valkoisten oli vaikea osallistua, koska heidät saatettiin tuomita toisten valkoisten keskuudessa.¹⁸³

Kristinusko oli Kingille kaikkein tärkein peruste toteuttaa väkivallatonta kansalaisoikeustaistelua. Käytännölliset sekä moraaliset ja psykologiset perustelut tukivat tätä. King totesi usein: ”Kristus antoi meille hengen ja perusteet, Gandhi menettelytavan.”¹⁸⁴ Kingille oli gandhilaisuudessa erityisen tärkeää ajatus rakkaudenvoimasta¹⁸⁵, koska se oli identtinen Jumalan antaman *agape*-rakkauden kanssa.¹⁸⁶ Vaikka Gandhilla ja Intian taistelun saavutuksilla oli vahva vaikutus väkivallattoman menetelmän valintaan, oli väkivallattomuus kuitenkin pohjimmiltaan lähtöisin Kingin omasta uskosta persoonalliseen Jumalaan. Persoonallisella Jumalalla King tarkoitti sitä, ettei Jumala ollut vain metafyyssistä voimaa, vaan ajatteleva ja tunteva persoona, jonka kanssa ihminen kykeni olemaan henkilökohtaisesti yhteydessä. Kansalaisoikeustaistelun edetessä usko näyttäisi

¹⁸² Chong, *Collective action and civil rights movement*, 2–4.

¹⁸³ *Ibid.*, 2–4, 9–10, 35.

¹⁸⁴ King, *Strength to love*, 139.

¹⁸⁵ Rakkaudenvoima eli *satyagraha* (satya: totuus, rakkaus; graha: voima) oli Mahatma Gandhin kansalaisoikeustaistelun ydin.

¹⁸⁶ Cone, *Martin & Malcolm & America*, 130.

tulleen Kingille koko ajan tärkeämmäksi. *Strenght to love* -teoksessaan hän toteaa: ”Syvemmin kuin koskaan olen vakuuttunut, että on olemassa henkilökohtainen Jumala”.¹⁸⁷

King ei voinut samaan aikaan elää yhteydessä Jumalaan ja puoltaa väkivaltaa, koska hänen mielestään väkivalta ei ollut Jumalan tahto, vaan vihollisten rakastaminen. King ei ottanut väkivallattomuutta pelkästään kansalaisyhteiskunnan toimintatavaksi, vaan elämäntavaksi. Tähän samaan hän kannusti kaikkia taistelijoita.¹⁸⁸ Hänelle kristinuskossa erityisesti Vuorisaarna¹⁸⁹ ja Jeesuksen elämä antoivat pohjan väkivallattomalle vastarinnalle. King näki Vuorisaarnan keskeisimmäksi sanomaksi rakkauden, joka koski jokaista ihmistä, niin lähimmäistä kuin vihollistakin.¹⁹⁰ Vuorisaarnassa Jeesus kehottaa rakastamaan vihamiehiä ja rukoilemaan heidän puolestaan: ”Mutta minä sanon teille: rakastakaa vihamiehiänne ja rukoilkaa vainoojienne puolesta.” (Matt. 5:44) King koki, ettei väkivaltaisessa vastarinnassa olisi voinut samalla rakastaa vihamiestään.¹⁹¹

Kingin ajattelussa vihollisrakkaus ei ollut mitään tahansa rakkautta, ja juuri siksi hän todennäköisesti näki vaivaa sen selittämiseen. King määrittelee vihollisrakkauden useasti tuotannossaan. Hänen mukaansa rakkaus saattoi olla kolmea erilaista: *philia*-rakkautta, *eros*-rakkautta tai *agape*-rakkautta. Vihollisten rakastaminen ei tarkoittanut tunnepitoista *philia*-rakkautta, koska helliä tunteita oli mahdotonta osoittaa valkoisille, jotka yrittivät murskata mustat taistelijat. Kyse ei ollut myöskään *eros*-rakkaudesta, jolla tarkoitetaan romanttista rakkautta. Vihollisten rakastamisen täytyi olla *agape*-rakkautta. *Agape*-rakkauden King tulkitsi rakkaudeksi, joka syntyi, kun Jumala pääsi tekemään työtään ihmisen sydämessä. King kuvailee sitä eräässä esseessään seuraavasti:

Agape on pyyteetöntä rakkautta. Se on rakkautta, jossa yksilö ei etsi omaa etuaan, vaan toisen etua. (1. Kor. 10:24) *Agape*-rakkaus ei määrittele ihmisiä arvokkaihin ja arvottomiin, eikä heidän kykyjensä mukaan. Se saa rakastamaan ihmistä sellaisena kuin hän on.¹⁹²

Agape-rakkaus oli ylitsevuotavaa, joka ei pyytänyt mitään vastalahjaksi. Vihamiehiä täytyi rakastaa, vaikka he eivät rakastaneet takaisin.¹⁹³ Muun muassa Juha Pettersson on sitä mieltä pro

¹⁸⁷ Cone, Martin & Malcolm & America, 120; King, *Strength to love*, 141.

¹⁸⁸ Cone, Martin & Malcolm & America, 128.

¹⁸⁹ Vuorisaarna on Jeesuksen tunnetuin saarna Raamatussa, joka on kirjattu ylös Matteuksen evankeliumiin, lukuun 5–7.

¹⁹⁰ Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 25.

¹⁹¹ King, *Strenght to love*, 7.

¹⁹² King, *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, 19; Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 28.

¹⁹³ King, *Strenght to love*, 37; Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 28.

gradussaan *Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta*, että pyyteettömästä *agape*-rakkaudesta tuli väkivallattoman vastarintaliikkeen sydän.¹⁹⁴ Näkemykseni mukaan näin tapahtui, ja se myös loi sillan Raamatun sanan ja hyvän moraalien välille Kingin kansalaisoikeustaistelussa.

King ei pitänyt kuitenkaan *agape*-rakkautta passiivisena rakkautena, vaan rakkautena, joka halusi luoda muutosta vallitsevaan yhteiskuntaan ja ympäristöön.¹⁹⁵ Vilpitön rakastaminen ei sulkenut pois tarvetta taistella oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi, koska rakkauden antaja, Jumala, oli hänkin oikeudenmukaisuuden puolesta ja samalla rakasti kaikkia.¹⁹⁶ Vuorisaarna pidetään kuitenkin monien tulkintojen mukaan passiivisen rakkauden puolesta puhumisena. Pettersson ottaa myös tämän näkökannan. Vuorisaarnassa ei kehoiteta vastarintaan, vaan Jeesus sanoo: ”Älkää tehkö pahalle vastarintaa. Jos joku lyö sinua oikealle poskelle, käännä hänelle vasenkin”. (Matt.5:39) Tästä johtuen voi ajatella, että King hyödynsi Vuorisaarna sen hengen vastaisesti, koska halusi rakastaa vastustajia, mutta ei pidättäytyä vastarinnasta. Saman ongelman voi nähdä Kingin esikuvan Gandhin Vuorisaarnan tulkinnassa.¹⁹⁷ Oman tulkintani mukaan King ei kuitenkaan ottanut kehoitusta vastarinnattomuuteen kirjaimellisesti, ja lisäksi hän etsi Jeesuksen elämästä sekä muista Raamatun opetuksista hyväksynnän aktiiviselle ja oikeudenmukaisuutta tavoittelevalle rakkaudelle.

King piti Jeesuksen elämää suurenmoisena esikuvana *agape*-rakkaudesta. Teoksessaan *Strength to love* King kirjoittaa:

Kaikkialla ja kaikkina aikoina, Jeesuksen rakkauden etiikka on kuin säteilevä valo, joka paljastaa ihmisten mukavuudenhalun ja itsekkyyden.¹⁹⁸

Samassa teoksessa King selittää, että Jeesus rakasti kaikkia synteihin katsomatta, piti heitä veljinään, asetti itsensä vaaraan rakkauden takia, minkä tiesi oikeaksi ja valitsi kuolla ihmiskunnan puolesta. Kingin mielestä Jeesuksen ristintyö oli esimerkki täydellisestä anteeksiannosta. Jeesus ei halunnut kostaa, vaan huusi ristillä: ”Isä anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä he tekevät.” (Luuk.23:34) Valkoisten luottamuksen voittaminen vaati mustilta anteeksiantoa, vaikka he joutuivatkin kärsimään.¹⁹⁹ Jeesuskin oli valmis kärsimään. King ajatteli, että mustien oli vapautensa

¹⁹⁴ Cone, Martin & Malcolm & America, 130; Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 4.

¹⁹⁵ King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 20.

¹⁹⁶ King, Where do we go from here: chaos or community?, 97.

¹⁹⁷ Pettersson, Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta, 67.

¹⁹⁸ King, Strength to love, 10.

¹⁹⁹ Ibid., 24–25.

eteen kannettava ristiä, mutta risti vaihtuisi vielä kruunuun.²⁰⁰ Hänen mukaansa ihmiset luonnostaan janosivat kosta ja halusivat maksaa samalla mitalla, mutta Jeesuksen toiminta osoitti, ettei pahaa kannattanut yrittää voittaa pahalla, vaan hyvällä. ”Vain hyvyys voi karkottaa pahuuden ja vain rakkaus voi voittaa vihan”, King kirjoittaa.²⁰¹

Kingin mielestä Jeesuksen rakkaus ja toiminta ei ollut passiivista, vaan King puhuu jopa Jeesuksen vallankumouksellisesta hengestä. Jeesus haastoi vallitsevat käsitykset ja arvot, minkä Jeesuksen omat sanat todistavat: ”Älkää luulko, että minä olen tullut tuomaan rauhaa maan päälle; en ole tullut tuomaan rauhaa, vaan miekan”. (Matt.10:34)²⁰² King otti selvästi mallia Jeesuksen elämästä, joka näytti hänelle, että Yhdysvaltojen vallitsevaan tilanteeseen ei tarvinnut mukautua, vaan epäoikeudenmukaisuutta tuli vastustaa. Jeesuksen ohella King otti oppia profeetoilta. Hän viittaa esimerkiksi profeetta Aamokseen, joka halusi päästä eroon aikansa ongelmista.²⁰³ Samoin King perusteli vastarintaa profeetta Jesajan toiminnalla. Hänet lähetettiin päästämään sorretut vapauteen. (Jes.61) Lisäksi King vertasi mustia Israelin kansaan, jonka Jumala vapautti Egyptin orjuudesta. King perusteli mustille, että jos he pysyisivät uskossa ja rakkaudessa vahvoina, Jumala veisi heidät ”luvattuun maahan”. Mustien oli mahdollista vapautua rotuerottelusta ja valkoisten vihasta.²⁰⁴

4.2 MANDELA – OLOSUHTEET MÄÄRITTÄVÄT MENETELMÄN

4.2.1 Tarkoitus pyhittää keinot

Minusta tuli rikollinen lain takia, ei sen takia, mitä tein, vaan sen takia, minkä puolesta taistelin. Sen takia, mitä ajattelin, mitä omatuntoni sanoi. Onko se ihme, että nämä olosuhteet tekevät miehestä lainsuojattoman?²⁰⁵

Kuten tämä lainaus osoittaa, Mandelan taistelu johti siihen, että hänestä tuli lainsuojaton rikollinen. Hänen kansalaisoikeustaistelunsa kuitenkin lähti liikkeelle väkivallattomalla vastarinnalla. Mandela ei tosin samalla tavalla kuin King valinnut kansalaisoikeustaistelulle väkivallatonta menetelmää. Mandelan elämäkerrasta saa kuvan, että hänen oli luontevaa sitoutua siihen, sillä ANC oli väkivallaton organisaatio ja hän tuli sen kautta mukaan taisteluun. Monet ANC:n jäsenistä ihailivat

²⁰⁰ Cone, Martin & Malcolm & America, 128.

²⁰¹ King, Strength to love, 37

²⁰² Ibid., 40–41.

²⁰³ King, Emme voi odottaa, 103.

²⁰⁴ Cone, Martin & Malcolm & America, 250.

²⁰⁵ Mandela, The struggle is my life, 157.

Gandhia, hänen toimintaansa Intian itsenäistymistaistelussa ja ajatustaan rakkaudenvoimasta, jonka perusteella väkivaltaan vastattaisiin väkivallattomuudella. Mandela myös arvosti Gandhia ja oli perehtynyt hänen ajatteluunsa. Hän ei silti halunnut rakkaudenvoimaa kansalaisoikeustaistelun ohjenuoraksi. Mandela ei missään vaiheessa taisteluaan pitänyt väkivallattomuutta eettisenä periaatteena. Hän ei nähnyt sitä muita menetelmiä ylevämmäksi. Mandelan mielestä periaate ei saanut koskaan tulla niin tärkeäksi, että sen mukaista menetelmää olisi pitänyt joka tilanteessa toteuttaa, vaikka taistelu silloin kääntyisikin tavoitettaan vastaan, niin kuin Gandhi uskoi.²⁰⁶

Mandela ja King eroavat selvästi tässä kohdassa toisistaan. Kingille väkivallattomuus oli ennen kaikkea periaate, koska hän kuvaa sitä elämäntavaksi eikä vain menetelmäksi. Käytännölliset syyt väkivallattomuudelle vain vahvistivat hänen ajattelussaan tätä periaatetta. Mandela ei halunnut taistelulle periaatetta, joka estäisi joidenkin keinojen käytön. Kingin mukaan keinojen tuli olla yhtä hyviä kuin päämäärän, kun taas Mandela näyttäisi ajatelleen, että ”tarkoitus pyhittää keinot”.

Mandela piti väkivallattomuutta menetelmänä, jota tuli hyödyntää, jos se sopi vallitseviin olosuhteisiin. Robertsien mukaan väkivallattomassa vastarinnassa on tärkeää, että se saa paikalliset juuret.²⁰⁷ Mandela ei ilmeisesti halunnut pureksimatta omaksua menetelmää, joka ei ollut kehittynyt Etelä-Afrikan olosuhteissa. Siinä vaiheessa, kun hän ryhtyi kansalaisoikeustaistelijaksi, poliittinen tilanne oli maassa sellainen, että väkivallattomuus tuntui hänestä järkevältä menetelmältä. Mandela kirjoittaa *Long walk to freedom* -teoksessa: ”Jos vihollinen oli voitettavissa jollakin menetelmällä, sitä tuli käyttää.”²⁰⁸

4.2.2 Väkivallattoman taistelun aika

Mandela oli yhtenä perustajana ANC:n tukemassa Nuorisoliitossa, joka 1949 laati toimintaohjelman. Nuorisoliitto suuntasi ANC:n radikaalimmalle tielle, ja siitä muodostui todellinen joukkojärjestö. ANC oli aina sitä ennen nojannut lakiin, mutta tästä eteenpäin se siirtyi toiminnallisempaan vaiheeseen. Mandela oli etujoukossa korostamassa, että oli aika rikkoa lakia ja ryhtyä samanlaiseen joukkotoimintaan kuin Gandhi Intiassa. Piti olla valmis menemään vankilaan asti niin kuin Gandhi oli tehnyt.²⁰⁹ Hän ei uskonut, että vihollisen kanssa neuvottelemalla saataisiin mitään aikaan, vaan taistelu vaati suurempia vastatoimia.²¹⁰ Apartheid-politiikkaan siirtyminen oli

²⁰⁶ Mandela, *Long walk to freedom*, 57, 77.

²⁰⁷ Roberts & Carton Ash, Foreword, vi.

²⁰⁸ Mandela, *Long walk to freedom*, 77.

²⁰⁹ Ibid., 72.

²¹⁰ Mandela, *The struggle is my life*, 216.

muuttanut taistelun luonteen. Samalla tavalla kuin King Mandelakin koki, että epäoikeudenmukaisia ja epämoraalisia lakeja ei voinut noudattaa.²¹¹ Myös Mandela halusi tehdä lain rikkomisen näkyvästi.

Mandelan mielestä taistelu tarvitsi kaikkia mustia riippumatta heidän iästään, sukupuolestaan tai yhteiskunnallisesta asemastaan. Tässä asiassa Mandelan ja Kingin ajattelu yhtenee, vaikka King uskoikin, että vain väkivallaton vastarinta mahdollisti kaikkien osallistumisen. Nuorena taistelijana Mandela näki erityisesti Nuorisoliitossa taistelun voiman. Myös vankila-aikanaan Mandela ajatteli, että nuoret kansalaisoikeustaistelijat, jotka koostuivat erityisesti opiskelijoita, johtivat rohkeasti taistelua silloin, kun kansa erityisesti tarvitsi johtajuutta ja rohkeutta.²¹² Naiset olivat vahvasti taistelussa mukana, eivätkä miehet ainoastaan osallistuneet vastarintaan.²¹³ Muun muassa Mandelan vaimo Winnie oli lukuisia kertoja pannassa ja vankilassa taistelun vuoksi. Taistelussa ei ollut myös väliä sillä, mihin niin sanottuun luokkaan kuului. Mandela piti tärkeänä sitä, että työläiset taistelivat yhdessä ANC:n poliittisten vaikuttajien kanssa. Kaikkia vedottiin ottamaan osaa taisteluun, tasavertaisina. Lisäksi Mandela vetosi niitä, jotka eivät halunneet taistella, pysymään neutraaleina, etteivät he ”veljeilisi hallituksen kanssa”.²¹⁴ Tällä Mandela ilmeisesti tarkoitti, ettei hän halunnut erillisiä neuvotteluja tai että käytettäisiin muita keinoja, jotka olisivat ristiriidassa ANC:n ja Nuorisoliiton toteuttaman joukkotoiminnan kanssa.

Vielä 1950-luvun alussa, kun ANC ja Nuorisoliitto kampanjoivat vahvasti, Mandela koki, että valtio oli vahvempi kuin kansalaisoikeustaistelijoiden joukko. Tämä tarkoitti sitä, että jos kansalaisoikeustaistelijat siirtyisivät väkivaltaan, se vain murskattaisiin heti. Voimasuhteet olivat erilaiset Etelä-Afrikassa ja Yhdysvalloissa, sillä mustat eivät olleet Etelä-Afrikan vähemmistö, vaan enemmistö. Mandela vaikuttaisi kuitenkin ymmärtäneen, ettei kyse ollut määrästä, vaan laadusta. Etelä-Afrikan mustilla ei ollut taitoa vastustaa armeijaa, kuten ei Yhdysvaltojenkaan mustilla.

Mandela painotti hankkiessaan ja kouluttaessaan vastarintaan osallistuvia joukkotoimintaan, että väkivallattomuus oli käytännön sanelema välttämättömyys eikä vaihtoehto, jonka sai valita, jos halusi. Hän kirjoittaa elämäkerrassaan:

Selitin, kuinka vaikea ja jopa vaarallinen vapaaehtoisten tehtävä tulisi olemaan. Virkavalta yrittäisi pelotella ja vangita, ja jopa hyökätä vapaaehtoisten kimppuun. Tekipä virkavalta mitä hyvänsä, vapaaehtoiset eivät voisi iskeä takaisin, koska se vain veisi merkityksen koko

²¹¹ Mandela, Sydämeni on hänen kanssaan, 72.

²¹² Mandela, The struggle is my life, 115.

²¹³ Mandela, Long walk to freedom, 129.

²¹⁴ Mandela, The struggle is my life, 39, 48, 100.

yritykseltämme. Väkivaltaan tuli vastata väkivallattomuudella, ja kurinalaisena täytyi pysyä hinnalla millä hyvänsä.²¹⁵

Mandela puhui kuten King omanarvontunnosta ja näin antoi taistelulle psykologisia eväitä. Afrikkalaisilla oli hänestä syy omanarvontuntoon, koska he alun perin omistivat maan, johon valkoiset tulivat ja jonka he veivät heiltä. Afrikka oli mustien kotimaa (motherland).²¹⁶ Hän selitti mustien ahdinkoa seuraavasti eräässä Nuorisoliiton manifestissa:

He [valkoiset] katsovat Etelä-Afrikan ongelmia rotukohtalon perspektiivistä; uskovat, että valkoisen rodun kohtalo on hallita ja johtaa maailmaa kaikkina aikoina. [...] Valkoiset Etelä-Afrikassa uskovat olevansa sivistämässä afrikkalaisia.²¹⁷

Alemmuuskompleksi oli yksi suurimmista esteistä mustien vapautumiselle. Tuloksellinen joukkotoiminta vaati afrikkalaisilta itseluottamusta ja päättäväisyyttä.²¹⁸ Mikään muu ryhmä ei voinut vapauttaa sorrettua ryhmää paitsi sorrettu ryhmä itse. Mikä pelasti ja vapautti sorrosta, oli halu päättää itse kohtalostaan ja saada itsemääräämisoikeus. Valkoisten armoon ei ollut luottamista.²¹⁹

4.2.3 Sortajan keinot käyttöön

Vuonna 1953 Mandela ensimmäisen kerran suutuspäissään puhui väkivallan käyttöönnotosta. Hän itse kuvailee ylittäneensä siinä rajan. Mandela väitti väkivallattomuutta hyödyttömäksi menetelmäksi, joka ei pystyisi kukistamaan apartheidia ja hallitusta. Hänestä väkivallan käyttöön tuli valmistautua lähitulevaisuudessa. Puheen taustalla on nähtävissä muutos Mandelan ajattelussa. Hallitus oli alkanut tehdä mahdottomaksi kaikki vastustuksen ilmaisut, ja Etelä-Afrikasta oli muodostumassa poliisivaltio. Mandela tuli siihen johtopäätökseen, että Gandhin Intiassa tilanne oli ollut eri, koska väkivallattoman vastarinnan vastustajana oli ollut vieras valta, jolla oli lopulta tulevaisuuden ja todellisuuden tajua. Afrikanerit olivat hänestä erilaisia. Väkivallaton vastarinta olisi ollut tehokasta, jos vastustaja olisi noudattanut samoja sääntöjä, mutta kun väkivallattomuus sai vastaansa väkivaltaa, sillä ei ollut enää vaikutusta. Tehottomaan aseiden käyttäminen ei ollut Mandelan mielestä edes moraalisesti oikein. Mandela sai nuhtelut ANC:ltä puheestaan ja vielä

²¹⁵ Mandela, Long walk to freedom, 76–77.

²¹⁶ Mandela, The struggle is my life, 12, 21.

²¹⁷ Ibid., 12–13.

²¹⁸ Mandela, Long walk to freedom, 64.

²¹⁹ Mandela, The struggle is my life, 15–16.

jonkin aikaa sen jälkeen julkisesti kannattikin väkivallattomuutta. Ei kuitenkaan enää sisimmässään.²²⁰

Mandela oli oikeassa siinä, että hallitus laittoi Etelä-Afrikan mustat todella ahtaalle. Intiassa joukkotoiminta ei käynyt mahdolliseksi missään vaiheessa kansalaisyhteiskuntaaisteluja. Yhdysvalloissakaan joukkotoimintaa ei kielletty, koska valtio perustui periaatteessa demokraattiseen hallintoon. Mutta kummassakin maassa väkivallaton vastarinta sai osakseen väkivaltaa. Mandelan taistelu ei poikennut esimerkiksi Kingin taistelusta siinä mielessä, että vastustaja ei läheskään aina sielläkään pelannut samoilla säännöillä. Siitä huolimatta väkivallattomalla vastarinnalla oli vaikutusta. Esiin nousee kysymys, kuinka paljon väkivallattoman vastarinnan tehoa lisäsi Yhdysvalloissa se, että Kingin vuoksi sen monet jäsenet pitivät väkivallattomuutta periaatteena. Etelä-Afrikan väkivallattoman vastarinnan tehokkuuteen saattoi vaikuttaa se, ettei osallistujille väkivallattomuutta ikään kuin myyty periaatteena, eikä sitä siksi perusteltu erilaisilla periaatteellisilla syillä niin kuin King teki. On myös yllättävää, että Mandela tässä yhteydessä puhuu tehottoman menetelmän moraalittomuudesta, koska moraalit ei ollut se tekijä, jota Mandela pohti menetelmiä valitessaan. Epäilemättä moraalit oli argumentaation tasolla järkevää nostaa esille siinä tilanteessa.

Vuonna 1961 Mandela sai ANC:n vakuutettua siitä, että väkivallattomuus oli tullut tiensä päähän. Järjestö lähti uuteen suuntaan. Osa järjestön sisällä vastusti ajatusta, ja he pitivät sitä viattomien afrikkalaisten altistamisena joukkomurhalle. Mandela ajoi näkemystään läpi käyttäen vanhaa afrikkalaista sanontaa: ”Villieläimien hyökkäyksiä ei voi torjua paljain käsin.”²²¹ Mandela perusteli väkivallan käyttöönottoa sillä, että hallitus vastasi vastarintaan koko ajan lisääntyvällä väkivallalla, kun kansalaisyhteiskuntaistelijat rauhanomaisesti vaativat enemmän oikeuksia ja vapauksia. Mandelan mukaan jokaiselle kansakunnalle koittaa hetki, jolloin sillä on vain kaksi vaihtoehtoa: taistella tai antautua.²²² Mandela ei halunnut mennä tuliasein käytävään taisteluun keihästä kantaen.²²³

Hän jopa uskoi, että vanhat väkivallattomat menetelmät merkitsivät itsemurhaa. Tämä johtui siitä, että Mandela alkoi nähdä joukkotoiminnan vaaralliseksi.²²⁴ Mitkään taistelun keinot siihen asti eivät olleet toimineet, vaan aina vastassa oli rautanyrkki. Mandela tulikin elämäkertansa mukaan seuraavaan johtopäätökseen:

²²⁰ Mandela, Long walk to freedom, 93.

²²¹ Ibid., 164.

²²² Mandela, Sydämeni on hänen kanssaan, 74.

²²³ Stengel, Mandelan tie, 97.

²²⁴ Mandela, Long walk to freedom, 97.

Kansalaisyhteistyötaistelija joutuu oppimaan sen kovan tosiasian, että taistelun luonteen määrää sortaja, eikä sorretulle useinkaan jää muuta keinoa kuin käyttää aivan samoja menetelmiä kuin sortaja. Tietyssä vaiheessa tulta vastaan voi taistella vain tulella.²²⁵

Mandela myös ajatteli, että väkivaltaiseen menetelmään siirtyminen auttaisi saamaan väkivaltaisuudet hallintaan maassa. Mandela korosti, että ANC oli ainut tarpeeksi vahva järjestö organisoimaan sotilaallisia ryhmiä, joita mustat olivat jo alkaneet itse muodostamaan taistelun junnatessa paikallaan. ANC:lla oli mahdollisuus ohjata väkivaltaa niin, että ihmishenkiä säästettäisiin ja estää hallitsematon väkivalta. ANC:n viisikymmentävuotisen väkivallattoman toiminnan aikana oli tullut lisää sortolakeja ja entistä vähemmän oikeuksia. Maa oli ajautumassa sisällissotaan, mikä tuli estää.²²⁶ Vain puhe väkivallasta ei ollut riittävää, vaan väkivallan täytyi tapahtua organisoidusti niin, että suuri joukko käytti sitä hallitusta vastaan.²²⁷

Mandelan vaatimukset väkivallattomuudesta luopumiseen kiteytyvät siihen, että hän halusi suojella taistelijoita väkivallalta, jota vastaan he eivät voisi puolustautua vain siksi, että väkivallatonta menetelmää piti käyttää. Mandela ei puolla missään vaiheessa väkivaltaa sanomalla, että väkivalta olisi parempi vastarinnan menetelmä kuin väkivallattomuus. Tätä kuvastaa hänen toteamuksensa, että sortaja määrittelee menetelmät.

Mandela ei henkilökohtaisesti lainkaan pitänyt väkivallasta. Toisaalta häntä ei oltu kasvatettu kaihtamaan väkivallan käyttöä. Mandelan tausta oli väkivaltainen, sillä hän kertoo isänsä käyttäneen ongelmatilanteissa ratkaisuna väkivaltaa.²²⁸ Heimoyhteisöissä saattoi usein vallita ankara kuri, ja heimosodat osoittivat, miten väkivaltaisesti oikeuksista ja vapauksista taisteltiin. Afrikkalaiset olivat historian kautta tottuneet etsimään ratkaisua väkivaltaisilla keinoilla. Väkivallattoman vastarinnan malli löytyi Afrikan ulkopuolelta. Samalla tavalla Yhdysvalloissa oli totuttu silmä silmästä -oppiin, jonka King halusi kumota.

Erityisesti siviilien tappaminen kouraisi Mandelaa syvältä. Hän kuitenkin tiesi, että se oli vääjäämätöntä aseellisessa taistelussa. Sodan hinta oli aina korkea. Mandelan mielestä eräänlaiseen sotaan hallitus oli pakottanut heitä väkivaltaisuudellaan.²²⁹ Mandelan tuotannossa tulee jatkuvasti esille tämä ajatus pakosta. Väkivalta ei ollut kansalaisyhteistyötaistelijoiden toive, vaan sitä pidettiin välttämättömyytenä. Mandelan tuotannosta ei ole löydettävissä selkeitä perusteluja sille, miten kansalaisyhteistyötaistelu voidaan voittaa väkivallalla. Mandelan muistiinpanoista löytyvät ajatukset

²²⁵ Ibid., 99.

²²⁶ Ibid., 164–165.

²²⁷ Mandela, *The struggle is my life*, 216.

²²⁸ Mandela, *Long walk to freedom*, 20, 214.

²²⁹ Ibid., 314.

hyvästä organisoinnista, valmistautumisesta, joustavuudesta ja menetyksen paikkaamisesta.²³⁰ Mandela ei kuitenkaan tuo esille, miksi väkivalta toimisi hallitukseen, jos väkivallatonkaan vastarinta ei ollut toiminut. Hän oli myös aiemmin ollut vakuuttunut, että hallitus murskaisi väkivallan heti. Valtio ei ollut heikentynyt, päinvastoin, mutta silti väkivaltaisuuksiin ryhdyttiin. Mandela ei myös juuri pohdi väkivallan seurauksia, jotka koskivat kansalaisyhteiskuntaa. He eivät kuitenkaan kyenneet taistelussa samoihin voimasuhteisiin hallituksen ja afrikaanereiden kanssa.

ANC:n valtuuttamana perustettiin uusi sotilaallinen järjestö, *Umkhonto we Sizwe* (Kansakunnan keihäs, MK) Mandela otti sotilaallisen järjestön ohjaksiinsa. MK:n tarkoitus ei ollut vahingoittaa ihmishenkiä.²³¹ Siksi se otti toiminnan muodokseen sabotaasit, koska ne aiheuttivat vähiten tuhoa yksityishenkilöille ja vaativat vähiten miehiä. Mandelan mielestä oli tärkeää välttää verivihollisuutta valkoisten ja mustien välillä, jotta rotujen välinen sovinto saataisiin aikaan taistelun jälkeen. Ilmeisesti Mandelan mielestä tässä vaiheessa ei vielä ollut verivihollisuutta, vaikka hän tulkintani perusteella sellaisen kuvan antoikin siirtyessään kannattamaan väkivaltaista taistelua. MK valmistautui myös sissisotaan, koska Mandela koki velvollisuudeksi valmistautua puolustautumaan, jos väkivalta lisääntyisi entisestään. MK hyväksyi myös valkoiset jäsenet, jotka halusivat taistella.²³² Näin ollen kaikki valkoiset eivät olleet vihollisia, kuten eivät Kinginkään taistelussa.

Mandela pitäytyi väkivaltaisessa menetelmässä pitkään ryhdyttyään sitä käyttämään. Hän ei halunnut luopua väkivallasta senkään jälkeen, kun hänet oli väkivaltaisen taistelun takia tuomittu elinkautiseen vankeuteen 1963 ja kun hän joutui elämään vangittuna. Vankeuden loppupuolella hallitus olisi ollut valmis vapauttamaan Mandelan sillä ehdolla, että hän lupaisi johtaa taistelua väkivallattomin keinoin. Mandela ei kuitenkaan suostunut tähän.²³³ Mandela ei voinut luvata luopuvansa väkivallasta, jos olot olisivat maassa yhä samanlaiset kuin silloin, kun hän oli vankilaan joutunut.²³⁴ Hän oli valmis istumaan sellissään loppuelämänsä mieluummin kuin lopettamaan taistelun tällä menetelmällä.

4.2.4 Väkivallasta neuvotteluihin

²³⁰ Mandela, *Coversations with myself*, 99–101.

²³¹ Mandela, *Long walk to freedom*, 214.

²³² *Ibid.*, 164–166, 173.

²³³ Mandela, *The struggle is my life*, 220.

²³⁴ Mandela, *Long walk to freedom*, 314.

Mandela kuitenkin osoitti jälleen taipuvaisuutensa mielenmuutokseen olosuhteiden mukaan. Olosuhteet tekivät hänestä ensin lainsuojattoman, sitten olosuhteet tekivät hänestä neuvottelijan. Mandela tuli vankeutensa viime hetkillä siihen tulokseen, etteivät kansalaisoikeustaistelijat voineet kaataa hallitusta aseellisen taistelun kautta, vaan neuvottelujen. Mandela päätti aloittaa neuvottelut hallituksen kanssa 1985.²³⁵

King ei muuttanut mieltään kansalaisoikeustaistelun aikana tällä perusteella. Hän ei vaihtanut menetelmää siksi, että tilanteet muuttuivat. Vaikka moni musta olisi syyttänyt väkivallatonta vastarintaa tehottomaksi, hän vakaasti piti siitä kiinni. Mandela piti itse kykyä mielenmuutokseen terveenä järjenkäyttönä. Hänen mukaansa väistämätöntä ei kannattanut lykätä, vaikka se ei olisikaan ratkaisu, jota oli alun perin halunnut.²³⁶

Mandela teki päätöksen neuvotteluista täysin yksin, keskustelematta ANC:n ”vankilan johtokunnan” kanssa asiasta. Mandela ymmärsi, että taistelussa oli tullut aika, jolloin voitaisiin parhaiten edetä istumalla neuvottelupöytään. Jos vuoropuhelua ei aloitettaisi, Etelä-Afrikka joutuisi pahempaan sarron yöhön kuin aikaisemmin ja ajautuisi todella sotaan. Neuvottelu oli mahdollista hänelle yksin, kun hänet oli eristetty muista vangeista niin sanottuihin parempiin olosuhteisiin. Paremmat olosuhteet johtuivat siitä, että hänen toivottiin tulevan sen kautta myönteisemmäksi vapautusajatukselle. Neuvotteluihin ryhtyminen oli taktinen, poliittisen ja yhteiskunnallisen tilanteen huomioon ottava päätös. Mandela vain tuli siihen tulokseen, että ihmisiä oli kuollut liian paljon molemmilla puolilla. Sotilaallinen voitto afrikkalaisille ei ollut mahdollinen.

Miksi Mandela päätyi tähän näkemykseen vasta monen vuosikymmenen aseellisen taistelun jälkeen? On syytä pohtia, oliko aseellinen voitto ollut koskaan kansalaisoikeustaistelussa mahdollinen, vai ryhtyikö Mandela siihen vain, koska väkivallaton taistelu oli hänestä menettänyt mahdollisuutensa. Olisiko taistelusta pitänyt silloin perääntyä kokonaan? Jos olosuhteet olivat menneet hänen omien sanojensa mukaan liian vaaralliseksi, olisiko antautuminen voinut olla vaihtoehto. Mandela ei ilmeisesti kuitenkaan pystynyt luopumaan unelmasta, jossa Etelä-Afrikka olisi myös mustien maa. Siksi hän oli valmis turvautumaan kaikkiin menetelmiin.

Mandelan mielestä tuhansien ihmisten menetys oli tässä vaiheessa vältettävissä puhumalla, joten silloin kannatti puhua. Keskustelu oli äärimmäisen arkaluonteista, koska kummatkin osapuolet pitivät neuvottelua petoksen ja heikkouden merkinä. ANC:ta syytettiin kommunismista ja

²³⁵ Stengel, Mandelan tie, 60.

²³⁶ Ibid., 64–65.

terrorismista, hallitusta syytettiin fasistisuudesta ja rasismista. Mandela tiesi, että hänen toverinsa olisivat tuominneet hänen aikeensa, joten hän piti ajatuksen vain itsellään. Mandela ajatteli, että johtajan oli kuljettava laumansa edellä ja lähdettävä uuteen suuntaan varmana siitä, että oli johdattamansa kansaansa oikealle tielle. Toisaalta Mandela koki yksinäisyydessään suojelevansa ANC:ta. Jos asiat menisivät pieleen, voitaisiin vedota siihen, että Mandela oli vanhus, joka ei tiennyt enää, mitä oli tekemässä eikä toiminut ANC:n nimissä. Neuvottelut aloittaneen Mandelan mielipide oli täysin päinvastainen kuin aseellista taistelua kannattavan Mandelan: hän oli vahvasti sitä mieltä, että väkivalta ei ole ratkaisu ja että ihmiset luonnostaan haluavat neuvotteluihin perustuvan ratkaisun.²³⁷

Väkivalta kasvoi neuvottelujen aikana, vaikka Mandela oli toivonut toista.²³⁸ Kun neuvottelut olivat välillä jumissa, ANC päätyi taas väkivallattoman taistelun keinoihin. Taistelua haluttiin jatkaa, muttei lisätä väkivaltaa. Mandelan mielestä tämä oli keskittien ratkaisu neuvottelujen ja aseellisen taistelun välillä. Ihmisten piti saada purkaa vihansa, johon joukkotoiminta oli paras keino.²³⁹

Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict -tutkimuksessa korostettiin neuvottelujen vaikeutta väkivaltaisten joukkojen kanssa. Mandela oli yksin, mutta hän kuitenkin edusti yhä väkivaltaista menetelmää hallituksen silmissä. Tämä oli varmasti yksi syy neuvottelujen hitaaseen edistymiseen. Toisaalta neuvottelut kuitenkin saatiin lopulta toimimaan, eli myös väkivaltaisessa vastarinnassa ratkaisu on mahdollista löytää keskustelemalla. Mandelaa itseä painostettiin aseelliseen taisteluun mustien keskuudessa. Tämä oli ymmärrettävää, koska hän oli aloittanut järjestelmällisen aseellisen taistelun ennen vankilaan joutumistaan. Mutta hän oli muuttanut menetelmäänsä. Samalla hän kannusti muitakin muuttamaan.²⁴⁰

4.2.5 Miten kristinusko vaikutti?

Mandela oli myös kristitty. Miksi hän ei Kingin tapaan pitänyt kristinuskoa syynä toteuttaa väkivallatonta kansalaisyhteistyötä? King ensisijaisesti nojautui väkivallattomaan vastarintaan juuri kristinuskon takia. Hänen vakaumuksensa oli tärkein syy ottaa vakavasti Jeesuksen opetukset, jotka ohjaavat rakastamaan, eivät satuttamaan. Mandelalle kristinusko näyttäisi olleen lähinnä henkilökohtainen asia, jota hän ei halunnut varsinaisesti yhdistää kansalaisyhteistyötaisteluun. Richard

²³⁷ Mandela, *Long walk to freedom*, 317, 319.

²³⁸ *Ibid.*, 361.

²³⁹ *Ibid.*, 372.

²⁴⁰ *Ibid.*, 372.

Stengelin mukaan hän ei luottanut jumaluuteen, vaan tovereihinsa. Mandela vältteli viittauksia korkeampaan. Hän ei rukoillut, vaan toimi. Mandela ajatteli, että ihmiset saivat asiat tapahtumaan. Mustien vapautuminen ei ollut vain Jumalan kädessä. Hän ei uskonut minkään korkeamman tahon muovaavan mustien kohtaloa, vaan mustien oli tehtävä se itse.²⁴¹ Muutoin elämässään Mandela kuitenkin toi uskonsa näkyviin. Esimerkiksi opiskeluaikanaan Mandela oli mukana kristillisessä yhdistyksessä ja piti jopa raamattutunteja sunnuntaisin lähikylissä.²⁴²

Nimenomaan kristinuskoon liittyen Mandela tekee ainoan viittauksensa Kingiin omassa elämäkerrassaan. *Washington Times* -lehden toimittajat kävivät haastattelemassa kerran Mandelaa hänen ollessaan vankilassa. Mandela sanoo toimittajista: ”He yrittivät osoittaa, etten ollut edes kristitty huomauttamalla, ettei Martin Luther King ollut koskaan turvautunut väkivaltaan.” Mandela perusteli Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan tilanteiden eroilla sitä, ettei hän ollut taistellut kristinuskon hengessä väkivallattomalla menetelmällä. Hänen näkemyksensä mukaan King oli taistellut erilaisissa olosuhteissa kuin hän. Yhdysvallat oli demokratia, jonka perustuslaissa oli taattu oikeus väkivallattomaan vastarintaan. Joskin ennakkoluuloja mustia kohtaan oli. Etelä-Afrikasta oli muodostunut poliisivaltio, jonka perustuslakiin epätasa-arvo oli kirjattu ja jonka armeija vastasi väkivallattomuuteen voimakeinoin. Sitten Mandela painotti olevansa kristitty ja aina olleensa kristitty.²⁴³

Jälleen tulee esiin, miten vahvasti Mandela koki väkivallattoman taistelun tehottomaksi nimenomaan omassa maassaan, Etelä-Afrikassa. Mandela oli varmasti perehtynyt hyvin Yhdysvaltojen kansalaisyhteiskuntaisteluun, mutta lieneekö hänellä ollut, varsinkaan vankilassa, kokonaiskäsitystä siitä, miten kansalaisyhteiskuntaistelijoihin toisella mantereella suhtauduttiin. Hänen ilmaisunsa mustiin kohdistuvista ennakkoluuloista vaikuttaa lievältä ottaen huomioon, että monet väkivallattoman vastarinnan jäsenet joutuivat kohtaamaan väkivaltaa Kingin kansalaisyhteiskuntaistelussa. Esimerkiksi poliisi ei toiminut monessakaan tilanteessa demokratian ja vapauden mallin mukaan.

Mandela toi myös esiin Jeesuksesta toisen puolen kuin King. Hän kirjoittaa:

Sanoin, että myös Kristus käytti voimakeinoja, kun hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa, ja hääti rahanlainaajat temppelistä. Hän ei ollut väkivaltainen ihminen, mutta hänellä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin käyttää voimakeinoja pahaa vastaan.²⁴⁴

²⁴¹ Stengel, Mandelan tie, 195.

²⁴² Mandela, Long walk to freedom, 41.

²⁴³ Ibid., 314.

²⁴⁴ Ibid., 314.

Jeesuksen toiminta temppelissä oli Mandelalle esimerkki, joka sai hänet uskomaan, että jokainen turvautuisi tietyissä olosuhteissa voimakeinoihin, vaikka haluaisikin periaatteesta toimia rauhanomaisesti elämässään.²⁴⁵ Mandelan ilmaisu ”muuta mahdollisuutta” on melko erikoinen tulkinta Jeesuksesta, jolla kristinuskon mukaan oli myös maan päällä kaikki valta ja voima, koska vaikka hän oli ihminen, hän oli samalla myös Jumala.

²⁴⁵ Mandela, *Conversations with myself*, 82.

5. KANSALAIKIOKEUSTAISTELUN TAVOITTEET

5.1 KINGIN TAVOITTEET

Nyt on aika tehdä todellisia lupauksia demokratiasta; nyt on aika nousta pimeästä ja lohduttomasta rotuerottelun laaksosta päivänvalon valaisemalle rodullisen oikeudenmukaisuuden polulle; nyt on aika nostaa kansamme rodullisen epäoikeuden juoksuhiiekasta veljeyden kestäväälle kalliolle; nyt on aika tehdä oikeudenmukaisuudesta totta kaikille Jumalan lapsille.²⁴⁶

Tämä lainaus on Kingin kuuluisasta *I have a dream* -puheesta. Puheessaan King kuvaili unelmaansa Yhdysvalloista, joka olisi vapaa rotuerottelusta. Kingin tuotannosta käy useasti ilmi, tämän puheen lisäksi, mitä hän tavoitteli kansalaisoikeustaistelussa. Kun jostakin asiasta muodostui päämäärä taistelun edetessä, se tuotiin esiin sekä kansalaisoikeustaistelijoille että muille ihmisille.

5.1.1 Unelma mustien ja valkoisten yhteydestä

Kuten menetelmän valintaan, myös kansalaisoikeustaistelun tavoitteiden valintaan vaikutti ratkaisevasti kristinusko. King uskoi, että Jumalan luomina ihmisten eri roduista kuului elää yhdessä.²⁴⁷ Kaikki ihmiset olivat Jumalan kuvia, mikä teki heistä yhtä arvokkaita. Arvoa ei kuulunut mitata rodulla, yhteiskunnallisella asemalla, älykkyydellä tai millään muullakaan tavalla. Jokainen ihminen oli Luojan käten työtä, eikä vain ”elävä lelu”, kuvailee King eräessä puheessaan. Siksi millään rodulla ei myöskään ollut oikeutta hallita toista rotua. Rotuerottelu halvensi ajatusta siitä, että jokainen ihminen oli ainutlaatuinen omana persoonanaan.²⁴⁸

Ennen kaikkea tämä kristinuskon ihmiskuva sai mielestäni Kingin unelmoimaan mustien ja valkoisten elävästä yhteydestä Yhdysvalloissa. Hän puhuu tästä *I have a dream* -puheessaan:

Tämän uskon kautta voimme tehdä työtä yhdessä, rukoilla yhdessä, taistella yhdessä, mennä vankilaan yhdessä, puolustaa vapautta yhdessä tietäen, että me olemme jonain päivänä vapaita.²⁴⁹

²⁴⁶ King piti puheensa vuonna 1963 Washingtonin marssin päätteeksi. Media välitti puheen eri puolille maailmaa. King, *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, 217.

²⁴⁷ Cone, Martin & Malcolm & America, 122.

²⁴⁸ King, *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, 119, 122.

²⁴⁹ Cone, Martin & Malcolm & America, 214; King, *A testament of hope*, 219.

Hän halusi, että mustat ja valkoiset oppisivat elämään siskoina ja veljinä.²⁵⁰ Hän tahtoi nähdä, miten mustat ja valkoiset rakastaisivat toisiaan eivätkä nostaisi aseitaan toisiaan vastaan. King puhui jatkuvasti anteeksiantamisesta, joka rakensi veljeyttä ja sisaruutta.²⁵¹ Kingin johtaman väkivallattoman taistelun sydän oli rakkaus valkoisia vastustajia kohtaan, joten hänen taistelumenetelmänsä kulki käsikädessä hänen tavoitteidensa kanssa.

Jotta yhteys todella voitaisiin saavuttaa valkoisten kanssa, Kingin mukaan ei riittänyt, että mustat vain vapautuisivat erottelusta. Heidän täytyi myös yhdyttyä muuhun väestöön. King korosti, etteivät desegregatio ja integraatio tarkoittaneet samaa. Erottelusta vapautuminen oli vasta ensimmäinen askel kohti parempaa yhteiskuntaa. Integraatio oli lopullinen päämäärä.²⁵²

Joidenkin Kingin vastustajien mielestä, kuten väkivaltaa puoltavan Malcolm X:n, unelma mustien ja valkoisten yhteisestä Amerikasta ei ollut realistinen, koska valkoiset eivät halunneet mustia keskuuteensa, vaan sysäsivät heidät ghettoihinsa eristykseen ja köyhyyteen.²⁵³ King taas paheksui jyrkästi ajatusta separaatiosta ja mustien omasta valtiosta, johon esimerkiksi Mustat muslimit tähtäsivät.²⁵⁴ Hänen mukaansa väkivalta ja luopuminen valkoisten rakastamisesta loivat painajaisen.²⁵⁵ Koska King ei nähnyt mustien omaa valtiota mahdollisena, hänen käyttämänsä metafora ”luvatusta maasta” oli uskalias, sillä se saattoi johtaa mustia harhaan.

King piti ajatusta mustien vallankumouksesta samana kuin mustat tekisivät itsemurhan. Vallankumous johti hänen mukaansa vain kaaokseen ja verenvuodatukseen, mutta ei muuttaisi olosuhteita. Ainoastaan se lisäisi valkoisten vihaa ja mustien katkeruutta.²⁵⁶ Väkivaltaisissa yhteenotoissa yleensä mustat olivat niitä, jotka menettivät henkensä.²⁵⁷ Vaikka King ei kannattanut separatismia, hän näki tarpeen mustien nationalismille. Hän todennäköisesti päätteli, että ilman jonkin asteista nationalismia mustat hiljaisesti hyväksyisivät valkoisten ylivallan, eivätkä tekisi asialle mitään. Mutta hän tiedosti samalla, kuinka vaarallista se oli yhteyden tavoitteen kannalta. Sitä ei saanut päästää liiaksi valloilleen. King pitikin itseään enemmän amerikkalaismielisenä kuin nationalistina. Hän halusi olla uskollinen maalleen, jos se olisi uskollinen hänen unelmalleen.²⁵⁸

²⁵⁰ Cone, Martin & Malcolm & America, 131; King, A testament of hope, 207.

²⁵¹ Cone, Martin & Malcolm & America, 123, 130.

²⁵² King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 118.

²⁵³ Cone, Martin & Malcolm & America, 118.

²⁵⁴ King, Where do we go from here: chaos or community?, 48; King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 215.

²⁵⁵ Miettinen, The ballot or the bullet?, 87.

²⁵⁶ Cone, Martin & Malcolm & America, 266.

²⁵⁷ Miettinen, The ballot or the bullet?, 87.

²⁵⁸ Washington, Introduction, xix.

King korostaa vapauden merkitystä puhuessaan kansalaisyhteiskunnan päämäärästä. Mitä vapaus hänen mukaansa tarkoitti? Kun ihminen oli vapaa, hän oli vapaa elämään. Hän sai tehdä itse valintojaan, ja ottaa myös vastuun niistä, koska vapaus toi aina mukanaan vastuun. Vapaalle ihmiselle kukaan ei tehnyt valmiiksi päätöksiä. Itsenäisyys sai ihmisen tuntemaan itsensä ihmiseksi, ei vain koneeksi.²⁵⁹ King uskoi vakaasti, että mustat tulisivat voittamaan vapauden, koska hänestä kansakunnan päämäärä oli vapaus. Mustien kohtalo oli hänen mielestään historian kautta sidottu Amerikan kohtaloon. Mustat rakensivat Yhdysvaltoja kaksi vuosisataa ilman palkkaa kohdaten epäoikeudenmukaisuutta ja nöyryytystä. Mutta musta väestö kasvoi – orjuus ei voinut sitä tuhota. King uskoi, ettei rotuerottelukaan, mistä he nyt kärsivät, voinut sitä tehdä. King jopa käytti mustista nimitystä ”Amerikan omatunto”.²⁶⁰ Tällä hän saattoi tarkoittaa monia asioita, muun muassa sitä, että erityisesti niiden, jotka eivät kannattaneet rotuerottelua, mutta eivät myöskään tehneet mitään sen lopettamiseksi, omatunto soimasi heitä. Hän saattoi myös uskoa valkoisten vastustajien syvällä sisimmässään tietävän, että he tarvitsevat mustia ja että mustat ansaitsivat paikkansa Yhdysvaltojen kansalaisina. Monet yhdysvaltalaiset ovat lisäksi jälkeinpäin hävenneet orjuutta ja siitä jatkunutta alistamista, joka sotii vastaan amerikkalaista ihannetta jokaisen vapaudesta.

Kingin ajatteluun mustien vapautuksesta ja yhteydestä valkoisten kanssa kuului olennaisesti toive vääryyksien korvaamisesta. Hänen mukaansa mustilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet valkoisten kanssa yhteiskunnassa vasta, kun tilit olisivat tasatut. Amerikan olisi etsittävä keinot tähän. King ei kuitenkaan halunnut hyvitystä sen itsensä takia tai rangaistustarpeen takia, vaikka hän myönsikin, että se oli olemassa. Hän suositteli hyvitystä moraalisenä ja käytännöllisenä ratkaisuna mustien elintason kohentamiseksi tarpeeksi korkealle tasolle.²⁶¹

5.1.2 Rotuerottelusta demokratiaan

King kertoo *I have a dream* -puheessaan, mitä mustat halusivat, ennen kuin olisivat tyytyväisiä:

Me emme voi olla tyytyväisiä niin kauan kuin neekerin pitää muuttaa pienistä ghetoista suurempiin ghettoihin. Me emme voi koskaan olla tyytyväisiä niin kauan kuin lapsitamme riisutaan yksilöllisyys ja ryöstetään omanarvontunto, kun he näkevät kylttejä ”vain valkoisille”. Me emme voi olla tyytyväisiä niin kauan kuin nekeri Missisipissä ei voi äänestää ja nekeri New Yorkissa uskoo, ettei ole mitään, minkä takia äänestää. Ei, me emme ole tyytyväisiä ennen kuin oikeus virtaa kuin vesi ja vanhurskaus kuin vuolas virta.²⁶²

²⁵⁹ King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 120.

²⁶⁰ Ibid., 111.

²⁶¹ King, Where do we go from here: chaos or community?, 160–161.

²⁶² King, A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King, 218–219.

King jatkaa vielä, että Amerikassa ei ollut odotettavissa lepoa eikä rauhaa ennen kuin mustat olisivat saaneet kansalaisyhteiskuntansa. Tähtäimessä olivat erityisesti poliittiset oikeudet. Kingin mielestä amerikkalainen dilemma oli se, että yleisesti puhuttiin demokraattisten periaatteiden puolesta, mutta käytännössä itse toimiin niiden vastaisesti. Yhdysvallat rakentui hänen mukaansa tasavertaisuuden pohjalle, mutta orjuus ja siitä jatkunut mustien erottelu paradoksaalisesti edustivat päinvastaista.²⁶³

Rotuerottelu oli kiellettävä lailla. Kingin mukaan oli kuitenkin tiedostettava, ettei laki poistanut valkoisten halua syrjiä mustia. Lailla ei muutettu ihmisen sydäntä ja moraalialueita, mutta käyttäytymistä voitiin säädellä ja sydämettömyyttä rajoittaa. Kingin mielestä koulutus ja uskonto olivat avaimia sisäiseen asennemuutokseen. Lailla voitiin kuitenkin kontrolloida asenteiden ulkoisia vaikutuksia.²⁶⁴ King ei selitä tarkemmin, miksi hän piti juuri koulutusta ja uskontoa merkittävässä asemassa muutosta ajatellen. Uskonolla hän selvästi kuitenkin viittaa kristinuskoon, joka hänelle itselleen oli perusta toisten rakastamiselle ja kunnioittamiselle. Koulutuksen hän saattoi nostaa esille esimerkiksi siksi, että hän toivoi sen saavan ihmiset luopumaan virheellisistä käsityksistään, kuten siitä, että rotujen eriarvoisuus olisi tieteellinen fakta. Toisaalta monet koulutetut valkoiset harjoittivat rotusyrjintää. King kuitenkin saattoi ajatella, että koulutus laajemmalla mittakaavalla vaikuttaisi asenteisiin.

Kingiä syytettiin kansalaisyhteiskuntaistielun aikana kommunistiksi, mitä hän ei ollut.²⁶⁵ Aineistoni ja aiempi tutkimus puhuvat sen puolesta, ettei hänellä ollut kytköksiä kommunismiin niin julkisesti kuin yksityisestikään. King ei uskonut kommunismin auttavan taistelua vapaudesta. Toisaalta hän tiesi, ettei kapitalismikaan johtaisi siihen, muutenhan rotuerottelua ei olisi ollut Yhdysvalloissa eikä kansalaisyhteiskuntaistielun tarvetta. King kiteyttää ajattelunsa näistä kahdesta aatteesta *Where do we go from here: chaos or community?* -teoksessaan. Hänen mielestään totuus ei löytynyt kummastakaan, molemmat sisälsivät osan totuudesta. Kapitalismi ei nähnyt totuutta kollektivismissa, kommunismi ei nähnyt totuutta individualismissa. Kapitalismi ei ymmärtänyt, että elämä on sosiaalista, kommunismi ei ymmärtänyt, että elämä on persoonallista. ”Hyvä ja oikeudenmukainen yhteiskunta ei löydy kummankaan teeseistä, vaan sosiaalisesti valveutuneesta demokratiasta, joka sovittaa yhteen kollektivismin ja individualismin.”²⁶⁶

²⁶³ Ibid., 208–209, 218–219.

²⁶⁴ Ibid., 107.

²⁶⁵ Washington, Introduction, xvi.

²⁶⁶ King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 187; Frady, *Martin Luther King Jr.*, 25.

Kingin mukaan rasismi piti kitkeä muualtakin maailmasta, ei vain Yhdysvalloista. Mustien vapaustaistelu oli osa maailmanlaajuisia vapaustaisteluja. Hänen mielestään Yhdysvallat ylläpiti rotuerottelua ei ainoastaan omassa maassaan, vaan myös muissa maissa. Taloudellisena ja poliittisena suurvaltana se mahdollisti eri valtioissa rotuerottelun. Tässä yhteydessä King viittaa Etelä-Afrikan tilanteeseen. Hänen mielestään Etelä-Afrikan tragedia oli seurausta Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian, ”länsimaiden moraalittomuuden puolesta puhujien”, taloudellisesta tuesta apartheidia ajavalle hallitukselle.²⁶⁷ King sitoutuikin elämänsä lopulla taistelemaan myös latinalaisamerikkalaisten, alkuperäisten amerikkalaisten ja Yhdysvaltojen valkoisten köyhien puolesta muuttaakseen kansakunnan arvoja.²⁶⁸ King tiesi, että tavoitteet tulisivat koskettamaan erityisesti tulevia sukupolvia. Taistelijoiden lapset tulisivat nauttimaan sen eduista.²⁶⁹

5.2 MANDELAN TAVOITTEET

Olen omistanut koko elämäni tälle afrikkalaisten taistelulle. Olen taistellut valkoista ylivaltaa vastaan ja olen taistellut mustaa ylivaltaa vastaan. Olen vaalinut ihannetta demokraattisesta ja vapaasta yhteiskunnasta, jossa kaikki ihmiset elävät yhdessä, sopusoinnussa ja yhtäläisin mahdollisuuksin. Se on ihanne, jonka puolesta toivon eläväni ja jonka toivon saavuttavani. Mutta jos tarvitsee, se on ihanne, jonka puolesta olen valmis kuolemaan.²⁷⁰

Tämä lainaus on Mandelan oikeudenkäyntipuheenvuorosta Rivoniassa vuonna 1963. Puheenvuoroa voi verrata Kingin *I have a dream* -puheeseen, sillä sitä pidetään Mandelan kansalaisoikeustaistelun yhtenä merkittävimmistä tapahtumista. Hän tuo puheessa esiin kansalaisoikeustaistelunsa pääpiirteitä, myös tavoitteita. Mandelan koko tuotannosta tulee selvästi ilmi, samoin kuin Kingin, kansalaisoikeustaistelun tavoitteet.

5.2.1 Äärinationalismista yhteyden tavoitteluun

Kingillä tavoitteet eivät juuri muuttuneet matkan varrella, kun taas Mandela osoittaa jälleen muutosvalmiuttaan. Menetelmä ei ollut ainut asia, jossa hän vaihtoi mielipidettään. Mandelan tärkeimmät tavoitteet kuitenkin pysyivät koko ajan samana. Päämäärien suhteen täytyy myös ottaa huomioon, kuinka paljon pidempään Mandelan kansalaisoikeustaistelu kesti verrattuna Kingiin. Jos

²⁶⁷ King, *Where do we go from here: chaos or community?*, 175–177.

²⁶⁸ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 12.

²⁶⁹ King, *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*, 219.

²⁷⁰ Mandela, *Long walk to freedom*, 215.

King olisi saanut elää kauemmin ja jatkanut taistelua, olisivatko hänenkin visionsa mahdollisesti muuttuneet yhteiskunnallisten muutosten mukana. Samaa voi pohtia väkivallattoman menetelmän kohdalla. Hänen olisi kenties ollut vaikeaa saada ihmiset uskomaan väkivallattomuuden voimaan vielä vuosikymmenien ajan.

Etelä-Afrikassa mustat eivät olleet yhtenäinen joukko samalla tavalla kuin Yhdysvalloissa. Monet mustat korostivat heimojäsenyyttään enemmän kuin afrikkalaisuuttaan.²⁷¹ Yhdysvalloissa heimoajattelulla ei ollut kansalaisoikeustaistelun aikaan merkitystä, koska sen sukupolven mustat eivät olleet syntyneet johonkin tiettyyn heimoon, vaan amerikkalaisiksi. Heidän esi-isänsä, jotka olivat olleet orjia, oli irrotettu heimoistaan, kun heidät oli tuotu orjalaivalla Amerikan mantereelle. Yhdysvaltojen mustat orjat olivat pirstaleinen joukko, eikä heimoajattelu saanut merkittävästi sijaa enää uudessa maassa. Yhdysvaltojen musta väestö oli orjuudesta lähtien ikään kuin samassa veneessä, jota yhdisti halu vapautua sorrosta.

Mandela itsekin sanoo olleensa vielä ennen Fort Hareen menoansa ensisijaisesti xhosa ja vasta sen jälkeen afrikkalainen. Vasta Johannesburgissa hän ymmärsi, että afrikkalaisuus oli tärkeää kuin se, mihin heimoon kuului. Kansalaisoikeustaistelu valkoisia vastaan vaati siis ensin mustien yhdistymistä ja heimoajattelun murentumista. 1940-luvulla tämä alkoi tapahtua. Vuonna 1944 perustettiin Nuorisoliitto, koska ANC oli tullut kankeaksi ja tarvittiin puhtia sen vanhaan johtoon. Nuorisoliitto erityisesti korosti yhden kansakunnan luomista monista heimoista, valkoisen ylivallan kukistamista ja aidosti demokraattisen hallituksen perustamista. Nuorisoliiton tuli olla mustien kansallismielisyyden ”aivokeskus ja voimalaitos”.²⁷²

Nuorisoliiton laatimassa Vapauden peruskirjassa on määritelty sellaisia tavoitteita kansalaisoikeustaistelulle, joista Mandela piti kiinni koko taistelun ajan. Nämä tavoitteet voi nähdä Mandelan unelmaksi kansalaisoikeustaistelussa. Nuorisoliitto kuvasi Vapauden peruskirjaa ohjeeksi parempaan huomiseen, jolloin kaikki Etelä-Afrikassa eläisivät ja tekisivät työtä yhdessä ja rauhassa ilman rodullista katkeruutta tai kurjuuden pelkoa. Päämääränä oli muun muassa mustien äänioikeus, tasavertaisuus lain edessä, vapaus omistaa maata, päästä hyötymään valtion taloudellisesta hyvinvoinnista, oikeus kaikkiin ammatteihin ja tasa-arvoiseen palkkaukseen, oikeus vapaaseen koulutukseen ja oikeus valita asuinalueensa. Lopuksi Vapauden peruskirjassa korostettiin ystävyyden ja rauhan tavoitteita. Tavoitelluista oikeuksista olivat tärkeimpiä poliittiset oikeudet. Tässä kohtaa Mandelan ja Kingin kansalaisoikeustaistelun tavoitteet ovat samanlaiset. Mandela

²⁷¹ Ibid., 38.

²⁷² Ibid., 38, 64–65.

korosti, että tietenkin afrikkalaiset halusivat leipää ja voita, sillä kuka ei haluaisi. Paremmat palkat ja parempi ruoka kuuluivat vaatimuslistaan. Mutta ennen kaikkea tavoitteena oli oikeus vaikuttaa lainsäädäntöön. Mandelan mielestä yksi mies, yksi ääni oli avain parempaan tulevaisuuteen.²⁷³

Mandelan mielipiteiden muutos tavoitteissa liittyy hänen suhtautumiseensa mustien nationalismiin, muihin syrjittyihin rotuihin, valkoisiin ja kommunismiin. Näissä asioissa Kingillä oli alusta loppuun sama näkemys kansalaisyhteiskunnan aikana. Hän vastusti sellaista mustien nationalismia, joka halusi päästä eroon valkoisista, hän halusi oikeudenmukaisuutta kaikille ihmisille, vaikka mustien oikeudet olivatkin keskipisteessä, ja kommunismi ei tarjonnut hänestä parannuksia. Ennen kansalaisyhteiskuntaa Kingillä oli valkoisia kohtaan erilaiset ajatukset kuin taistelun alettua. Hän oli nuorena päättänyt vihata jokaista valkoista miestä.²⁷⁴ Viha kuitenkin muuttui rakastamiseksi, kun hän omaksui taistelulle tietyn menetelmän ja ideologian.

Mandela innostui afrikkalaisesta nationalismista 1940-luvulla ja halusi, ettei kukaan altistuisi valkoisten holhoukselle.²⁷⁵ Apartheidin alkaessa Mandela sanoo vihanneensa valkoisia, eikä rasismia. Hän ei ollut kuitenkaan missään vaiheessa valmis työntämään heitä mereen, mutta hänestä ”olisi ollut oikein hyvä, jos he olisivat nousseet höyrylaivoihinsa ja lähteneet maanosasta vapaaehtoisesti”. Mandela oli jyrkän nationalistinen vielä 1950-luvullakin ja halusi erityisesti ajaa mustan väestön oikeuksia.²⁷⁶ Hän vieroksui myös intialaisia ja ristirotuksia. Mandela oli kuitenkin valmis hyväksymään heidät mukaan Nuorisoliittoon sen perustamisvaiheessa, jos he allekirjoittaisivat sen politiikan. Valkoisten jäsenyyttä hän vastusti aluksi liitossa. Mandela ja Nuorisoliitto suhtautuivat myös varoen kommunismiin, ja Mandela vastusti kommunistienkin jäsenyyttä liitossa. Mandelan vastustus johtui erityisesti siitä, että hän oli kristitty ja piti itseään uskonnollisena. Hän ei ollut mielissään kommunistisen puolueen suhtautumisesta uskontoon.²⁷⁷

Stengelin mukaan pragmatismi vei useasti voiton periaatteellisuudesta Mandelan toiminnassa. Yhdyn tähän näkemykseen. Mandelan pragmaattisuus näkyi jo hänen taistelumenetelmän valinnassaan, ja se tulee esiin myös hänen tavoitteissaan. Taistelun edetessä Mandela alkoi suhtautua myönteisesti intialaisiin ja ristirotuksiin sekä kommunisteihin.²⁷⁸ Rivonian oikeudenkäynnissä Mandela sanoi, ettei teoreettisiin näkemuseroihin ollut taistelussa varaa. Riitti, että päämäärä oli yhteinen. Yhteistyö toisinaajattelijoiden kanssa ei tarkoittanut oman ajattelun

²⁷³ Mandela, *The struggle is my life*, 48–54, 116.

²⁷⁴ Frady, *Martin Luther King Jr.*, 21.

²⁷⁵ Mandela, *Long walk to freedom*, 64.

²⁷⁶ Mandela, *The struggle is my life*, 221.

²⁷⁷ Mandela, *Long walk to freedom*, 53, 65, 71.

²⁷⁸ Stengel, *Mandelan tie*, 96.

muutosta.²⁷⁹ Näin ollen taistelun kuumentuminen ja kiihtyminen näyttäisi tehneen Mandelasta avarakatseisemman. Hän varmasti myös uskoi päämäärän olevan helpommin saavutettavissa, kun muutkin kuin mustat tekivät tosissaan töitä sen eteen. Myöhemmin vuosikymmeninä, erityisesti vaihdettuaan menetelmänsä väkivallasta neuvotteluihin, Mandela suuntasikin taistelunsa laajemmalle ja pyrki siihen, ettei hallitus erottelisi myöskään intialaisia, ristirotuaisia tai kommunisteja.

Mandelan ennakkoluulot kommunisteja kohtaan murenivat, kun hän itse tutustui Marxin ja muiden kommunistiajattelijoiden teoksiin. Mandela kertoo:

Marxilaisuuden kutsu vallankumoukselliseen toimintaan oli musiikkia kansalaisoikeustaistelijan korville. Ajatus, että historia etenee taistelun kautta ja että muutos tapahtuu vallankumouksellisin harppauksin, tuntui yhtä vetoavalta. [...] Olin valmis kaikkiin keinoihin kitkemään inhimillisiä ennakkoluuloja ja kiihkokansallista nationalismia. Ei minun tarvinnut ruveta kommunistiksi voidakseni tehdä työtä heidän kanssaan. Havaitsin, että afrikkalaisten nationalistien ja afrikkalaisten kommunistien välillä oli yleensä paljon enemmän yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä.²⁸⁰

Mandela kuitenkin koki, ettei vallankumous olisi ratkaisu Etelä-Afrikassa. Maa ei tarvinnut vallankumousta, vaan vapautusta rotuerottelusta. Eli samoin kuin King, Mandela halusi olla omaksumatta kommunismia, koska ei nähnyt sen tuovan vapautusta mustille. Häntäkin silti syytettiin kommunistiksi, muun muassa oikeudenkäynnissä.²⁸¹

Mandelan viha valkoisia kohtaan vähentyi myös taistelun aikana. Mandelan vaimon Winnien mukaan mies painotti usein sitä, ettei taistelu kohdistunut valkoisia vastaan, vaan järjestelmää vastaan.²⁸² Valkoiset kuitenkin pelkäsivät Mandelan vihaa heitä kohtaan vielä senkin jälkeen, kun hänet oli vapautettu vankilasta. Mutta Mandela korosti, että hänen vihansa valkoisia kohtaan oli vähentynyt vankilassa, mutta järjestelmää kohtaan kasvanut. Mandela oli sitä mieltä, että vihollisiakin täytyi rakastaa, muttei sitä järjestelmää, joka oli kääntänyt valkoiset ja mustat toisiaan vastaan.²⁸³ Rotuerottelijoita ei tullut pitää ensisijaisesti pahoina. Kukaan ihminen ei ollut hänestä pohjimmiltaan paha. Paha oli jotakin, minkä olosuhteet, ympäristö tai kasvatus juurruttivat ihmiseen. Pahuus ei luonut rotuerottelua, vaan rotuerottelu loi pahan. Mandela ajatteli, ettei kukaan syntynyt rasistiksi tai rotuerottelijaksi. Siksi vihollisessakin tuli nähdä hyvää ja kunnioittaa häntä. Kunnioituksella saattoi saada vihollisen kunnioittamaan myös itseään. Se oli oman edun mukaista.

²⁷⁹ Mandela, *Long walk to freedom*, 214.

²⁸⁰ *Ibid.*, 73–74.

²⁸¹ *Ibid.*, 214.

²⁸² Mandela, *Sydämeni on hänen kanssaan*, 72.

²⁸³ Mandela, *Long walk to freedom*, 349.

Vapauduttuaan vankilasta kunnioitus oli yksi niistä keinoista, joilla Mandela sai vakuutettua valkoiset puolelleen.²⁸⁴ Nämä Mandelan ajatukset valkoisista osoittavat, että hän kääntyi samalle kannalle kuin King suhtautumisessaan viholliseen. Kingin taistelun ydin oli rakkaus valkoisia kohtaan.

4.2.2 Demokratia ja roduton yhteiskunta

Mandela oli täsmälleen samaa mieltä Kingin kanssa siitä, että separatismiin ei tullut pyrkiä. Mandelakin halusi mustien ja valkoisten elävän veljinä Etelä-Afrikassa. Maa kuului sekä mustille että valkoisille, joilla tuli olla yhtäläiset oikeudet lain edessä.²⁸⁵ Voisi kuvitella, että ajatus yhteisestä maasta oli vaikea iskostaa mustiin taistelijoihin. Varsinkin kun hän toisaalta puhui heille kotimaasta, jonka valkoiset olivat tulleet ryöstämään. Esimerkiksi Kingin oli epäilemättä tässä mielessä helpompi saada mustat omaksumaan ajatus yhteydestä, koska valkoiset olivat tulleet Amerikkaan aiemmin. Etelä-Afrikassa tilanne oli päinvastainen. Mandela vei ajattelun yhtenäisestä maasta silti jopa pidemmälle kuin King, ainakin aineistoni perusteella. Mandela ei tavoitellut niinkään monirotuista yhteiskuntaa vaan rodutonta yhteiskuntaa. Hänestä puhuminen monirotuisuudesta vain pahensi rotuajattelua, joka oli johtanut rotuerotteluun. Mandela halusi, että yhteiskunta luopuisi ajattelumallista, jossa ihmisiä lokeroitiin ihonvärin perusteella.²⁸⁶

Mandelan mukaan valkoinen mies pelkäsi demokratiaa, koska enemmistö äänestäjistä oli afrikkalaisia.²⁸⁷ Yhdysvalloissa demokratia ei saanut aikaan tällaista pelkoa, koska mustat olivat vähemmistö. Mandela oli kuitenkin vakuuttunut, ettei yleinen äänioikeus johtaisi mustan rodun ylivaltaan, sillä ne, jotka taistelivat rotusyrjintää vastaan, eivät halunneet sen kohdistuvan myöskään valkoisiin.²⁸⁸ Tässä kohtaa Mandela uskaltautui lausumaan vahvan argumentin ottaen huomioon, kuinka suuren joukon puolesta hän puhui. Saattoiko Mandela olla varma siitä, etteivät mustat olisi halunneet kostaa tai saavuttaa itse ylivaltaa? Mandela näyttäisi luottaneen siihen, että kultainen sääntö ohjasi heitä: tee toisille niin kuin toivoisit itsellesi tehtävän.

Mandelan mukaan mustien ja valkoisten toiveet olivat yhteen sovitettavissa. Maata ei saanut tuhota ennen kuin se oli tapahtunut. Myös valkoisten, ei vain mustien, tuli tuntea itsensä

²⁸⁴ Stengel, Mandelan tie, 104–106.

²⁸⁵ Mandela, *The struggle is my life*, 50.

²⁸⁶ Mandela, *Conversations with myself*, 118.

²⁸⁷ Mandela, *Long walk to freedom*, 215.

²⁸⁸ Mandela, *Sydämeni on hänen kanssaan*, 105.

eteläafrikkalaisiksi. Valkoisten piti tuntea olonsa turvalliseksi ja tietää, että afrikkalaiset arvostivat heidän työtään maan kehittämisessä.

Jokainen mies tai nainen, joka luopuu apartheidista, on tervetullut meidän taisteluumme demokraattisen ja rotusidonnaisuudesta vapaan Etelä-Afrikan puolesta. Meidän on tehtävä kaikkemme saadaksemme valkoiset maanmiehemme vakuuttuneiksi, että rotujatteluista vapautunut Etelä-Afrikka on kaikille parempi paikka elää.²⁸⁹

Puhumalla valkoisten panoksesta Etelä-Afrikan hyväksi Mandela varmastikin pyrki haihduttamaan mustien separatismi haaveita.

Mandela toivotti myös valkoiset tervetulleiksi taisteluriveihin. Yhteys ja peloton henki oli paras sijoitus, mitä maalla oli.²⁹⁰ Mandela toteaa elämäkerrassaan:

Tiesin paremmin kuin hyvin, että sortaja on vapautettava yhtä lailla kuin sorretty. Ihminen, joka vie toiselta ihmiseltä vapauden, on vihan vanki, teljetty ennakkoluulojen ja ahdasmielisyyden kaltereiden taa. En ole todella vapaa, jos otan joltakin toiselta vapauden pois, yhtä lailla kuin en itse ole vapaa, jos minulta viedään vapauteni. Sorretulta ja sortajalta oli molemmilta riistetty ihmisyyttä.²⁹¹

Mandela oli näin ollen vahvasti demokratian puolesta samoin kuin King. Hän ihaili sekä Yhdysvaltojen että Iso-Britannian yhteiskuntamalleja. Monet afrikkalaiset kommunistit olisivat olleet valmiita neuvottelemaan hallituksen kanssa, joten hallitus koki mustien vapauden ja demokratian tarkoittavan kommunistien valtaannousua Etelä-Afrikassa. Siksi Mandela pyrki tekemään selväksi, ettei hän eikä ANC ajanut kommunismia. Vaatimuksena oli maan uudelleen jakaminen ja kansallistuminen, muttei sosialistinen valtio. Kansallistaminen tapahtuisi yksityistaloudelliseen yritteliäisyyteen perustuvassa talousjärjestelmässä. Tarkoituksena ei ollut Etelä-Afrikan taloudellisen rakenteen vallankumous eikä tuomita kapitalistista yhteiskuntaa. Mandela näki apartheidin suorat vaikutukset Etelä-Afrikan yhteiskunnan rappeutumiseen. Mustien asutusalueilla lapset vaeltelivat, koska heillä ei ollut koulua tai rahaa kouluun tai koska vanhemmat eivät pystyneet huolehtimaan heistä. Moraali turmeltui, laittomuus kasvoi ja kaikenlainen väkivalta, ei ainoastaan poliittinen, voimistui.²⁹² Mandela kuvaili tilannetta muun muassa näin:

Etelä-Afrikassa lapsi on politisoitunut syntymähetkestään lähtien myönsipä sen tai ei. Afrikkalainen lapsi syntyy vain afrikkalaiselle tarkoitetussa sairaalassa, viedään kotiin vain afrikkalaiselle tarkoitetulla bussilla, asuu vain afrikkalaiselle tarkoitetulla alueella ja käy vain afrikkalaiselle tarkoitettua koulua, mikäli lapsi ylipäättään käy koulua. Kun afrikkalainen varttuu, hän voi saada vain afrikkalaiselle tarkoitetun työpaikan, vuokrata

²⁸⁹ Mandela, *Long walk to freedom*, 349.

²⁹⁰ Mandela, *The struggle is my life*, 117.

²⁹¹ Mandela, *Long walk to freedom*, 385.

²⁹² *Ibid.*, 215–216.

asunnon vain afrikkalaiselle tarkoitettulta township-asuinalueelta, kulkea vain afrikkalaisille tarkoitettussa junissa. Hänet voidaan pysäyttää milloin vain päivin ja öin ja määrätä esittämään passinsa, ja jos hän ei esitä, hänet pidätetään ja paiskataan vankilaan. Rotusortolait ja määräykset turmelevat hänen kasvunsa, sumentavat mahdollisuutensa ja surkastuttavat hänen elämänsä.²⁹³

Mandela uskoi koko ajan apartheidin loppumiseen. Hän tiesi, kuten King, että kansalaisoikeustaistelun tulokset koskettaisivat tulevia sukupolvia. Mandela oli varma, että jälkipolvet julistaisivat hänet syyttömäksi ja hallituksen rikolliseksi.²⁹⁴ Mandela korosti, että hän oli valmis kuolemaan asiansa puolesta, koska hänen kuolemansa voimistaisi taistelua. Kuolema marttyyrina tekisi taistelulle suuren palveluksen.²⁹⁵ Vaikka taistelu ei johtaisi kuolemaan, se olisi hänelle ja monelle muulle taistelijalle erittäin raskas: ”Tie vapauteen ei ole helppo, ja monet meistä joutuvat kulkemaan kuoleman varjon laakson läpi uudelleen ja uudelleen ennen kuin pääsemme toivomamme vuoren huipulle.”²⁹⁶

5.3 MITEN KINGIN JA MANDELAN TAVOITTEET TÄYTTYIVÄT?

Kummankaan, niin Kingin kuin Mandelan, tavoitteet eivät olleet vähäiset eivätkä yksinkertaisesti saavutettavissa, vaan tarvittiin suuria muutoksia niiden täyttämiseksi. Tärkeät tavoitteet olivat myös osittain henkisiä ja sosiaalisia, kun he haaveilivat esimerkiksi veljesrakkaudesta ja aidosta yhteydestä ihmisten kesken. Tällaisten tavoitteiden täyttymistä on vaikea analysoida, kun taas yksittäisten päämäärien, esimerkiksi lakimuutosten, kohdalla on helpompi sanoa, toteutuiko se vai ei. Lakimuutoksissakin täytyy kuitenkin ottaa huomioon se, minkä King ja Mandela tiedostivat aikanaan, ettei laki tarkoittanut muutosta asenteissa eikä teoria tarkoittanut samaa kuin käytäntö kaikissa tilanteissa.

Tulkintani mukaan Yhdysvalloissa oli otollisemmat olosuhteet päästä lähelle Kingin kansalaisoikeustaistelun tavoitteita kuin Etelä-Afrikassa Mandelan kansalaisoikeustaistelun päämääriä. Yhdysvalloissa musta väestö oli jo kerran saavuttanut vapauden, kun orjuus oli lakkautettu, vaikka vallitseva tilanne todistikin, ettei vapaus ollut kokonaisvaltaista. Etelä-Afrikassa mustien sortaminen oli vahvistunut vuosikymmenten saatossa, ja siksi vaadittiin ikään kuin pidempi juoksumatka kohti kansalaisoikeuksia ja rotuerottelusta vapautumista. Seuraavaksi käsitelen, miten näissä kahdessa maassa tavoitteet täyttyivät.

²⁹³ Ibid., 64.

²⁹⁴ Ibid., 197.

²⁹⁵ Ibid., 218.

²⁹⁶ Mandela, *The struggle is my life*, 42.

5.3.1 Yhdysvallat

Kingin kansalaisoikeustaistelu oli monella tavalla onnistunut. Hän menehtyi näkemättä, toteutuiko hänen unelmansa, mutta ehti kuitenkin todistaa asioita, jotka veivät sitä kohti. Lakimuutoksia tehtiin mustien hyväksi kansalaisoikeustaistelun aikana ja seurauksena. Jo vuonna 1956 saavutettiin ensimmäinen tavoite, kun 381 päivää kestäneen Montgomeryn bussiboikotin jälkeen Yhdysvaltain korkein oikeus teki päätöksen, että rotuerottelu busseissa oli Yhdysvaltain perustuslain vastaista.²⁹⁷

Tavoitteiden täyttyminen jatkui tulevien vuosien aikana. Yhdysvaltain lakiin lisättiin kansalaisoikeuslaki vuonna 1964 (*Civil Rights Act of 1964*), jonka vahvisti presidentti Lyndon B. Johnson. Kansalaisoikeuslaki ei koskettanut ainoastaan rotuja, sillä se teki laittomaksi rotusyrjinnän ohella etnisten ja uskonnollisten ryhmien sekä naisten syrjinnän. Lain tuomia tärkeitä muutoksia olivat mustan väestön kannalta rotuerottelun lakkauttaminen kouluissa, työpaikoilla ja työnhankinnassa sekä julkisissa tiloissa. Se myös takasi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mustille ja selkeät rangaistukset niille, jotka kansalaisoikeuslakia rikkoivat.²⁹⁸

Vuotta myöhemmin vuonna 1965 lakiin kirjattiin äänioikeuslaki (*Voting Rights Act of 1965*). Poliittiset oikeudet olivat tärkeimmät oikeudet, joita Kingin taistelussa tavoiteltiin, joten tämän lain voimaantulo, kansalaisoikeuslain rinnalla, oli taistelun merkkihetki. Äänioikeuslaki poisti kaikenlaisen syrjinnän äänestyskäytännöissä, ja jokainen yli 18-vuotias Yhdysvaltojen kansalainen sai äänioikeuden, muun muassa rotuun katsomatta. Aikaisemmin mustien äänestämistä oli rajoitettu esimerkiksi lukutaitotesteillä, joita monet mustat eivät läpäisseet puutteellisista koulutusmahdollisuuksista johtuvan huonon lukutaitonsa vuoksi.²⁹⁹

Näistä kahdesta laista kansalaisoikeuslaki ei ole täysin ulottunut käytännön tasolle. Vaikka musta väestö sai lakiin perustuen yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, monilla heistä ne ovat heikommalla kuin valkoisella väestöllä nykypäivän Yhdysvalloissa. Koulutusta voi pitää tämän huomioon ottaen yhtenä niistä Kingin tavoitteista, joka ei kokonaan toteutunut. Vielä 1980-luvun lopulle asti näytti siltä, että erottelu saataisiin minimoitua kouluissa, mutta nykyään tilanne on toinen. Koulut ovat rodun mukaan erotellut yhtä selkeästi kuin Kingin aikana. Erottelu koskee myös toista suurta etnistä ryhmää, latinoja. Miljoonat ei-valkoiset käyvät julkisia kouluja, joista vain pieni prosentti valmistuu. Näillä kouluilla ei ole rahaa, päteviä opettajia eikä muita resursseja riittävästi, jotta niistä

²⁹⁷ Garrow, *Bearing the cross*, 82.

²⁹⁸ *Ibid.*, 337–338.

²⁹⁹ "Voting Rights Act of 1965" U.S. Department of Justice [<http://www.justice.gov/crt/about/vot/vra06.php>].

voisi ponnistaa collegeen, arvostettuihin ammatteihin ja työpaikkoihin. Vuonna 2009 Yhdysvaltojen kouluista lähes puolet, 44 prosenttia, oli sellaisia, joissa ei ollut lainkaan valkoisia oppilaita.³⁰⁰

Erottelu on kuitenkin kouluissa erilaista kuin kansalisoikeustaistelun aikana. Se ei ole millään tavalla lakiin kirjattua. Taustalla vaikuttavat laajemmat kysymykset, kuten miljoonien mustaan väestöön kuuluvien työllistymisvaikeudet. Yhdysvaltojen *Economic Policy Instituten* mukaan mustia työttömiä on maassa kaksinkertainen määrä verrattuna valkoisiin.³⁰¹ Työttömyyden aikaansaama köyhyys on yksi tekijä, joka pakottaa heidät heikompiin kouluihin eikä anna mahdollisuutta hakeutua parempiin yksityisiin kouluihin.³⁰² Erotteluun ei siis enää Yhdysvaltojen kouluissa pyritä, mutta vuosikymmenten takainen syrjitty asema vaikuttaa edelleen niin, ettei monella mustalla ole mahdollisuutta valita hyviä vaihtoehtoja. Toisaalta huomionarvoista on se, että mustan väestön edustajia on yhteiskunnan joka tasolla, eli on paljon niitäkin, jotka ovat onnistuneet selättämään sukupolvien takaisen alas painamisen koulutuksen, työllistymisen ja näistä johtuvan heikon toimeentulon suhteen.

Koulutuksen lisäksi erottelu asumisessa ei ole kadonnut niin kuin King olisi toivonut. Yhä monissa asumisolosuhteisiin liittyvissä tutkimuksissa käytetään ilmaisua ghetto, kun tarkoitetaan mustan väestön asutusalueita, vaikka termi nähdään nykyään myös ongelmallisena, koska se viittaa ei-arvostettuun asuinalueeseen.³⁰³ Valtaosa valkoisista ja mustista asuu erillään, mutta asutusolosuhteissa ei välttämättä ole eroja. Vuonna 2011 tehdyssä tutkimuksessa, joka perustui edellisen vuoden Yhdysvaltojen väestönlaskentaan, John R. Logan ja Brian J. Stults toteavat, että tyypillinen valkoinen asuu kaupungissa alueella, jota asuttavat 75 prosenttisesti valkoiset, kun taas tyypillinen musta asuu alueella, jota asuttavat 45 prosenttisesti mustat. Kansalisoikeustaistelun seurauksena erottelua asumisessa on pyritty purkamaan, mutta edistyminen jatkuu yhä hitaana.³⁰⁴

Margery Turner ja Hal Wolman esittävät tutkimuksessaan *Racial Segregation Processes and Policies in the United States* yleisiä syitä siihen, miksi nämä kaksi ryhmää asuvat erillään. Niitä ovat muun muassa mieltymykset, eli yksinkertaisesti halutaan asua erillään, mutta myös se, että mustaa väestöä syrjitään asuntojen saamisessa, esimerkiksi markkinoinnissa ja välittämisessä. Tämä

³⁰⁰ Orfield, *Reviving the Goal of an Integrated Society: A 21st Century Challenge*, 3, 8.

³⁰¹ Economic Policy Institute [<http://www.epi.org>]

³⁰² Orfield, *Reviving the Goal of an Integrated Society: A 21st Century Challenge*, 15; Whitehead, *The Formation of the U.S. Racialized Urban Ghetto*, 6–8.

³⁰³ Whitehead, *The Formation of the U.S. Racialized Urban Ghetto*, 4.

³⁰⁴ Logan & Stults, *The Persistence of Segregation in the Metropolis: New Findings from the 2010 Census*, 1–2.

ei useinkaan ole laillista. Lisäksi paikallishallinnon oman taloutensa takia käyttämät toimintamallit lisäävät eri alueille eriytymistä.³⁰⁵

Sen sijaan julkisista paikoista ja tiloista rotuerottelu on hävinnyt. Kingin esiin nostamaa omanarvontuntoa ei enää koetella kylteillä, jotka osoittavat, minne mustat eivät saa tulla tai mihin heidän pitää mennä. Myös Kingin tavoittelema mustien yhtäläinen äänioikeus on toteutunut paremmin kuin hyvin. Kaksissa vaaleissa mustat ovat äänestäneet jopa tehokkaammin kuin valkoiset.³⁰⁶ Barack Obaman valinta presidentiksi on lisäksi takuuvarmasti osoittanut sen, että mustat eivät saa pelkästään äänestää, vaan voivat myös asettua ehdolle ja menestyä vaaleissa.

Kuten King toivoi, hänen maassaan ei päädytty separatismiin. Kansalaisyhteiskunnasta ei seurannut vallankumousta eikä mustien omaa valtiota, vaan Yhdysvalloista tuli sekä valkoisten että mustien maa, jossa kummallakin ryhmällä on samat oikeudet ja velvollisuudet. Demokratia vahvistui, kun se ei kattanut enää kansalaisyhteiskunnan seurauksena vain valkoista väestöä, ja kommunismille ei annettu jalansijaa Yhdysvalloista.

Kahdessa seuraavassa päämäärässä, integraatiossa ja vääryyksien korvaamisessa, Yhdysvalloissa on tulkintani mukaan edetty asteittain, ja ne ovat osittain toteutuneet, mutta matkaa on vielä jäljellä. Esimerkiksi edellä mainitut koulutus- ja työllistymisongelmat kielivät siitä, etteivät mustat ole kokonaan integroituneet yhteiskuntaan eivätkä ”tilit ole tasatut”.³⁰⁷ Integroituminen tapahtuu myös sosiaalisella tasolla, ja sosiaalinen erottelu tuskin tulee koskaan Yhdysvalloista, tai muualtakaan maailmasta loppumaan. Tänä päivänä yksi tunnettu ennakkoluulo mustia kohtaan on se, että heistä monet ovat rikollisia.³⁰⁸ Vastaavasti osalla mustista on ennakkoluuloja valkoisia kohtaan, niin kuin oli Kinginkin aikana.

Kingin tärkein päämäärä, nähdä yhteys ja rakkaus valkoisten ja mustien välillä, oli kenties liian suuri unelma ihmisten toteutettavaksi. On vaikea sanoa, uskoiko King edes itse täysin, että se voisi tulla tapahtumaan, vai oliko kyse osittain myös retorisesta keinosta, jolla hän pyrki vaikuttamaan myönteisesti yleisönsä. Tai mahdollisesti King ajatteli, että vaikka kaikki eivät koskaan hyväksyisi toisten rakastamista ja kunnioittamista elämänohjeekseen, osa ihmisistä ymmärtäisi luopua ennakkoluuloista ja taistelusta rotujen välillä. Vaikka moni asia todistaa, että Kingin unelma ei

³⁰⁵ Turner & Wolman, Racial Segregation Processes and Policies in the United States, 3–12.

³⁰⁶ The Diversifying Electorate – Voting Rates by Race and Hispanic Origin in 2012 (and Other Recent Elections) [<http://www.census.gov/prod/2013pubs/p20-568.pdf>].

³⁰⁷ Economic Policy Institute [<http://www.epi.org>]

³⁰⁸ Welch, Black Criminal Stereotypes and Racial Profiling, 276.

kokonaisvaltaisesti Yhdysvalloissa toteutunut, varmasti hän muutti yksittäisten ihmisten, jotka olivat ennen nähneet toisen rodun kaikkea muuta kuin veljenä tai sisarena, suhtautumista, asenteita ja mielipiteitä oikeaan suuntaan.

5.3.2 Etelä-Afrikka

Kuten Kingin kansalaisoikeustaistelussa, myös Mandelan taistelussa saavutettiin toivottuja lopputuloksia, vaikka osa päämääristä jäi vain toiveiden tasolle. Vuonna 1994 toteutui Mandelan kansalaisoikeustaistelun tärkein tavoite, kun Etelä-Afrikassa järjestettiin ensimmäiset demokraattiset ja vapaat vaalit, jossa myös mustalla väestöllä oli äänioikeus. Samalla jo vuosikymmeniä aiemmin Vapauden peruskirjassa tavoitellut asiat astuivat virallisesti voimaan, kuten tasavertaisuus lain edessä, oikeus vapaaseen koulutukseen ja oikeus valita asuinalueensa.³⁰⁹ Apartheid-politiikka oli tullut tiensä päähän.

Käytännön tasolla muutokset Etelä-Afrikassa eivät kuitenkaan toteutuneet silmänräpäyksessä. Mandela itse tiedosti jo ensimmäisten vaalien aikaan, ettei niin tulisi käymään. Hän toteaa elämäkerrassaan: ”Älkää luulko [mustat], että vaalien jälkeen ajelette omilla mersuilla ja uitte oman pihan uima-altaassa.” Mandela ymmärsi, etteivät vaalit olisi dramaattinen käänös afrikkalaisten elämälle, mutta alku matkalle kohti parempaa elämää. Hän ajatteli, että tuloksia joutuisi odottamaan kärsivällisesti jopa vuosia ja että niiden eteen tuli tehdä lujasti töitä. Töitä ei kuulunut tehdä yksin, vaan yhdessä valkoisten kanssa. Mandela kirjoittaa: ”Tehdäkseen rauhan vihollisen kanssa on työskenneltävä vihollisen kanssa ja niin vihollisesta tulee kumppani”.³¹⁰

Demokratian saavuttamisen lisäksi Mandelan tavoitteista toteutui selkeästi se, että hänen maassaan ei päädytty separatismiin. Niin kun ei Kinginkään, ei Mandelankaan kansalaisoikeustaistelusta seurannut valtion hajottaminen, vaan mustan väestön integroiminen yhteiskuntaan alkoi. Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa ei kummassakaan päädytty vallankumoukseen ja eroon valkoisten ja mustien välillä. Kuten Mandela toivoi, Etelä-Afrikan taloudelliset rakenteet kuitenkin uudistettiin ja siirryttiin markkinalähtöiseen talouspolitiikkaan. Ne monet, jotka olivat haaveilleet kommunistisesta yhteiskunnasta, joutuivat pettymään. Kommunistinen puolue on yhä edelleen yksi merkittävä puolue Etelä-Afrikassa, toisin kuin Yhdysvalloissa, mutta missään vaiheessa

³⁰⁹ Mandela, *Long walk to freedom*, 377–378.

³¹⁰ *Ibid.*, 377–378.

kansalaisyhteistyön jälkeen ei ole ollut viitteitä siitä, että kommunismi saisi valta-asemaa maassa.³¹¹

Vaikka talouspolitiikka koki muutoksen apartheidin purkautumisen jälkeen, se ei taannut mustien taloudellisen aseman parantumista. Mandelan toive siitä, että eri rodut saisivat tasa-arvoiset mahdollisuudet taloudelliseen hyvinvointiin, on toteutunut heikosti. Eri tutkimukset vahvistavat sen tosiasian, että Etelä-Afrikassa mustat elävät suuremmissa köyhyydessä ja puutteessa kuin valkoiset.³¹² Maailmanpankin tilastojen mukaan Etelä-Afrikan koko väestöstä lähes puolet elää köyhyydessä, ja vuonna 2012 noin seitsemän miljoonaa oli työttömänä. Heistä suurin osa on mustia. Heidän pitää tulla toimeen noin kahdella dollarilla päivässä. Tilanne on osittain seurausta apartheidin aikaisista olosuhteista ja erottelusta, mutta myös nykyiset syyt vaikuttavat. Esimerkiksi Mandelan taustajärjestö ANC on epäonnistunut taloudellisessa ohjelmassaan, jonka piti apartheidin jälkeisinä vuosina nostaa mustien elintaso, ja kärsii nykyisin korruptiosta ja ideologisista kiistoista.³¹³ Etelä-Afrikan hallitus pidättäytyy yhä enemmän säätelemästä markkinoita, mikä on johtanut monien elintärkeiden palveluiden yksityistämiseen.³¹⁴

Köyhyys on Etelä-Afrikassa yhteydessä asumiseen, kuten Yhdysvalloissakin. Kun Mandelan tavoite vapaasta asumisesta toteutui, ja afrikkalaiset saivat muuttaa pois määrättyiltä asuinalueilta, se ei tarkoittanut, että mustan väestön asumisolosuhteet olisivat monissakaan tapauksissa kohentuneet. Edelleen valta-osa heistä asuu kaupunkien laitamilla lähiöissä, joita voidaan kutsua myös periferioiksi, joissa maan- tai asunnon omistus on halpaa. Kuten muun muassa Jeremy Seekings toteaa tutkimuksessaan *Race, class and inequality in the South African City*, ”apartheidin jälkeen kaupungit ovat vahvasti erotellut”. Toisaalta, kuten Yhdysvalloissa, myös Etelä-Afrikassa on niitä mustan väestön edustajia, jotka poikkeavat yleisestä tilanteesta, oli kyse sitten asumisesta, työllistymisestä tai muista erotelluista osa-alueista. Niitäkin mustia löytyy Etelä-Afrikasta, jotka asuvat kaupunkien rikkailla, tavallisesti valkoisten asuttamilla asutusalueilla.³¹⁵

Myös koulutuksessa eriarvoisuus on jatkunut Etelä-Afrikassa. Hyvät koulut sijoittuvat niille alueille, joissa asuu pääasiassa valkoista väestöä, joten vain harvalla mustasta väestöstä on mahdollisuus yhtä laadukkaaseen opetukseen kuin valkoisilla. Heikommilla alueilla asuvat eivät yleensä kykene käymään näitä kouluja muun muassa korkeiden matkakustannusten takia. Itse koulutuksesta on

³¹¹ South African History Online, South African Communist Party (SACP) [<http://www.sahistory.org.za/topic/south-african-communist-party-sacp>].

³¹² Kts. esim. Gradín, Race, poverty, and deprivation in South Africa.

³¹³ BBC News Africa, Does race still matter in South Africa? [<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19402353>].

³¹⁴ Seekings, Race, class and inequality in the South African City, 6, 13.

³¹⁵ Ibid., 6–11, 14.

tehty myös tarkoituksella niin kallista, että se rajoittaa mustan väestön pääsyä kouluihin. Työllistymismahdollisuudet taas ovat sidoksissa koulutukseen, eli voimassaolevan koulutusjärjestelmän vuoksi mustalla väestöllä ei ole usein edellytyksiä arvostettuihin työpaikkoihin.³¹⁶ Vuonna 2012 vain 35 prosenttia mustista lukiolaisista sai loppututkinnon, kun valkoisten valmistuneiden määrä oli 76 prosenttia. Työllistyneitä 15–64-vuotiaita mustia oli sama 35 prosenttia, kun taas valkoisista työpaikan olivat saaneet 69 prosenttia. Myös palkoissa oli selvä ero mustien ja valkoisten välillä, sillä valkoiset saivat keskimäärin kuusi kertaa enemmän palkkaa kuin mustat.³¹⁷ Näin ollen Mandelan kansalaisyhteiskuntaistutuksen tavoite tasaveroisesta palkkauksesta ei ole toteutunut. Sen sijaan koulutuksessa edetään vähitellen Mandelan taistelun tavoitteiden mukaisesti, ja rotuerotteluun kouluissa pyritään puuttumaan. Etelä-Afrikan hallitus on esimerkiksi aloittanut valtionavustusten jakamisen niille kouluille, joilta puuttuu resursseja ja jotka siksi tarjoavat heikompa opetusta.³¹⁸

Mandelan vahva sosiaalinen tavoite oli nähdä roduton yhteiskunta, jossa ihmisiä ei luokitella heidän rotunsa mukaan, vaan eri rodut rakastavat ja kunnioittavat toisiaan ihmisinä. Näin pitkälle Etelä-Afrikassa ei kuitenkaan ole päästy, kuten edellä käsittelemäni esimerkit osoittavat. Kuten King, myös Mandela varmasti sai aikaan yksittäisissä ihmisissä mielenmuutoksen, muttei kyennyt taistelullaan luomaan todellista yhteyttä mustien ja valkoisten välille. Huolimatta Etelä-Afrikassa tapahtuneista muutoksista ja apartheid-politiikan kukistumisesta, maassa ovat jatkuneet ongelmat, myös rotuerottelun suhteen. Viime aikoina Etelä-Afrikka on useasti ollut uutisoinnin ja erilaisten analyysien kohteena. Muun muassa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa epäiltiin 8.7.2013, ettei Etelä-Afrikassa tule olemaan enää moraalista kivijalkaa Mandelan kuoleman jälkeen.³¹⁹

³¹⁶ Yamauchi, School quality, clustering and government subsidy in post-apartheid South Africa, 146–147.

³¹⁷ The Telegraph, South Africa's whites still paid six times more than blacks. [<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/southafrica/9643548/South-Africas-whites-still-paid-six-times-more-than-blacks.html>].

³¹⁸ Futoshi, School quality, clustering and government subsidy in post-apartheid South Africa, 155.

³¹⁹ Helsingin Sanomien pääkirjoitus 8.7.2013 [<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1373166845219>].

6. PÄÄTELMÄT

Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaistelu henkilöityi Martin Luther Kingiin ja Etelä-Afrikan Nelson Mandelaan. Kummankaan nousu kansalaisoikeustaistelun johtohahmoksi ei ollut itsestäänselvyys, vaikka molemmilla oli edellytyksiä johtamiseen niin koulutuksen, asemansa kuin luonteenpiirteidensäkin perusteella. King oli etsinyt ennen Montgomeryn bussiboikottia keinoja, joilla voisi ratkaista yhteiskunnallisia ongelmia. Hän oli myös tietoinen vallitsevasta rotuerottelusta, ja oli joutunut kohtaamaan sen lapsesta asti, mutta vasta painostavassa tilanteessa hän aloitti kansalaisoikeustaistelun käytännön tasolla. Ottaen huomioon sen, ettei King ollut suunnitellut kansalaisoikeustaistelua elämäntyökseen, oli hänen omistautumisensa sille kunnioitettavaa. King johti taistelua etulinjassa ja osallistui yleensä itse käytännön taisteluun. Hän hyödynsi vahvasti mediaa herättääkseen kansainvälisen huomion ja saadakseen laajan näkyvyyden.

Mandelakaan ei ollut suunnitellut ryhtyvänsä kansalaisoikeustaistelijaksi eikä osannut odottaa, miten merkittävä asema hänellä tulisi olemaan taistelussa. Mandela ymmärsi syvemmin vasta nuoruutensa jälkeen, millainen tilanne mustalla väestöllä oli Etelä-Afrikassa, koska hänellä ei juuri ollut kontakteja valkoisten kanssa lapsuudessaan. Kun Mandela oli päätynyt mukaan taisteluun, hän halusi myös edetä siinä ja tavoitteli johtajanpaikkaa. Tästä huolimatta Mandela oli Kingin tapaan valmis taistelemaan rinta rinnan rivitaistelijoiden kanssa, ja varmisti, että media huomioi heidät. Mandela ei antanut periksi kansalaisoikeustaistelussa, vaan jatkoi sitä siihen asti, kunnes apartheidista vapauduttiin. Mandelan uhrautuvaisuus, joka sisälsi 27 vuoden vankeuden, ansaitsee arvostusta. Molemmat, sekä King että Mandela, antoivat kaikkensa taistelun takia. Heidän sitoutumisensa taisteluun oli vahvaa ja uskollista.

Kingiä ja Mandelaa yhdistivät monet asiat kansalaisoikeustaistelun johtajina. He kuuluivat siihen ryhmään, jonka puolesta taistelivat, eli olivat kumpikin mustia. He olivat koulutuksen ja sivistyksen saaneita, mikä auttoi heitä rakentamaan menestyksekkäät kansalaisoikeustaistelut. He olivat esimerkiksi selvillä siitä, mitkä perustelut ja legitimoinnit olivat melko hyväksytyjä 1900-luvun jälkipuoliskon länsimaissa ja millaiset taistelumenetelmät olivat toimineet historian saatossa. Koulutus taas oli osittain ansiota siitä, että he molemmat olivat varakkaista suvuista. Kingiä ja Mandelaa yhdisti myös se, että he olivat miehiä ja perheellisiä, mutta kuitenkin nuoria aloittaessaan taistelun. Lisäksi he molemmat edustivat kristinuskoa, josta erityisesti King otti suuresti vaikutteita kansalaisoikeustaisteluunsa.

King ja Mandela valitsivat kansalaisoikeustaisteluilleen tietyt menetelmät ja tavoitteet. Kummatkin heistä keskittyivät perustelemaan ja legitimoimaan valintojansa puheissaan ja kirjoituksissaan. Joillekin näkökohdille he antoivat enemmän painoarvoa kuin toisille, kuten käsittelyssäni on tullut ilmi. King oli tehokkaampi kuin Mandela kertomaan syitä valinnoilleen, mutta molemmat selittivät menetelmiään ja tavoitteitaan tuotannossaan.

Kansalaisoikeustaistelun menetelmässä King ja Mandela kulkivat eri suuntiin. Heidän taistelunsa osoittavat todeksi sen, ettei ole yhtä varmaa menetelmää, joka takaa onnistuneen kansalaisoikeustaistelun. Rotuerotteluun voidaan puuttua monilla tavoilla, jotka täytyy suhteuttaa taistelun kontekstiin, kuten valtioon, jossa taistelua käydään. Menettelytapojen erot kertovat siitä, että Yhdysvallat ja Etelä-Afrikka olivat erilaiset taistelukentät, tai vähintäänkin Mandela koki niin verratessaan Yhdysvaltojen kansalaisoikeustaistelua oman maansa taisteluun. Tutkijan näkökulmasta näiden kahden maan taisteluolosuhteilla ei ollut radikaalia eroa.

Kingin ja Mandelan taistelu alkoi samalla menetelmällä eli väkivallattomalla vastarinnalla. King valitsi tämän menetelmän, Mandelalle se ikään kuin tarjoi. Mandela pitäytyi vuoteen 1961 asti väkivallattomassa menetelmässä, jolloin hän koki sen menettäneen tehonsa ja siirtyi väkivallan puolesta puhujaksi. Hän halusi estää käsistä riistäytyvän mellakoinnin maassaan. Tämä oli yksi selkeimmistä perusteluista vaihtaa menetelmää. Mandela ei kuitenkaan tuonut ilmi, miten väkivalta saisi kansalaisoikeustaistelun onnistumaan. Lopulta se ei myöskään sitä tehnyt, vaan neuvottelut, jotka Mandela aloitti vasta taistelunsa viime hetkillä. Toisaalta neuvottelut eivät olisi luultavimmin alkaneet ilman väkivaltaista taistelua, josta hallitus halusi päästä eroon. Mandela ei myös todennäköisesti olisi päässyt neuvottelujen toiseksi osapuoleksi, jos hän ei olisi ollut vuosikausia vangittuna. Vankeus taas oli seurausta väkivaltaisesta taistelusta. Näin ollen väkivaltaisella taistelulla oli vaikutusta välillisesti, mutta pelkästään se ei pystynyt kukistamaan apartheidia.

King omaksui väkivallattoman menetelmän alun perin Mahatma Gandhilta, joka oli toteuttanut Intian kansalaisoikeustaistelun väkivaltaa käyttämättä. Hän yhdisti siihen kristillisen rakkausopin, josta tuli väkivallattoman vastarintaliikkeen ydin ja periaate. Koska kristinusko niin vahvasti vaikutti siihen, että Kingin luopui väkivallasta, olisi hän todennäköisesti jopa ilman Gandhin esimerkkiä valinnut menetelmäksi väkivallattoman vastarinnan. Väkivallattomuuden perustelujen ja legitimoinnin kannalta oli kuitenkin erittäin tärkeää, että King pystyi antamaan esimerkin väkivallattoman kansalaisoikeustaistelun toimivuudesta lähihistoriassa.

Mandela olisi myös voinut nojautua gandhilaisuuteen, mutta hän ei halunnut minkäänlaista eettistä periaatetta kansalaisoikeustaistelulle. Mandelan mukaan periaate oli este menetelmien vaihtamiselle

olosuhteiden mukaan. Sitä menetelmää tuli käyttää, mikä kulloinkin tuntui tehokkaalta ja järkevältä. Mandela julistautui Kingin tapaan kristityksi, mutta se ei velvoittanut häntä samalla tavalla kuin Kingiä pitäytymään väkivallattomassa taistelumenetelmässä. Hän jopa etsi Jeesuksen toiminnasta oikeutuksen väkivaltaiselle vastarinnalle.

Kingin kansalaisyhteiskunta- ja oikeusjärjestelmän taistelussa väkivallattomuus ei aina tuntunut järkevältä menetelmältä, mutta se oli äärimmäisen tuloksellinen. Väkivallattoman taistelun myötä mustat saivat ne oikeudet Yhdysvalloissa, joita tavoittelivat, ja vapautuivat lain tasolla rotuerottelusta. Kingin taistelu on esimerkki siitä, että periaatteeseen nojautuva menetelmä toimii ja että vain yksi menetelmä voi riittää siihen, että rodut saavuttavat virallisesti tasavertaisuuden yhteiskunnassa. Kingin taistelun tuloksellisuus myös vahvistaa *Why civil resistance works: the strategic logic of nonviolent conflict* -tutkimuksen tuloksia. Kun lisäksi ottaa huomioon sen, että Mandelan taistelu onnistui lopulta väkivallattomin keinoin, vaikuttaisi siltä, että väkivallattomuus on parempi menetelmä taistella rotuerottelua vastaan.

Mandela ei omassa tuotannossaan perustele väkivallan tehokkuutta, vaikka hän perusteleekin, miksi hän siirtyi tähän menetelmään. King sitä vastoin Mandelankin edestä esittää syitä väkivallattomuuden paremmuudelle. Painavin peruste oli Kingin henkilökohtainen kristillinen vakaumus, joka ei sallinut hänen taistella väkivaltaisesti. King oli tulkintani mukaan uskalias myöntäessään tämän ja nostaessaan kristinuskon jalustalle, koska läheskään kaikki mustat eivät olleet kristittyjä eivätkä ainakaan yhtä vahvassa uskossa kuin hän. Rohkeus kannatti, sillä kristinuskon arvoista ei vaikuttanut olevan haittaa taistelulle, päinvastoin.

Kun King korosti kristinuskon merkitystä, hän saattoi ajatella myös toista näkökulmaa. On varmaa, että hänen vakaumuksensa sai hänet ensisijaisesti hyödyntämään kristinuskoa, mutta hän saattoi lisäksi nähdä sen keinona voittaa puolelleen kansainvälisen yhteisön hyväksyntä ja länsimaiden pääasiassa valkoinen väestö. Länsimaissa on ollut yleensä vaikea kritisoida liikkeitä ja kampanjoita, jotka perustuvat kristinuskoon muun muassa siksi, että se on ollut valta-uskonto alueella ja vaikuttanut vahvasti länsimaisten yhteiskuntien muotoutumiseen ja arvopohjaan.

Kingille Jeesuksen elämä ja Vuorisäärä antoivat esimerkin rakkaudesta, jota tarvittiin ohjaamaan taistelua. Kingin mukaan rakkaus ei voinut olla väkivallattomassa vastarinnassa mitä tahansa rakkautta, vaan sen täytyi olla *agape*-rakkautta. *Agape*-rakkauden hän määritteli Jumalan lahjoittamaksi ja pyyteettömäksi rakkaudeksi, joka ei halunnut vihollisille pahaa. *Agape*-rakkaus ei kuitenkaan ollut passiivista, vaan aktiivista rakkautta, joka pyrki oikeudenmukaisuuteen ja yhteiskunnallisten vääryyksien poistamiseen. Kristinuskon lisäksi Kingillä oli paljon käytännöllisiä,

psykologisia ja moraalisia perusteluja väkivallattomalle kansalaisyhteiskunnalle. Tarve kansalaisyhteiskunnan moraalille ja psykologiselle pohdinnalle lienee kummunnut kristinuskosta, ja käytännön tosiasioista hän sai tärkeän lisän, ”viimeisen niitin”, perusteluilleen.

Kansalaisyhteiskunnan tavoitteissa Kingin ja Mandelan ajatukset yhtenevät monella tavalla. Heidän tärkeimmät päämääränsä olivat samat. Siksi on mielenkiintoista, kuinka erilaiset matkat he kulkivat ne saavuttaakseen. Taisteluun vaikuttavat tekijät, kuten valtio, aika ja vastustaja, antoivat ratkaisevasti suuntaa taistelulle.

Taistelun alkuvaiheissa Mandela halusi ajaa vain mustien oikeuksia, mutta vaihtoi myöhemmin mielipidettään. Näin ollen molemmat kannattivat veljeyttä ja rotujen välistä yhteyttä. Mandela jopa puhui roduttomasta yhteiskunnasta. Sekä Kingillä että Mandelalla poliittiset oikeudet olivat vaatimuslistan kärjessä. Rotuerottelu piti kieltää lailla, ja mustille tuli antaa oikeus vaikuttaa politiikkaan ja lainsäädäntöön. Demokratia piti toimia käytännössä niin, ettei mustalla rodulla eikä valkoisella rodulla ollut ylivaltaa suhteessa toiseen.

King ja Mandela eivät tähdänneet vallankumoukseen eivätkä separatismiin. Molempia kiehtoivat kommunismin yhteisöllisyys, mutta he eivät silti ryhtyneet kannattamaan tätä aatetta. He perustelivat sitä erilaisilla syillä tuotannossaan, joihin ei kuitenkaan kuulunut se, että kommunismin kannattaminen ei ollut viisasta, jos halusi saada länsimaiden tuen puolelleen. Mandelan ja Kingin kansalaisyhteiskunnallisten taistelujen aikana elettiin Kylmän sodan maailmassa, jossa jokaisen täytyi tarkkaan valita puolensa. Kommunismista kieltäytyminen saattoi hyvinkin olla heille tapa hankkia hyväksyntää taistelulle, vaikka he eivät sitä suoraan tuokaan ilmi.

Kingin ja Mandelan mielestä rotuerottelusta luopuminen ja kansalaisyhteiskunnallisten saavuttaminen eivät vaatineet yhteiskunnallisen rakenteen muokkaamista tai valkoisten työntämistä mereen. Tällä perusteella rotuerotteluun olisi kannattavaa puuttua niin, ettei tuomitse toista rotua tai ala syrjiä syrjivää rotua. King puhui vahvemmin valkoisten rakastamisesta kuin Mandela, mutta Mandelakin korosti, ettei kukaan ollut vain paha. Kaikissa ihmisissä oli hyvää, ja siksi valkoisetkin ansaitsivat rakkautta ja veljeyttä.

Vaikka Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskunnallisia taisteluja pidetään esimerkillisinä ja menestyksellisinä, kaikki heidän tavoitteensa eivät ole vielä toteutuneet Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa. Mandela on saanut pidempään mahdollisuuden seurata, millaiseksi Etelä-Afrikka on muodostunut apartheidin jälkeen, kun taas King kuoli, kun kansalaisyhteiskunnallinen taistelu oli vielä osittain kesken. Yleisesti voi todeta, että tavoitellut lakimuutokset toteutuivat, mutta sosiaalisella tasolla erottelu ei

päättynyt kummassakaan maassa kansalaisyhteiskuntaistelun jälkeen. Rotuerottelun seuraukset myös heijastuvat tähän päivään sekä Yhdysvalloissa että Etelä-Afrikassa. Esimerkiksi koulutuksessa, työllistymisessä ja asumisessa epätasa-arvoinen historia rotujen välillä näkyy edelleen.

Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaistelujen johtamisen, tavoitteiden ja menetelmien vertailu on valottanut sitä, miten rotuerottelusta voi yrittää vapautua. Näiden näkökulmien perusteella kaikkein keskeisintä näyttäisi olevan rakkaudellinen henki ja pyrkimys hyvään. Ne viitoittivat Kingin ja Mandelan tietä vapauteen. Loppujen lopuksi sekä King että Mandela antavat mallin taistelusta, jossa johtaja kunnioittaa vastustajia ja kannustaa muita taistelijoita samaan, jossa tavoitteisiin pyritään rauhanomaisin keinoin, vaikka Mandela siirtyikin välillä sivupolulle ja yritti väkivaltaisia menetelmiä, ja jossa tavoitteet tähtäävät yhteyteen eivätkä vastustajien tuhoamiseen tai vahingoittamiseen. Lisäksi esiin nousevat ratkaisevina tekijöinä taisteluun sitoutuminen, uhrautuvaisuus, rohkeus ja laaja osallistujajoukko. Niin Kingin kuin Mandelankin kansalaisyhteiskuntaistelun jäsenet olivat eri roduista, yhteiskuntaluokista, eri sukupuolta ja eri ikäisiä. Osallistujiin kuuluivat myös ne, jotka tukivat taisteluita ympäri maailmaa. Kansalaisyhteiskuntien saavuttamiseen tarvittiin yksittäisten ihmisten suuria tekoja sekä yhteistyöstä syntyvää voimaa.

Kingin ja Mandelan kansalaisyhteiskuntaisteluissa riittäisi vielä tutkittavaa. Monia näkökulmia jäi tähän tutkimukseen tekemäni rajauksen ulkopuolelle. Jatkossa voisi esimerkiksi tarkemmin selvittää, miten Kingiin ja Mandelaan ja heidän taisteluihinsa suhtauduttiin. Mitä vastustajat ajattelivat heistä ja miten he reagoivat heidän toimintaansa? Millä tavalla presidentit, erityisesti John F. Kennedy ja F. W. de Klerk, vaikuttivat taistelujen etenemiseen? Mikä oli poliisin rooli kummassakin maassa? Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia yksittäisiä kansalaisyhteiskuntaistelujen tapahtumia ja hetkiä, kuten Birminghamin kampanjaa Yhdysvalloissa ja Rivonian oikeudenkäyntiä Etelä-Afrikassa, uudennaisista näkökulmista.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I PAINETUT LÄHTEET

King, Martin Luther Jr., *Emme voi odottaa*. Weilin & Göös, Helsinki 1965.

King, Martin Luther Jr., *Strength to love*. Harper & Row, New York 1963.

King, Martin Luther Jr., *Where do we go from here: chaos or community?* Harper & Row, New York 1967.

King, Martin Luther, Jr., *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*. Harper & Row, San Francisco 1986.

Mandela, Nelson, *Conversations with myself*. Macmillan, Lontoo 2010.

Mandela, Nelson, *The struggle is my life: his speeches and writings brought together with historical documents and accounts of Mandela in prison by fellow-prisoners*. IDAF, Lontoo 1986.

Mandela, Winnie, *Sydämeni on hänen kanssaan*. Kirjayhtymä, Helsinki 1986.

Scott-King, Coretta, *Elämäni Martin Luther Kingin rinnalla*. Tammi, Helsinki 1971.

Vakkuri, Juha, *Mustavalkoinen Afrikka*. Gummerrus, Helsinki 1973.

II KIRJALLISUUS

Altman, Andrew, Civil Rights, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy. The Metaphysics Research Lab*. Stanford University, Standford 2003.

Azarian, Reza & Petrusenko, Nadezda, Historical Comparison Re-considered. *Asian Social Science* Vol. 7, No. 8, 2011, 1–14.

Baldwin, Peter, Comparing and Generalizing. Teoksessa Cohen, Deborah & O'Connor, Maura (toim.), *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*. Routledge, New York 2004, 1–22.

- Beinart, William & Dubow, Saul, Introduction. Teoksessa Beinart, William & Dubow, Saul, *Segregation and apartheid in twentieth-century South Africa*. Routledge, Lontoo 1995, 1–24.
- Bloom, Jack M., *Class, Race & Civil rights movement*. Indiana University Press, Bloomington 1987.
- Brown, Judith M., Gandhi and the Civil resistance in India. Teoksessa Adam Roberts & Timothy Garton Ash (toim.), *Civil resistance and power politics : the experience of non-violent action from Gandhi to the present*. Oxford University Press, Oxford 2009, 43–57.
- Carter, April, *Direct action and democracy today*. Polity Press, Cambridge 2005.
- Carter, April, The Literature on Civil Resistance. Teoksessa Adam Roberts & Timothy Garton Ash (toim.), *Civil resistance and power politics : the experience of non-violent action from Gandhi to the present*. Oxford University Press, Oxford 2009, 25–42.
- Chenoweth, Erica & Stephan, Maria J., Why Civil Resistance Works: the strategic logic of nonviolent conflict. *International Security* Vol. 33, No. 1, 2008, 7–44.
- Chong, Dennis, *Collective Action and the Civil Rights Movement*. University of Chicago Press, Chicago 1991.
- Coffey, John, The abolition of the slave trade: Christian conscience and political action. *Cambridge papers* Vol.15, No. 2, 2006.
- Cohen, Deborah, Comparative history. Teoksessa Cohen, Deborah & O'Connor, Maura (toim.), *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*. Routledge, New York 2004, 57–69.
- Cohen, Deborah & O'Connor, Maura, Introduction. Teoksessa Cohen, Deborah & O'Connor, Maura (toim.), *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*. Routledge, New York 2004, x–xxiv.
- Cone, James H., *Martin & Malcom & America: A dream or a nightmare*. Orbis, Maryknoll New York 1991.
- DeGregorio, Wiliam, *The Complete book of U.S presidents*. Random house, New York 2011.
- DuBois, Ellen Carol, *Woman Suffrage and Women's Rights*. NYU Press, New York 1998.
- Frady, Marshall, *Martin Luther King Jr.: a life*. Penguin group, New York 2002.

- Fredrickson, George M., *Racism: A Short History*. Princeton University Press, Princeton 2002.
- Garrow, David J., *Bearing the cross*. Morrow, New York 1986.
- Gradin, Carlos, *Race, poverty, and deprivation in South Africa*. Universidade de Vigo, Galicia 2011.
- Green, Nancy L., Forms of Comparison. Teoksessa Cohen, Deborah & O'Connor, Maura (toim.), *Comparison and History: Europe in Cross-National Perspective*. Routledge, New York 2004, 41–56.
- Haupt, Heinz-Gerhard, Comparative history – a Contested Method. *Historisk Tidskrift* Vol. 127, No. 4, 2007, 697–716.
- Hyrkkänen, Markku, Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä. *Historiallisen Aikakauskirja*, No. 3, 2011, 254–266.
- James, Michael, Race. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy. The Metaphysics Research Lab*. Stanford University, Stanford 2008.
- Kekkonen, Jukka, Vertailevan tutkimuksen haasteita. *Tieteessä tapahtuu* No. 3–4, 2008, 32–37.
- Lodge, Tom, *Mandela: a critical life*. Oxford University press, Oxford 2006.
- Logan, John R. & Stults, Brian J., *The Persistence of Segregation in the Metropolis: New Findings from the 2010 Census*. Project US2010, 2011.
- Miettinen, Sari, *The Ballot or the bullet?* Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 2003.
- Murray, Colin, *Displaced urbanization: South Africa's rural slums*. Teoksessa Beinart, William & Dubow, Saul, *Segregation and apartheid in twentieth-century South Africa*. Routledge, Lontoo 1995, 231–256.
- Orfield, Gary, *Reviving the Goal of an Integrated Society: A 21st Century Challenge*. The Civil Rights Project at University of California, Los Angeles 2009.
- Petterson, Juha, *Martin Luther King ja vuorisaarna: vuorisaarnan vaikutus Martin Luther Kingin näkemykseen väkivallasta*. Teologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto 1998.

Roberts, Adam, Introduction. Teoksessa Adam Roberts & Timothy Garton Ash (toim.), *Civil resistance and power politics : the experience of non-violent action from Gandhi to the present*. Oxford University Press, Oxford 2009, 1–24.

Roberts, Adam & Carton Ash, Timothy, Foreword. Teoksessa Adam Roberts & Timothy Garton Ash (toim.), *Civil resistance and power politics : the experience of non-violent action from Gandhi to the present*. Oxford University Press, Oxford 2009, vi–ix.

Rosen, Brian & Wolf Jr., Charles, Public Diplomacy: Lessons from King and Mandela. *Policy review* No. 133, 2005.

Seekings, Jeremy, Race, class and inequality in the South African City. *Centre for social science research, Social Surveys Unit, CSSR Working Paper* No. 283, 2010.

Stengel, Richard, *Mandelaan tie*. Tammi, Helsinki 2009.

Tarrow, Sidney G., *Power in movement: social movements and contentious politics*. Cambridge University Press, Cambridge 2011.

Turner, Margery & Wolman, Hal, *Racial Segregation Processes and Policies in the United States*. The Urban Institute, Washington 2005.

Washington, James Melvin, Editor's introduction. Teoksessa King, Martin Luther, Jr., *A testament of hope: the essential writings and speeches of Martin Luther King*. Harper & Row, San Francisco 1986, x–xxv.

Welch, Kelly, Black Criminal Stereotypes and Racial Profiling. *Journal of Contemporary Criminal Justice* Vol. 23, No. 3, 2007, 276–288.

Whitehead, The Formation of the U.S. Racialized Urban Ghetto. *CuSAG Working Papers in Applied Urban Anthropology*. University of Maryland, Maryland 2000.

Yamauchi, Futoshi, School quality, clustering and government subsidy in post-apartheid South Africa. *Economics of Education Review* No. 30, 2011, 146–156.

III INTERNET-LÄHTEET

American Anthropological Association Statement on "Race". *American Anthropological Association*. 17.5.1998. [<http://www.aaanet.org/stmts/racepp.htm>]. Luettu 18.3.2013.

BBC News Africa, Does race still matter in South Africa? [<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19402353>]. Luettu 21.9.2013.

Economic Policy Institute. [<http://www.epi.org>]. Luettu 27.7.2013.

Encyclopedia Britannica. Hakusanat racial segregation, segregation. [<http://global.britannica.com>]. Luettu 13.1.

Helsingin Sanomien pääkirjoitus 8.7.2013. [<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1373166845219>]. Luettu 1.8.2013.

Justia US Supreme Court Center: Plessy v. Ferguson – 163 U.S. 537 (1896). [Supreme.justia.com]. Luettu 8.4.2013.

Mandela, Nelson, *Long walk to freedom*. Little, Brown and Company, 1994. [<http://zelalemkibret.files.wordpress.com/2012/01/the-autobiography-of-nelson-mandela.pdf>] Luettu 22.9.2013.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. [<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/>]. Luettu 29.4.2013.

Pilgrim, David, *What Was Jim Crow?*. Ferris State University, 2000. [<http://www.ferris.edu/jimcrow/what.htm>] Luettu 8.4.2013.

South African History Online, Bantu education policy. [<http://www.sahistory.org.za/topic/bantu-education-policy>]. Luettu 25.8.2013.

South African History Online, South African Communist Party (SACP). [<http://www.sahistory.org.za/topic/south-african-communist-party-sacp>]. Luettu 19.9.2013.

The Diversifying Electorate – Voting Rates by Race and Hispanic Origin in 2012 (and Other Recent Elections). [<http://www.census.gov/prod/2013pubs/p20-568.pdf>]. Luettu 29.7.2013.

The Telegraph, South Africa's whites still paid six times more than blacks. [<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/southafrica/9643548/South-Africas-whites-still-paid-six-times-more-than-blacks.html>]. Luettu 23.9.2013.

The United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, 1966. [<http://www.hrweb.org/legal/cpr.html>]. Luettu 19.2.2013.

"Voting Rights Act of 1965" U.S. Department of Justice [<http://www.justice.gov/crt/about/vot/vra06.php>]. Luettu 5.8.2013.

West's Encyclopedia of American Law: Ku klux klan. [<http://www.encyclopedia.com>]. Luettu 12.4.2013.